

8.3. PROJEKTIRANJE PODZEMNIH KOPOVA

8.3.1. TEMELJNI ZAHTJEVI (PITANJA) PRI PROJEKTIRANJU PODZEMNE EKSPLOATACIJE (OKVIRNI SADRŽAJ)

- Izrada geometrijskog modela (kreacija) rudnika (podzemnih prostorija)
- Postupanje s otkopanim prostorom (analiza stabilnosti rudnog tijela i pratećih stijena)
- Izrada podzemnih prostorija (tehnologija)
- Otkopavanje ležišta (metoda)
- Transport (vrsta i položaj podzemnih rudarskih prostorija; konfiguracija terena)
- Provjetravanje podzemnih prostorija (dužina i složenost oblika vjetrenih putova; konfiguracija terena; dubina rudnika)
- Odvodnja podzemnih prostorija (hidrogeološki uvjeti u ležištu; konfiguracija terena; dubina rudnika)
- Organizacija rada (struktura i kvalifikacija radnika; dinamika i vremenski plan radova)
- Sigurnost na radu (mjere zaštite; upute za rad; higijensko-tehnička zaštita)
- Utjecaj na okoliš (mjere zaštite; sanacija terena)
- Tehno-ekonomska ocjena isplativosti (normativi; bilance, likvidnost-tok, prag korisnosti-uspjeha)

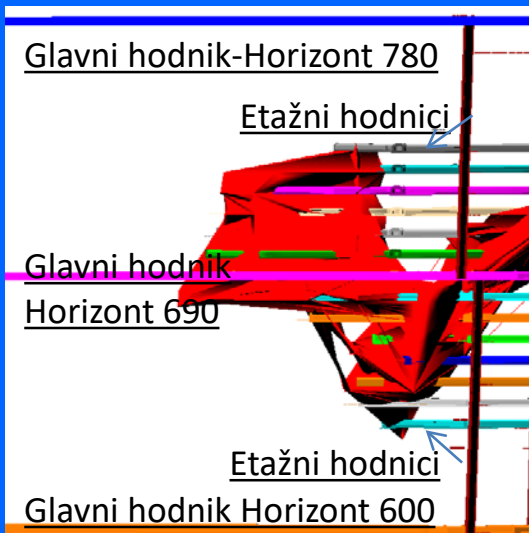
8.3.2. RAZVRSTAVANJE I IZRADA RUDARSKIH PODZEMNIH PROSTORIJA

- prema zalijeganju u prostoru,
- prema položaju u odnosu na povezanost s površinom terena i ležištem,
- prema značaju-ulози u transportu i provjetravanju.

8.3.2.1. Podjela rudarskih podzemnih prostora prema zalijeganju u prostoru

- Horizontalne: hodnici, galerije-komore,
- Kose: niskopi i uskopi,
- Vertikalne: okna
- Spiralne (zakrivljene): niskopi i uskopi

8.3.2.1.1. Horizontalne i subhorizontalne prostorije

Hodnici (boksitna ležišta)

Široka čela (ugljen)

Galerije (agk)

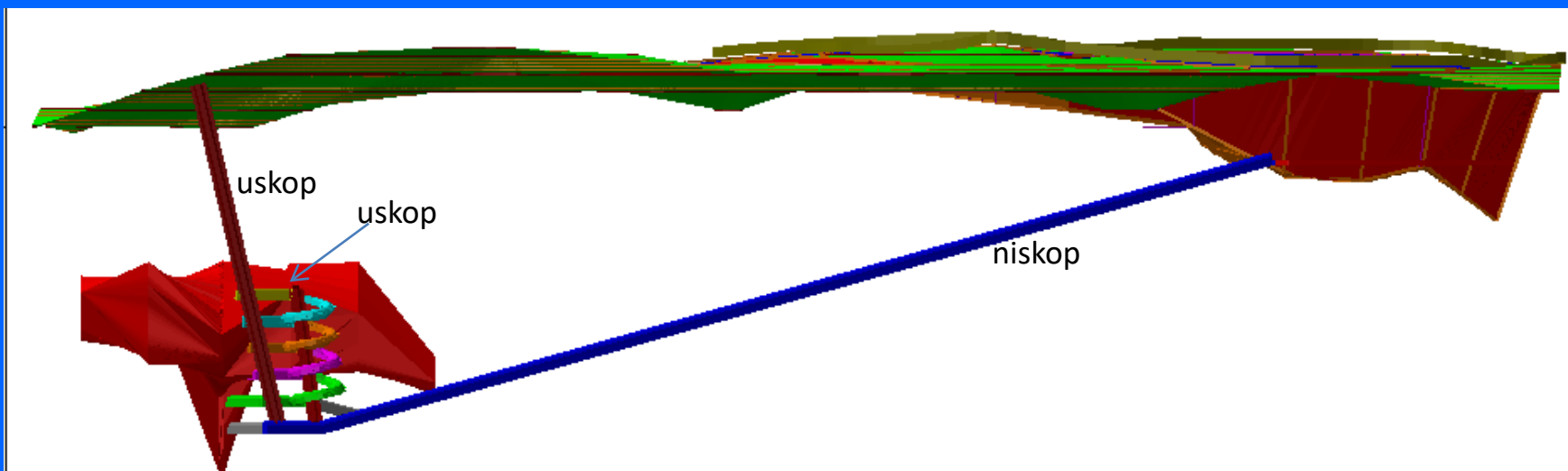

Komore (sol, metali)

Slika 8.3.1

8.3.2.1.2. Kose prostoriје

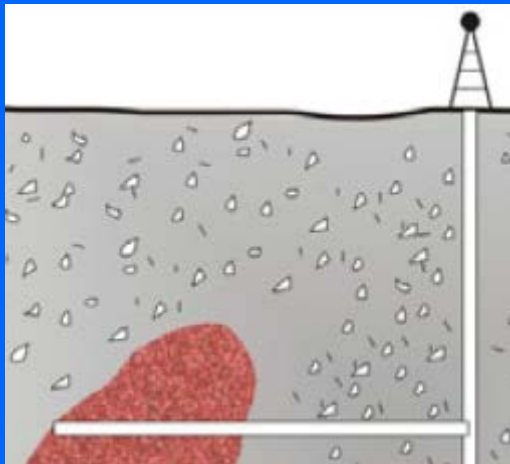
- Niskopi
- Uskopi

Slika 8.3.2

8.3.2.1.3. Vertikalne i subvertikalne prostorije

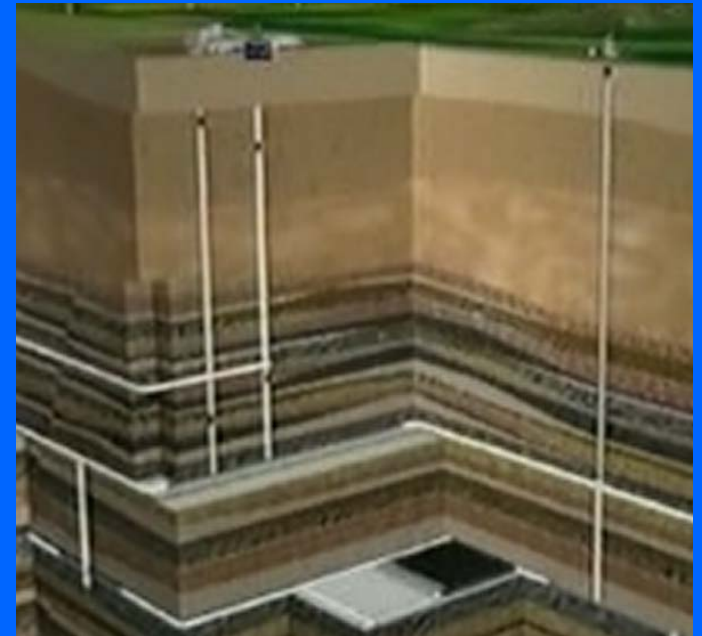
- Vertikalna i kosa okna

Masivna ležišta metalčnih ruda

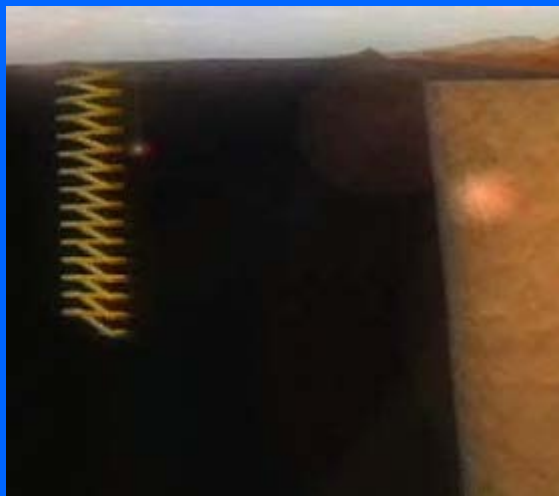
Duboka ležišta plemenitih elemenata

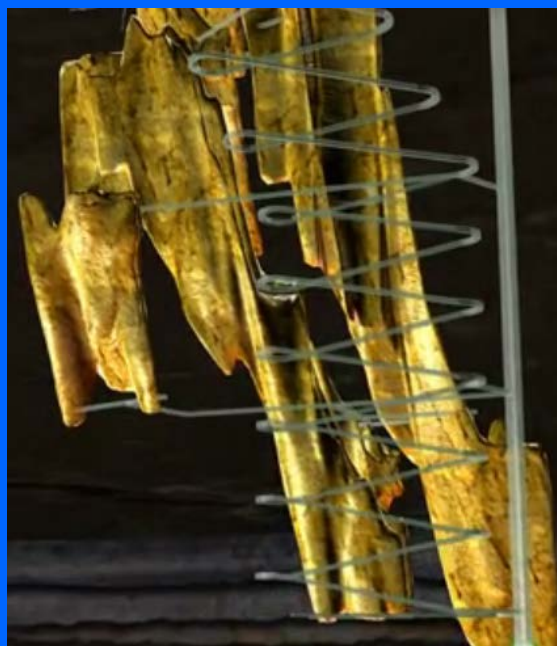
Ležišta ugljena i ležišta soli

Slika 8.3.3

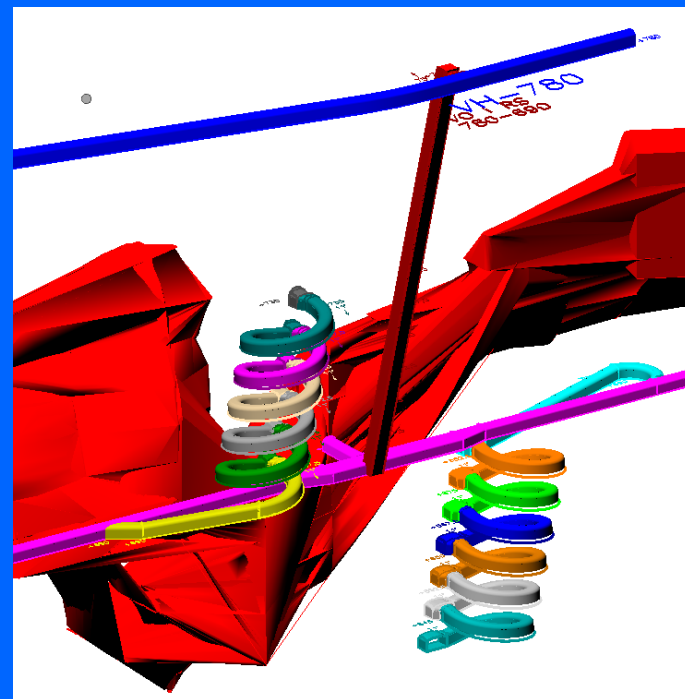
8.3.2.1.4. Spiralne (zakrivljene) prostorije

Spiralni niskop bočno od ležišta

Spiralni niskop oko ležišta

Spiralni niskop i uskop
neposredno uz ležište

Slika 8.3.4

8.3.2.2. Podjela rudarskih podzemnih prostorija prema položaju u odnosu na povezanost s površinom terena i ležištem

- Prostorije otvaranja: potkop (hodnik), galerija (komora), niskop, okno, kombinirane prostorije otvaranja
- Prostorije razrade (hodnici, niskopi, uskopi)
- Prostorije pripreme (hodnici, niskopi, spiralni niskopi, uskopi)
- Prostorije otkopavanja (hodnici, uskopi, komore).

8.3.2.2.1. Otvaranje podzemnog kopa

☐ Izbor načina otvaranja, ovisi o:

- konfiguraciji terena
- položaju i obliku ležišta
- dubini eksploatacije
- rasporedu korisne mineralne sirovine
- utvrđenim rezervama korisne mineralne sirovine
- tektonici terena
- fizičko-mehaničkim značajkama mineralne sirovine i pratećih naslaga
- provjetravanju jame
- prometnim prilikama.

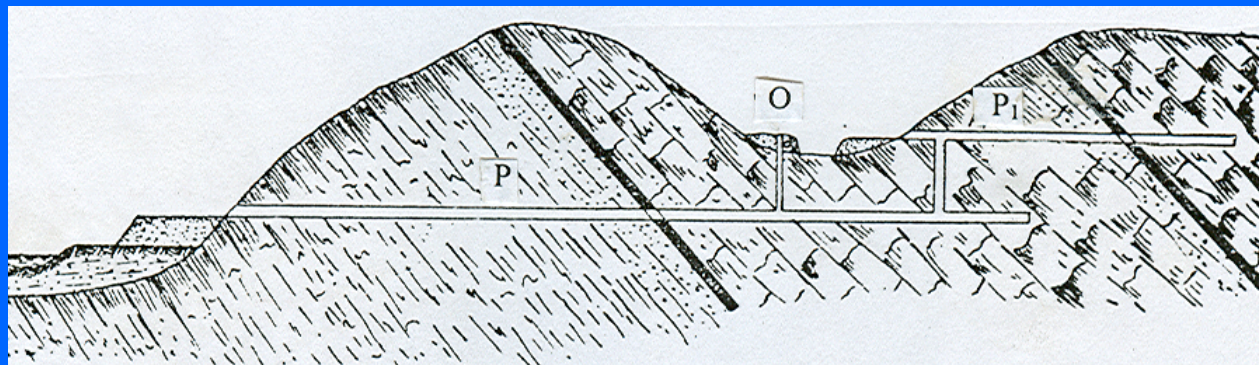
☐ Izbor mjesta otvaranja, ovisi o:

- položaju ležišta
- topografiji terena
- fizičko-mehaničkim svojstvima stijenskog masiva
- odnosu ležišta i prostorija otvaranja
- položaju uređaja za oplemenjivanje i preradu.

Načini otvaranja podzemnog kopa:

- Horizontalnim i subhorizontalnim prostorijama: potkopima i/ili otvorenim galerijama
- Kosim prostorijama: niskopima i uskopima
- Vertikalnim i subvertikalnim prostorijama-vertikalnim i kosim oknima
- Kombinacijom podzemnih prostorija otvaranja

Otvaranje podzemnog kopa potkopima, u slojevitim ležištima

P, P1-potkop

O-okno

Izrada potkopa poprečno na ležište (sloj)

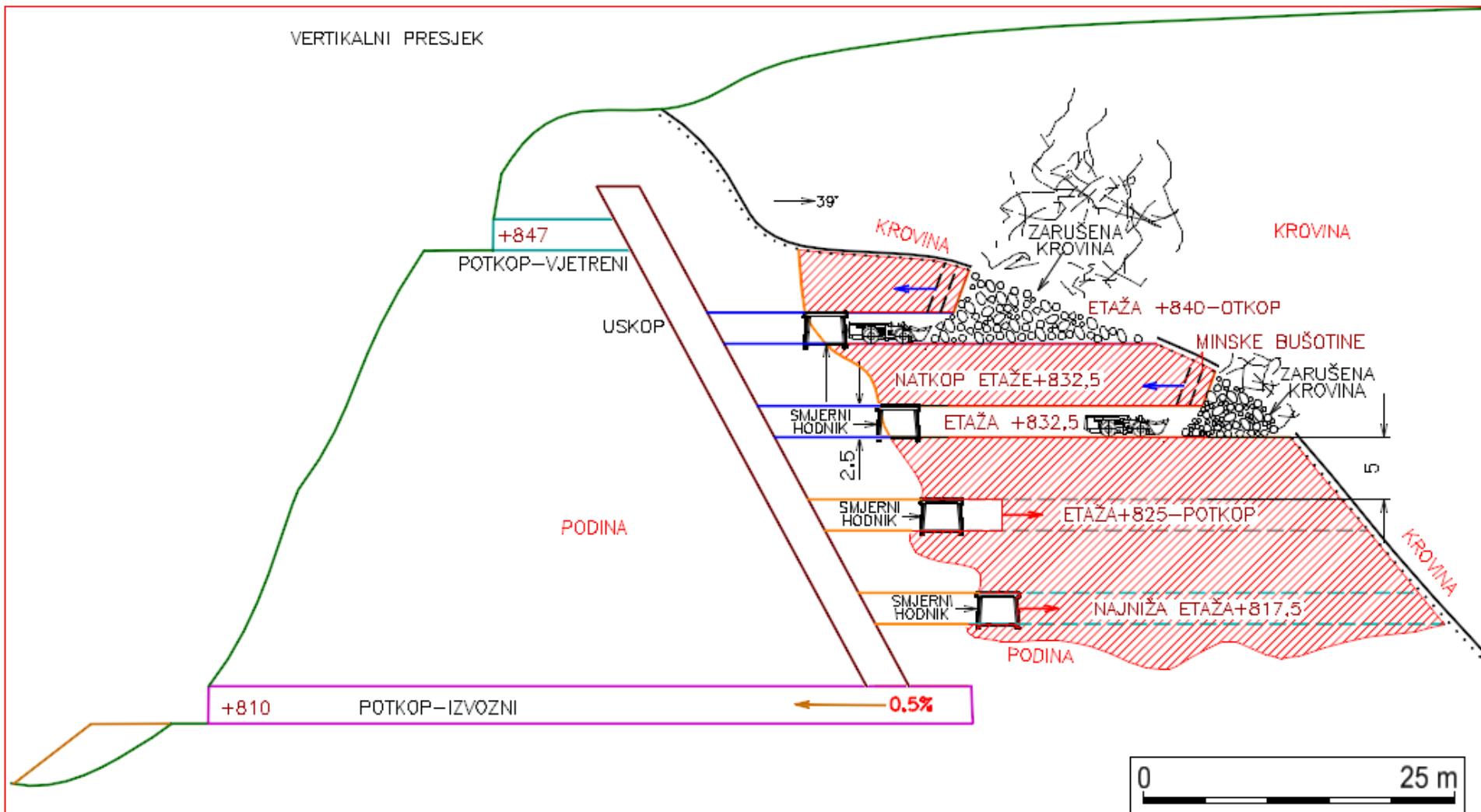
A-potkop u mineralnoj sirovini

B-potkop u pratećim naslagama

Izrada potkopa po pružanju ležišta (sloja)

Slika 8.3.5

Otvaranje ležišta boksita potkopima kroz podinske stijene

Slika 8.3.6

Otvaranje ležišta otvorenim galerijama

Prva galerija - Crvene stijene

Otvorene galerije na ležištu Kanfanar

Otvorene galerije na ležištu Marmor Sežana

Otvorene galerije na ležištu Hotavlje

Slika 8.3.7

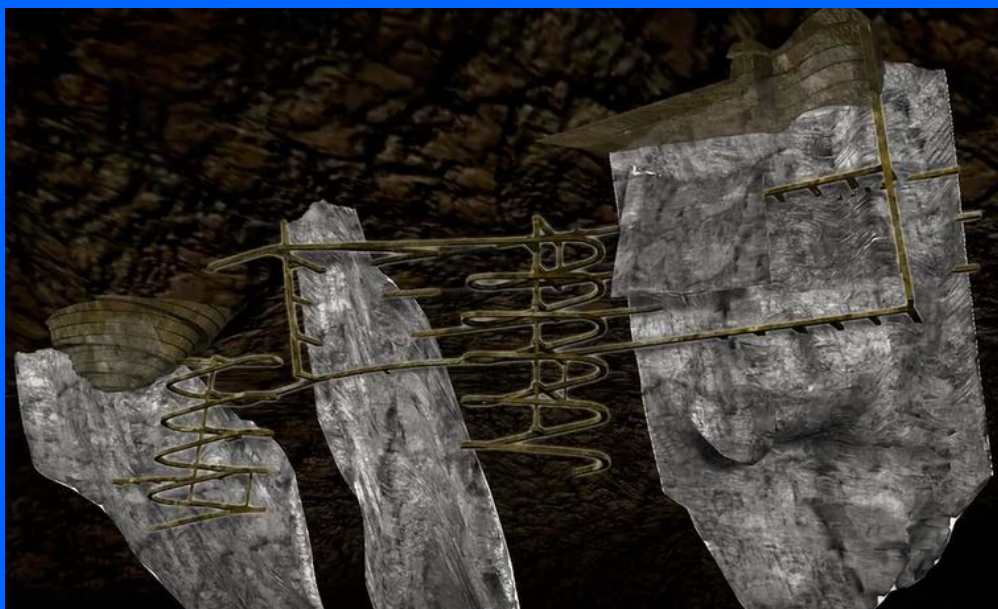
Otvaranje podzemnog kopa niskopima

Izrada ulaza u niskop

Transport kamionima

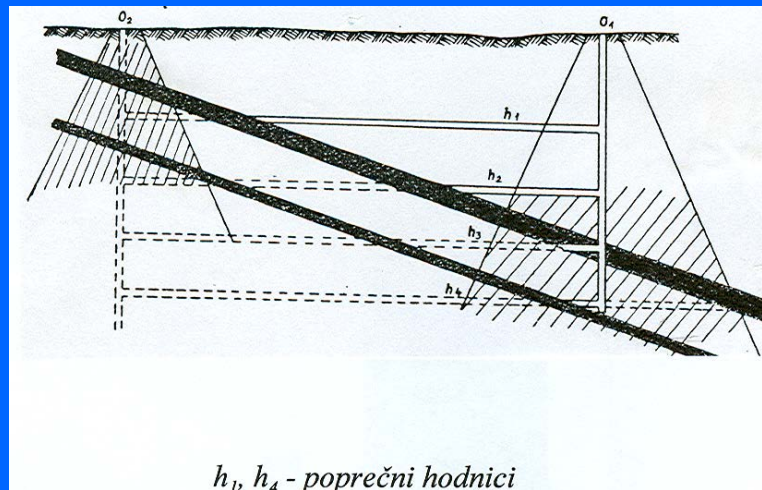
Otvaranje pravocrtnim i spiralnim niskopima

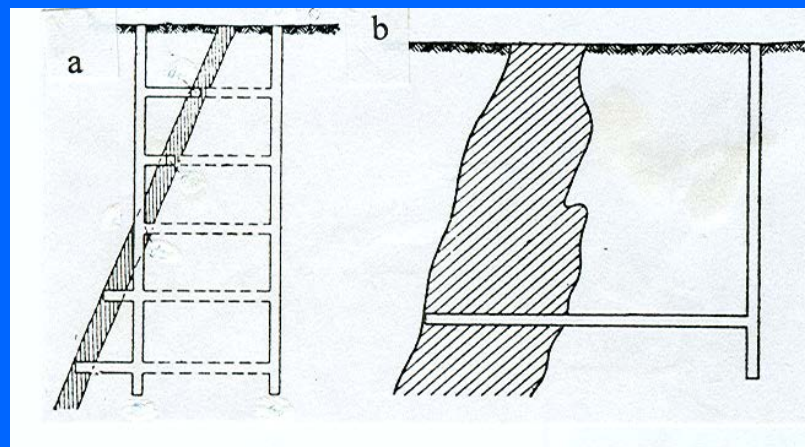
Transport trakama

Fotografije ulaza u niskepe

Otvaranje podzemnog kopa oknima

Krovinski i podinski položaj okna i sigurnosni stupovi kod otvaranja blago nagnutog ležišta

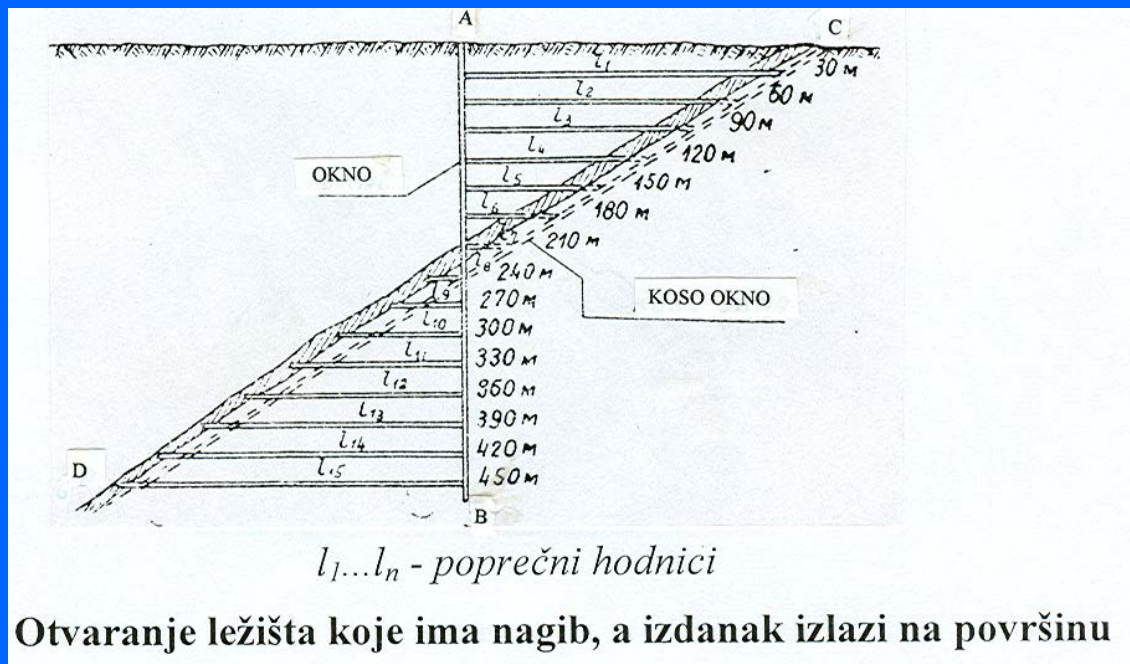
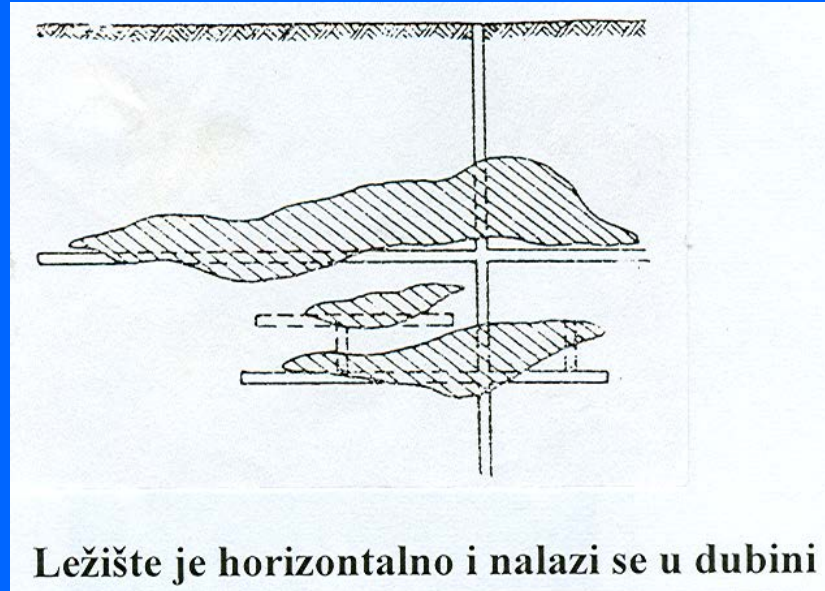

a - podinsko-krovinska lokacija
b - podinska lokacija

Lokacija okna kod kosog i strmog ležišta

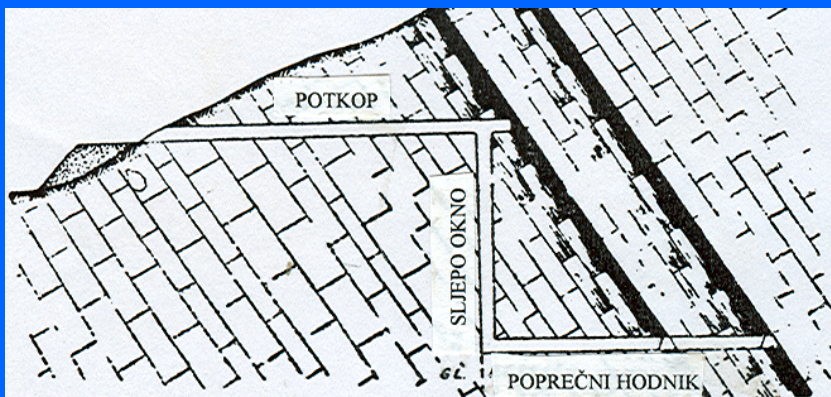
Slika 8.3.9

Otvaranje ležišta oknom

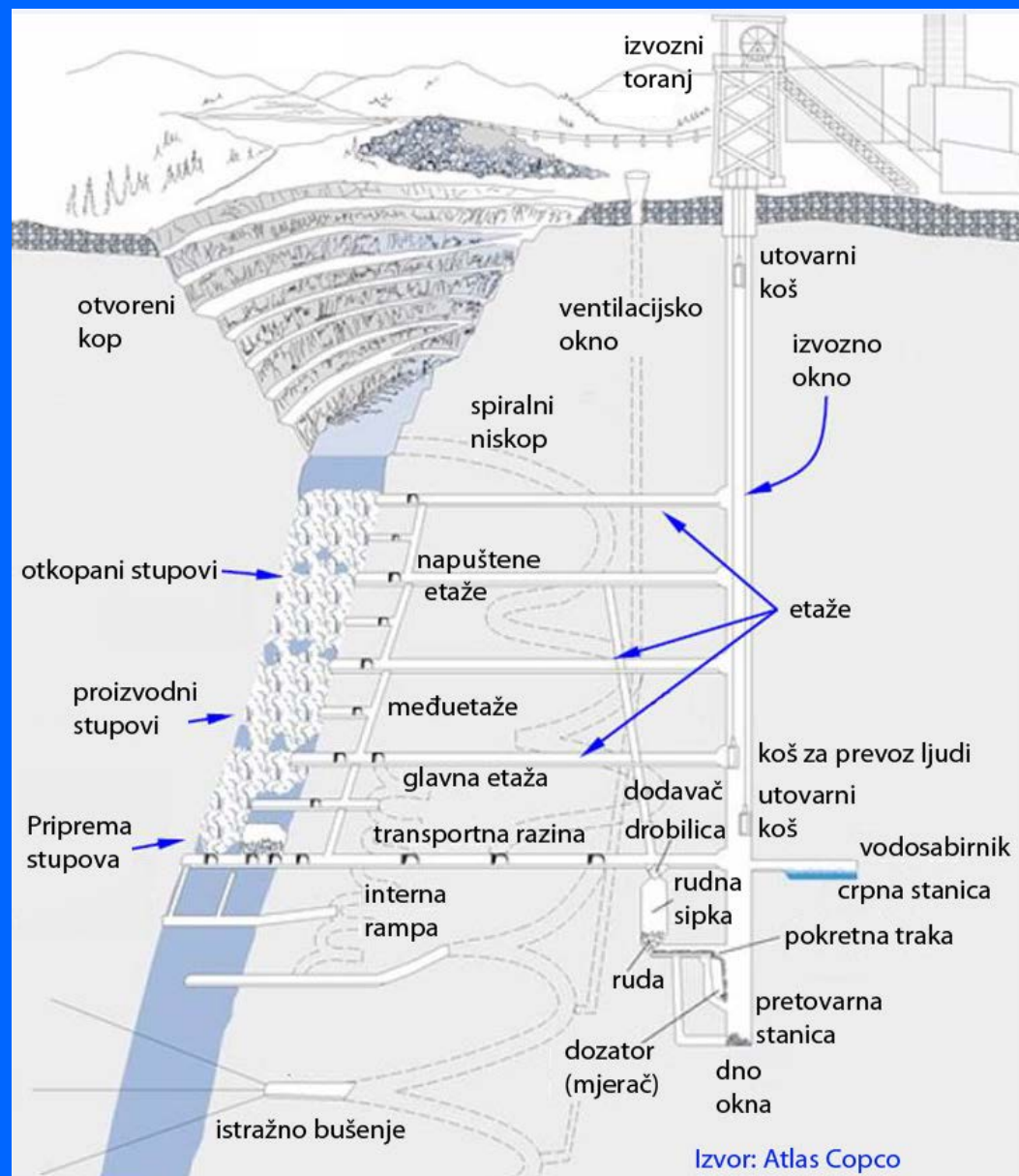
Slika 8.3.10

Otvaranje podzemnog kopa kombiniranim prostorijama otvaranja

Otvaranje kombinacijom potkop-okno

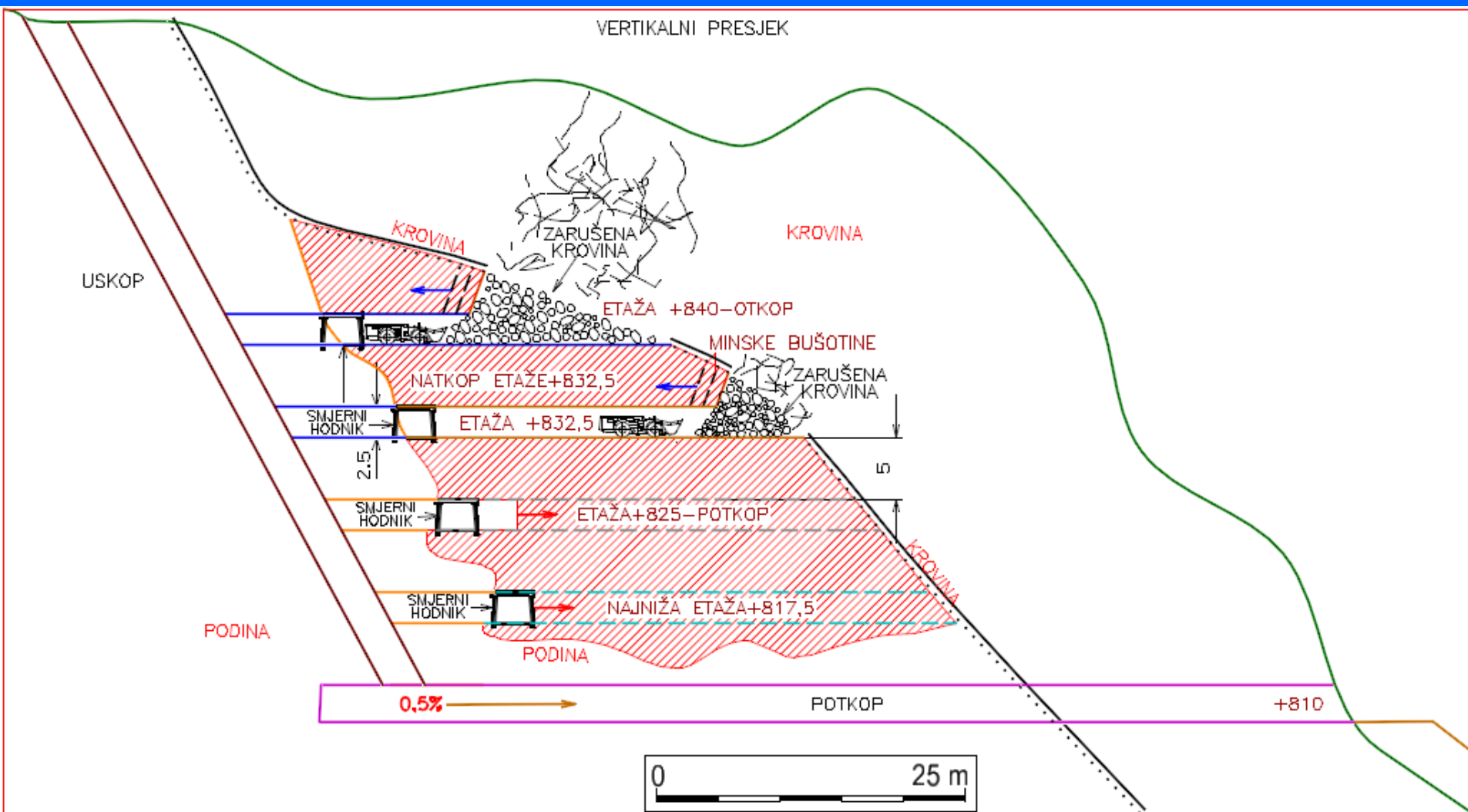
Otvaranje kombinacijom okno-spiralni niskop-okno

Izvor: Atlas Copco

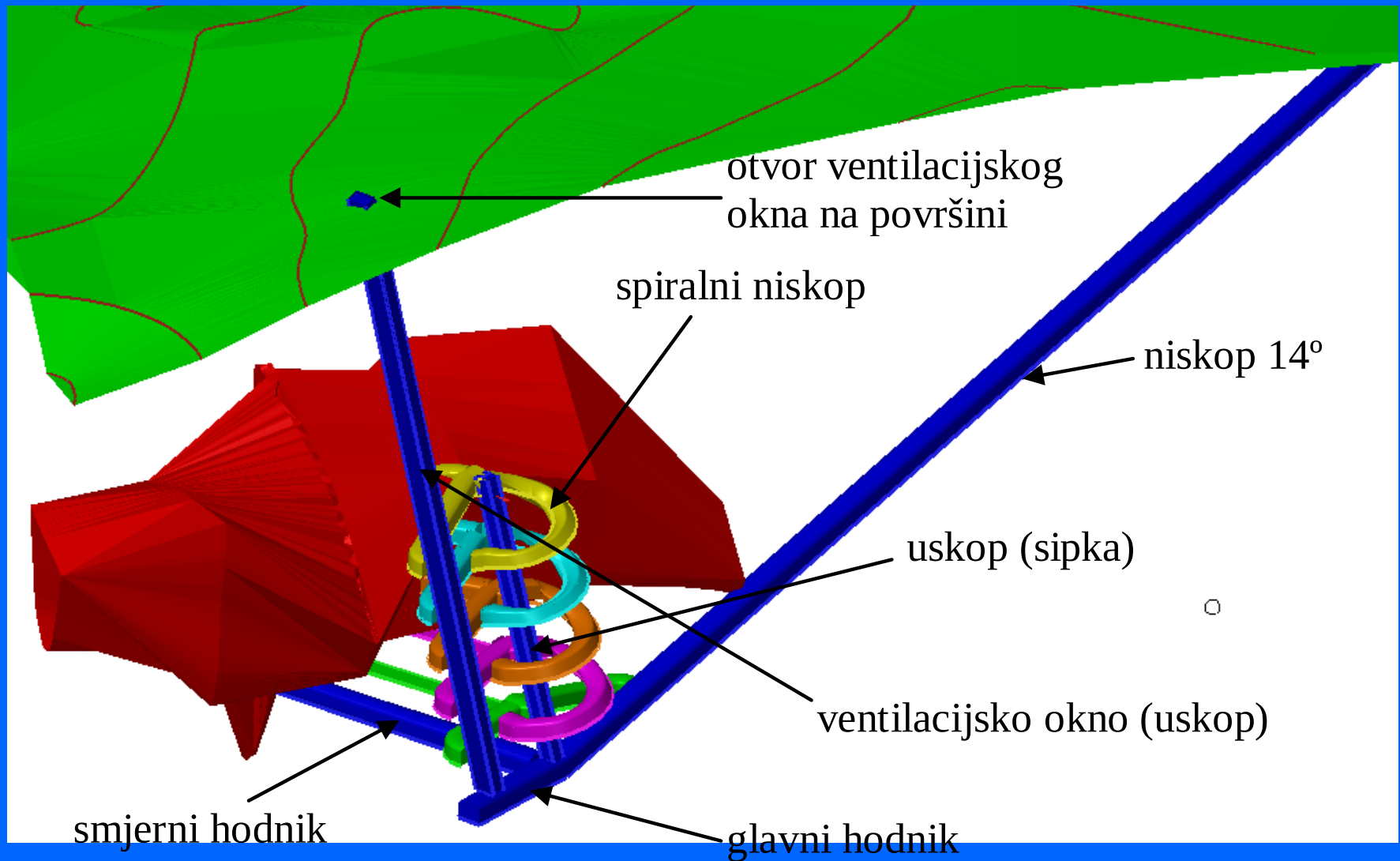
Slika 8.3.11

Otvaranje ležišta boksita potkopom i uskopom

Slika 8.3.12

Otvaranje ležišta boksita niskopom, uskopom i spiralnim uskopom

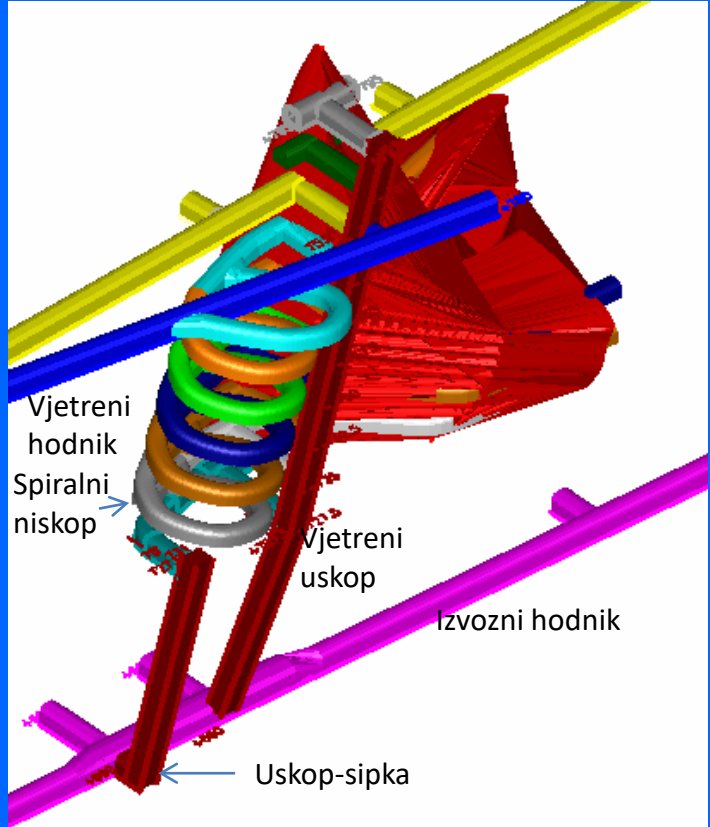
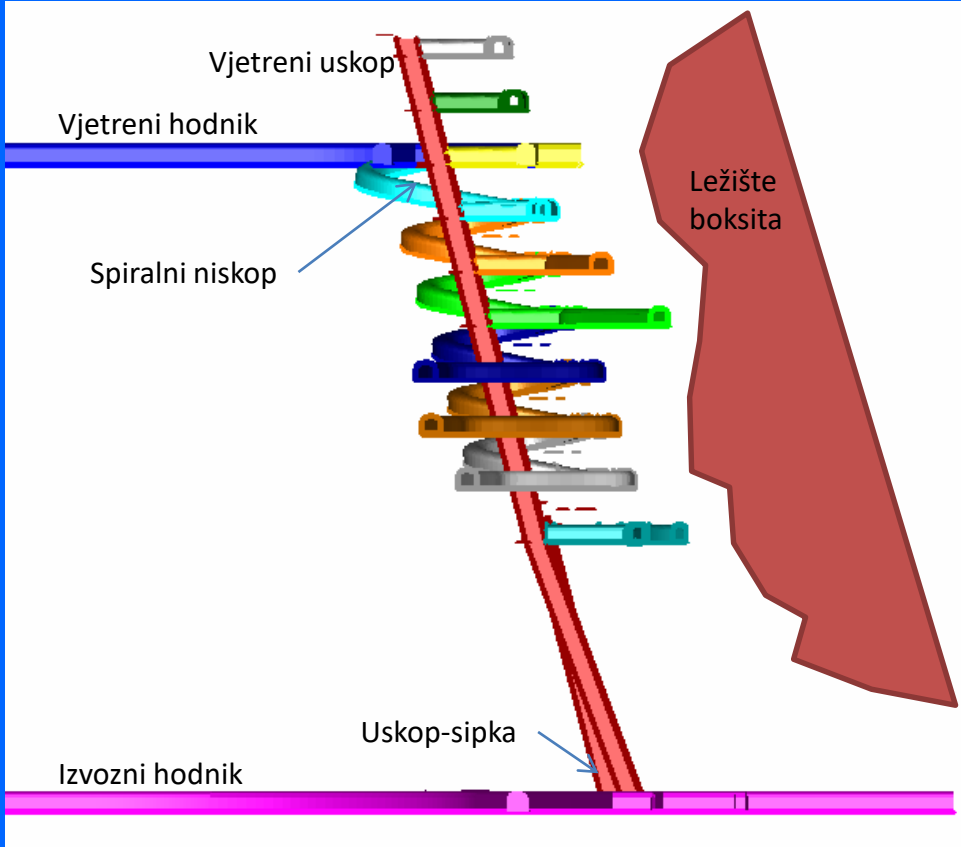

Slika 8.3.13

8.3.2.2.2. Prostorije razrade

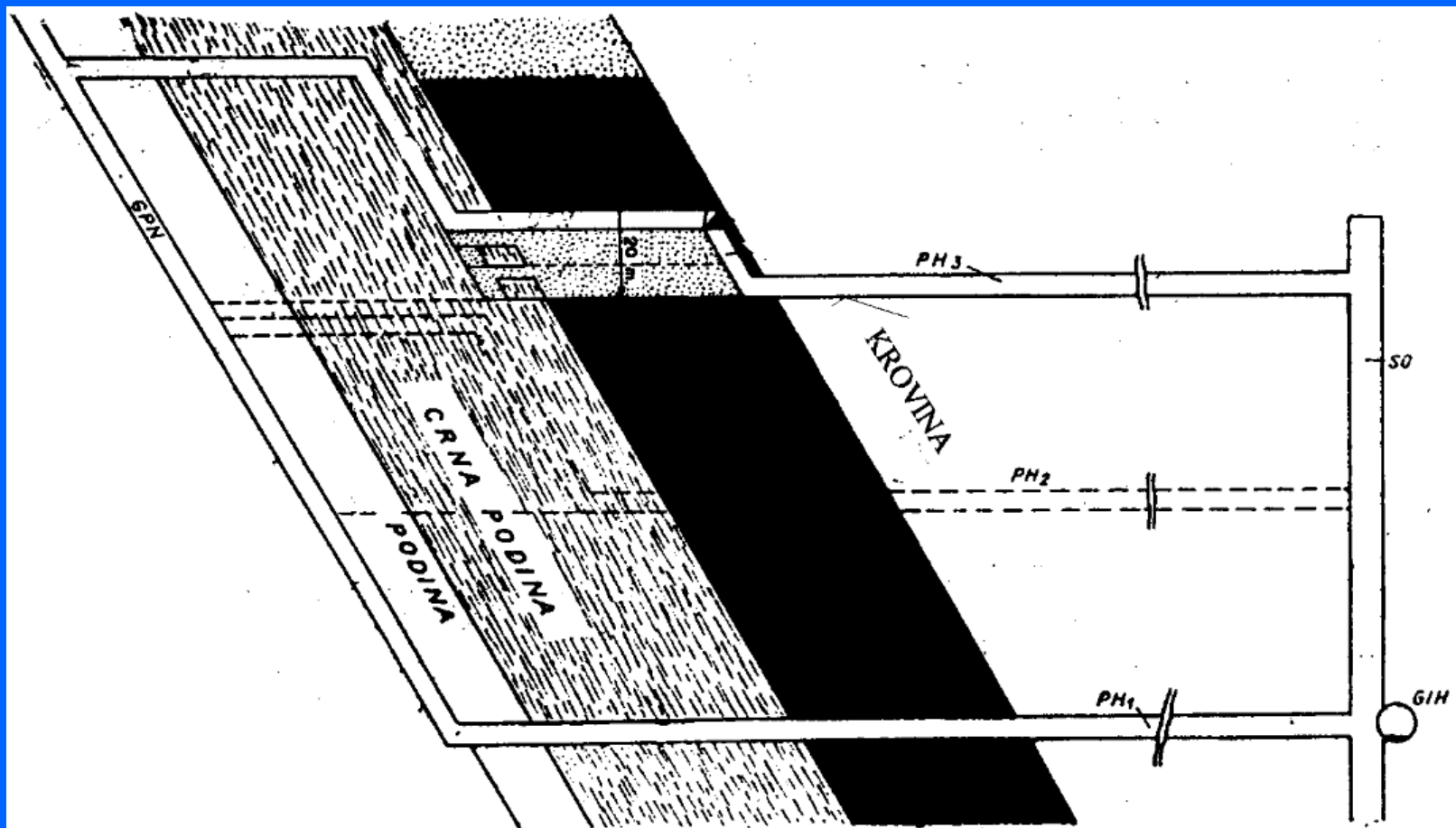
- hodnici
- niskopi
- spiralni niskopi i uskopi
- uskopi
- slijepa okna

Prostorije razrade ležišta boksita

Slika 8.3.14

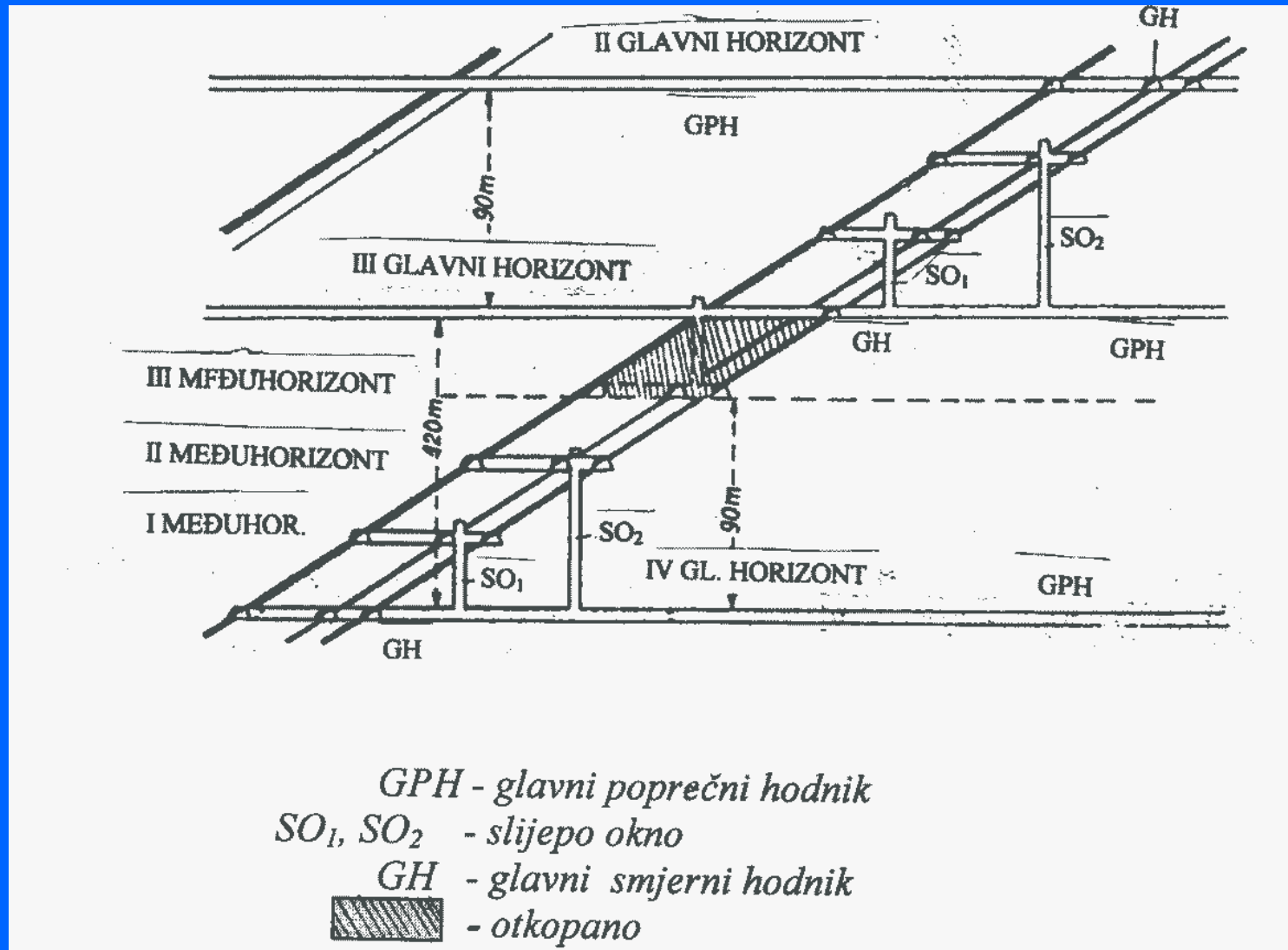
Prostorije razrade strmog ležišta ugljena

GIH-glavni izvozni smjerni hodnik
SO- slijepo okno
PH-poprečni hodnici
GPN-glavni niskop

Slika 8.3.15 Shema razrade strmog ugljenog sloja

Prostorije razrade više strmih ležišta ugljena

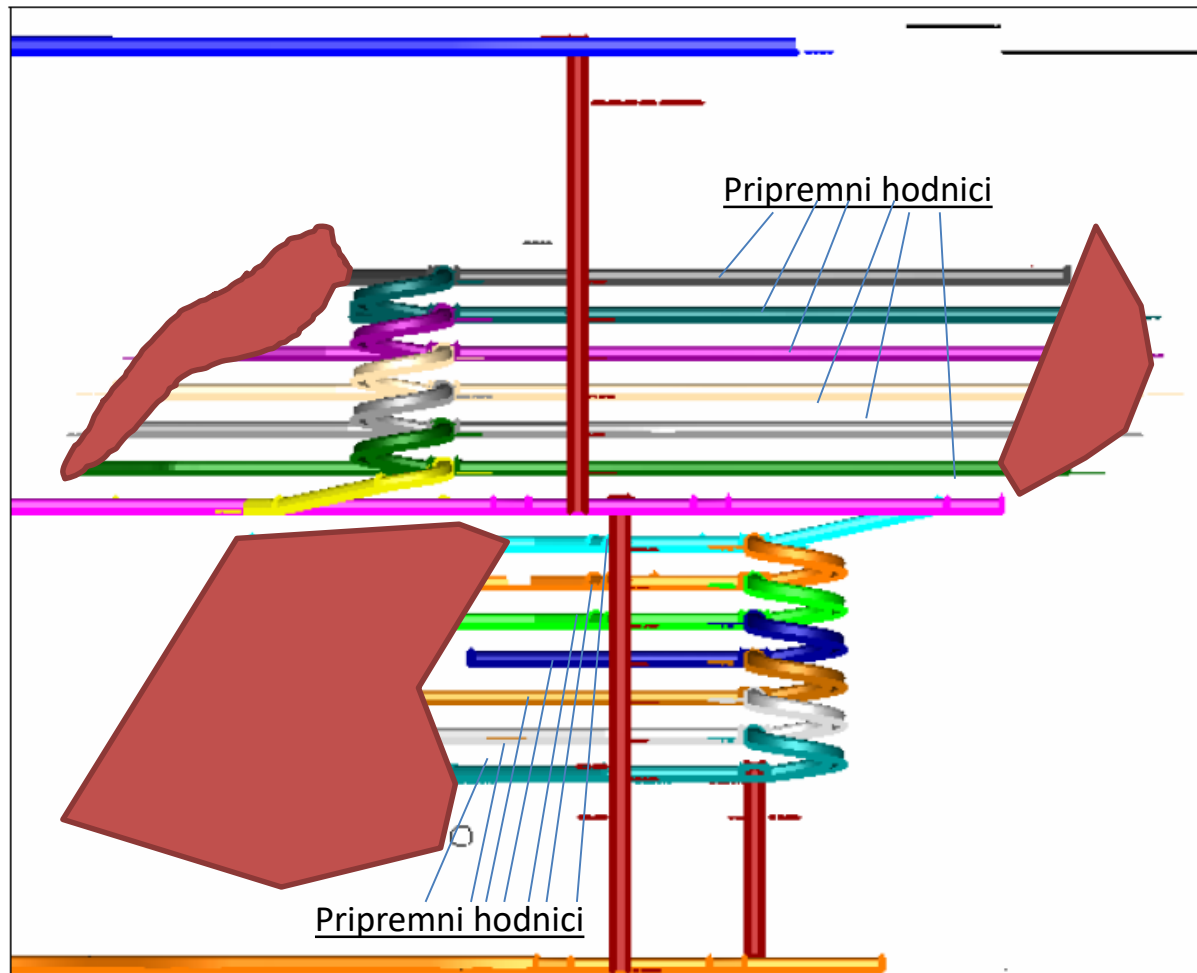

Slika 8.3.16 Shema razrade više strmih slojeva pomoću međuhorizontata

8.3.2.2.3. Prostorije pripreme

- hodnici
- niskopi
- uskopi

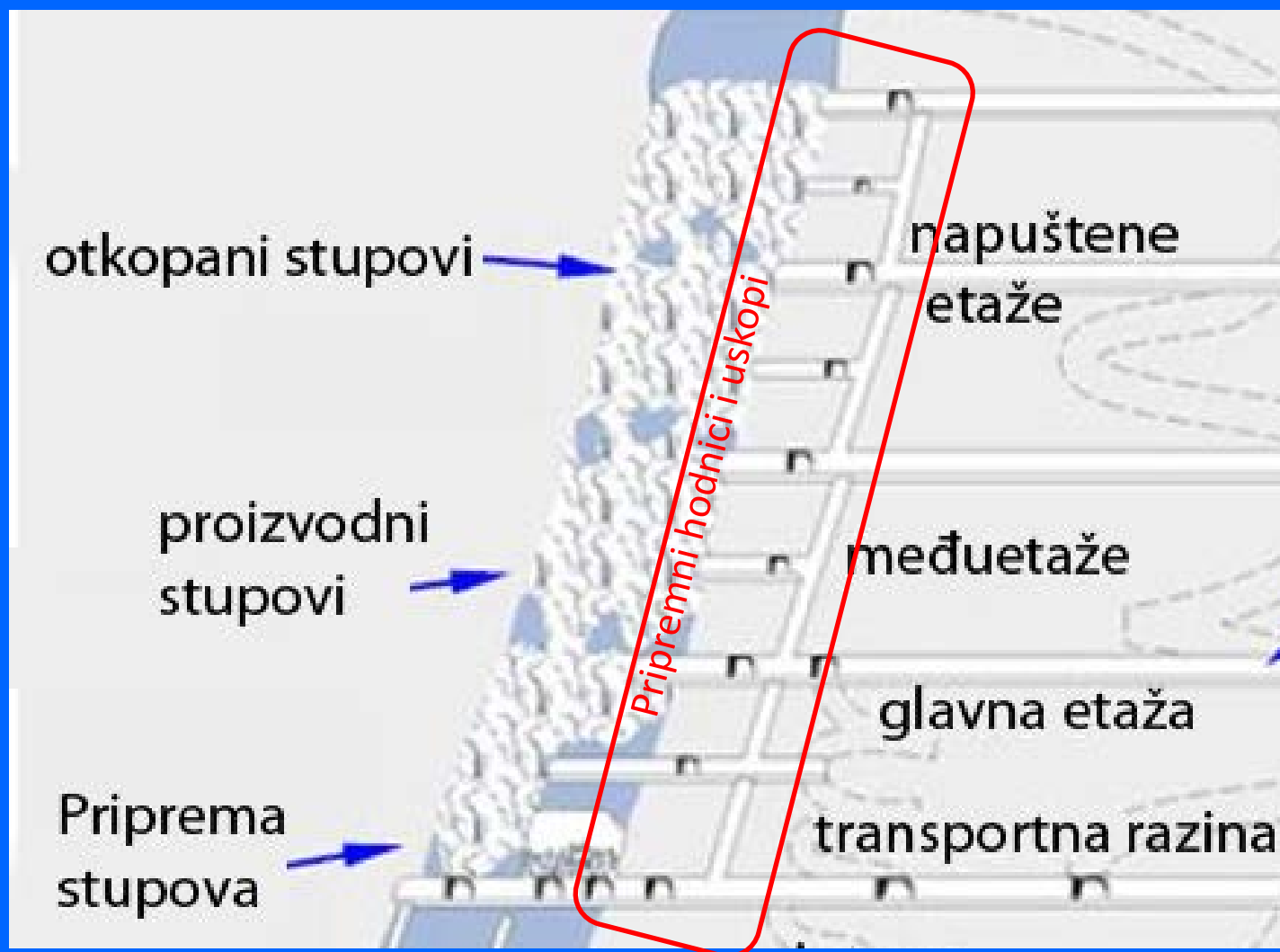
Prostorije pripreme ležišta boksita

Pogled sprijeda (front view)

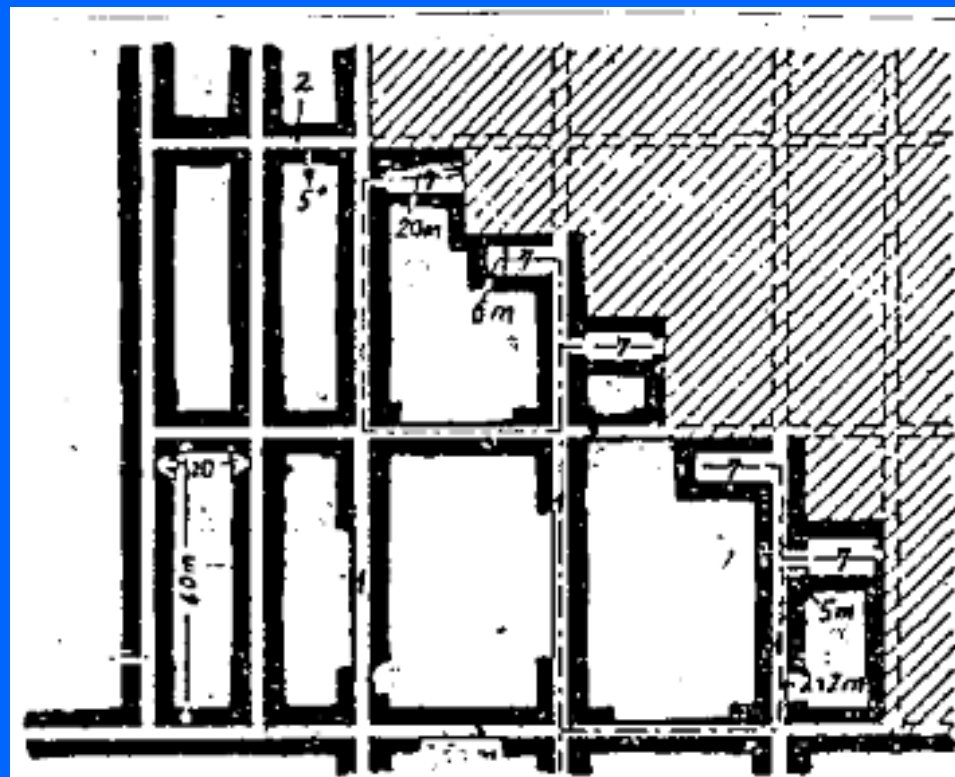
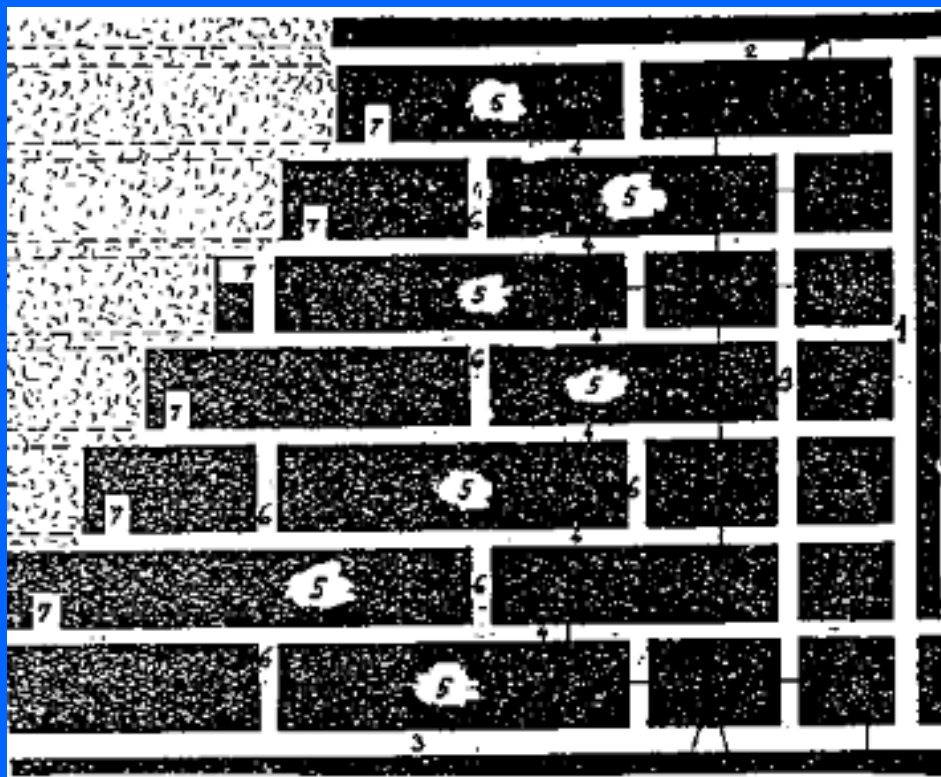
Slika 8.3.17

Prostorije pripreme stupnih ležišta

Slika 8.3.18

Prostorije pripreme ležišta ugljena

a) Stupovi po pružanju

b) Stupovi po padu (nagibu)

- 1-izvozni uskop
- 2-ventilacijski hodnik
- 3-izvozni hodnik
- 4-otkopni hodnici
- 5-stupovi po pružanju
- 6-kratki ventilacijski uskop
- 7-otkop
- 8-vjetreni uskop

Slika 8.3.19 Priprema za otkopavanje stupova

8.3.2.2.4. Prostorije otkopavanja

Prostorije otkopavanja su:

- Otkopni hodnici (smjerni, poprečni, prekopni)
- Otkopni uskopi (natkopi)
- Komore (galerije) otkopavanja

8.3.2.3. Podjela rudarskih podzemnih prostorijskih prema značaju-ulozi u procesu rada jame (kopa)

Prema značaju, ulozi u procesu rada jame (kopa) podzemne prostorije mogu biti:

- transportne-izvozne (glavne, sabirne i etažne)
- i vjetrene (glavne, vezne i separatne).

8.3.2.3.1. Transportne-izvozne podzemne prostorije

- glavne,
- sabirne i
- etažne

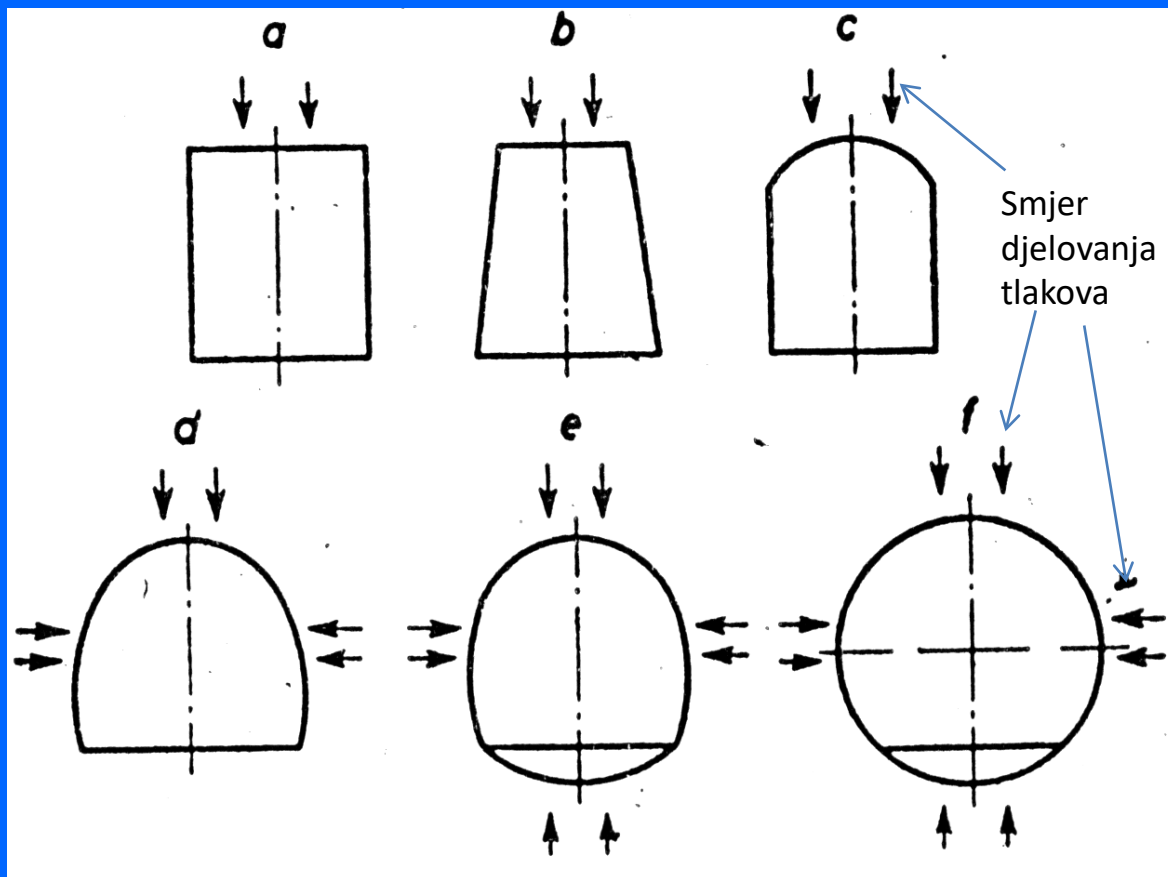
8.3.2.3.2. Vjetrene podzemne prostorije

- glavne,
- vezne (razdjelne) i
- separatne

8.3.2.4. Geometrizacija podzemnih prostorijskih

- Oblik presjeka podzemnih prostorijskih
- Dimenzioniranje i uređenje kontura prostorijskih

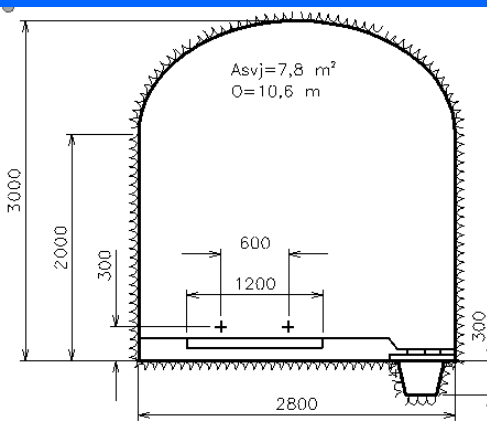
8.3.2.4.1. Oblik presjeka podzemnih prostorija

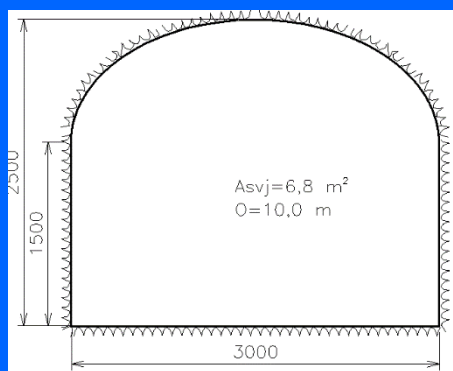
- a-čtvrtnasti
- b-trapezni
- c-lučno-čtvrtnasti
- d-lučni
- e-ovalni
- f-kružni

Slika 8.3.20 Znakoviti presjeci rudarskih prostorija

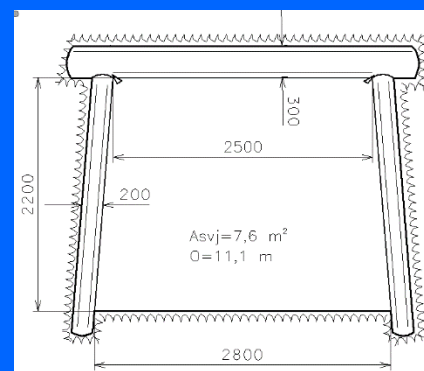
8.3.2.4.2. Dimenzioniranje i uređenje kontura prostorija

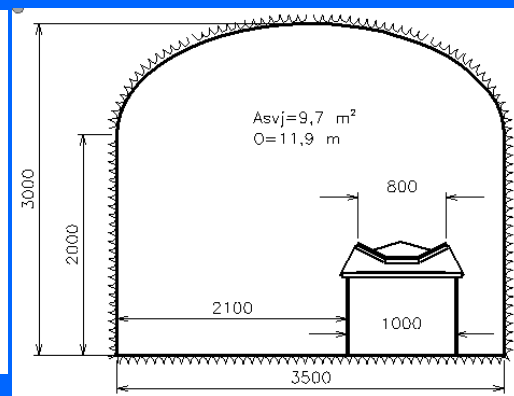
Izvozni hodnik

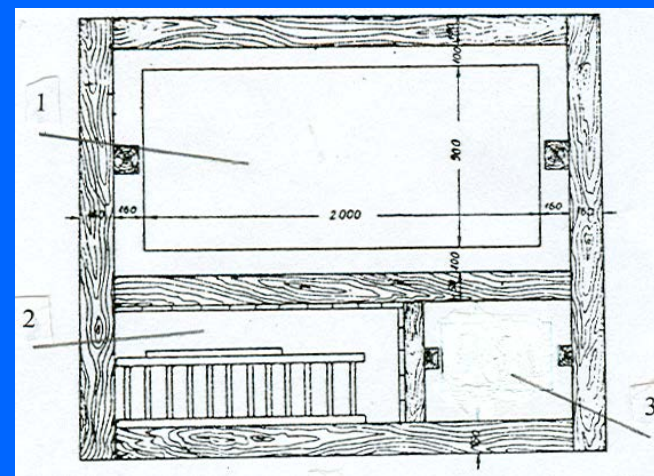
Pripremni hodnik (u stijeni)

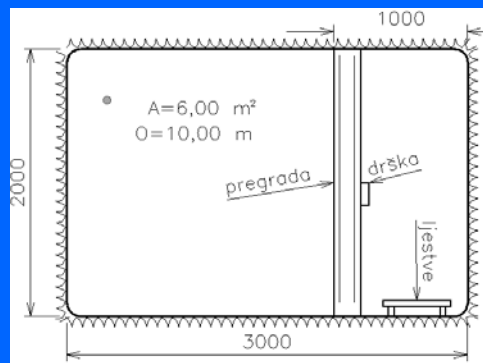
Otkopni hodnik (u rudi)

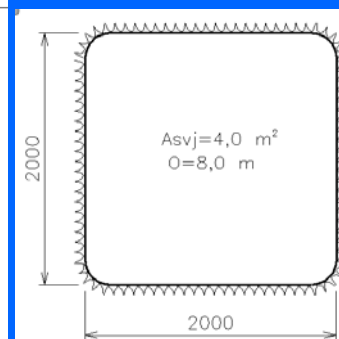
Izvozni niskop

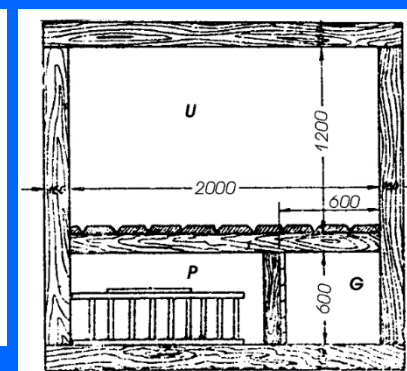
Okno za izvoz mineralne sirovine i prolaz radnika

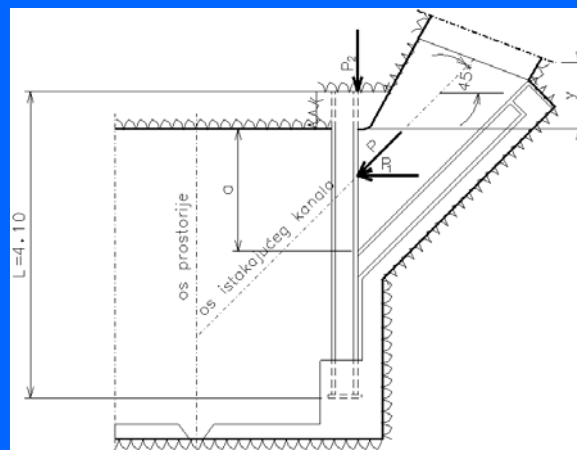
Ventilacijsko okno s prolazom

Sipka bez prolaza

Sipka s prolazom za ljude

konstrukcija i osiguranje istakajućeg otvora

U - gravitacijski transport ugljena
P - prolaz radnika
G - transport repro-materijala, prolaz zraka

- 1 - Izvoz mineralne sirovine
- 2 - Za prolaz radnika
- 3 - Odjeljak za instalacije, kabeli, cjevovodi

8.3.3. ODREĐIVANJE VELIČINA OTKOPNIH JEDINICA

Proizvodni pogon u podzemnoj eksploataciji naziva se jamski pogon (jama). Proizvodnja iz jamskog pogona koja gravitira jednom izvoznom objektu je jamsko polje.

Gravitacijskim poljem nazivamo otkopna polja koja gravitiraju jednom izvozu.

Otkopno polje je proizvodna jedinica koja se sastoji od jednog ili više otkopa.

Pod otkopnim stupom podrazumijevamo prostor sa svih strana ograničen horizontalnim ili kosim prostorijama.

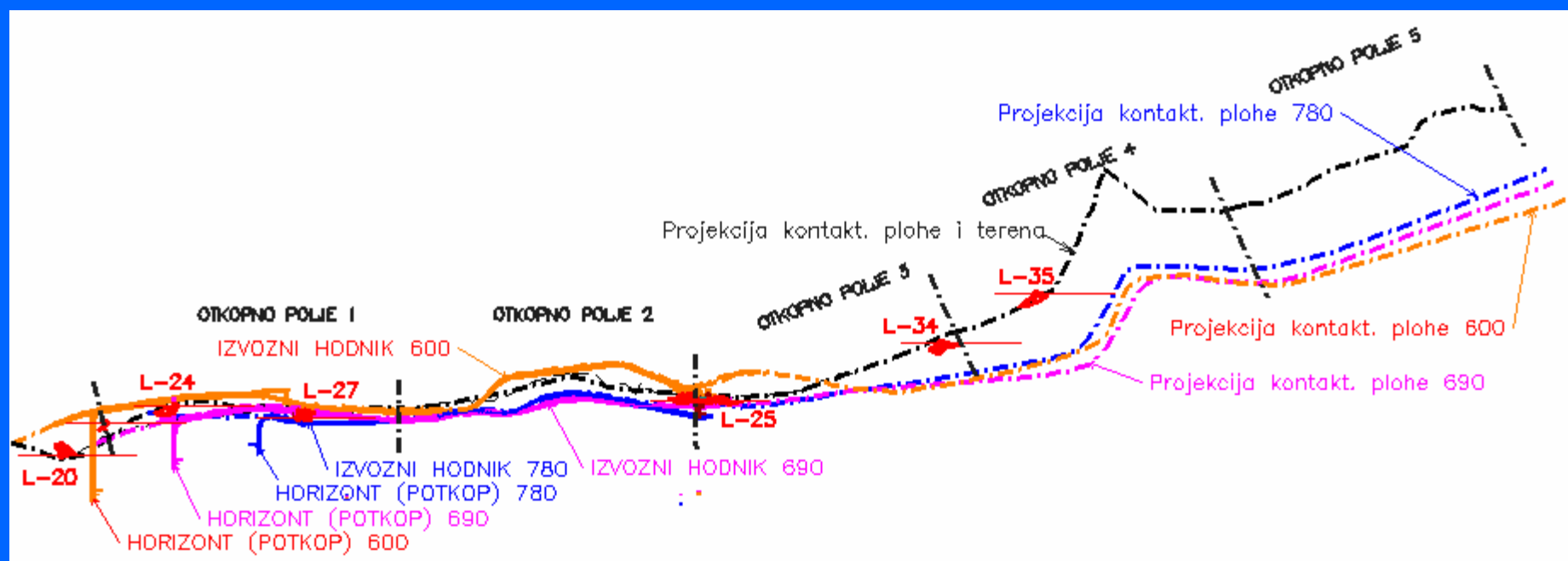
Otkopna etaža, kat u horizontalnim kosim ili vertikalnim slojevima je otkopni prostor iz kojega se izravno otkopava.

Elementi jamskog polja:

- granice (prirodne, umjetne)
- dužina
- širina (dužina po padu)
- krila (obično dva).

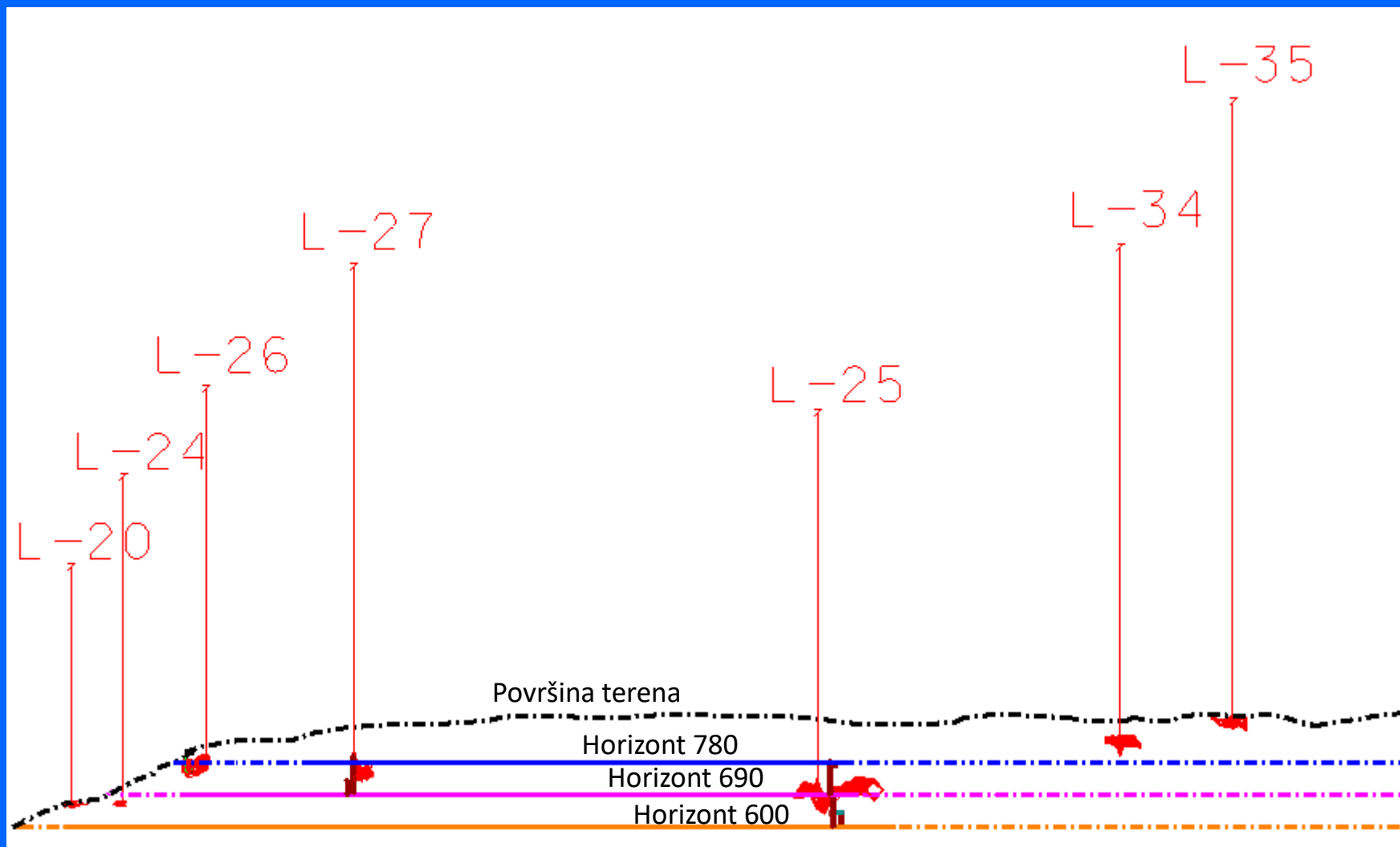
8.3.3.1. Dimenzije jamskog eksploatacijskog polja

8.3.3.1.1. Podjela rudonosne zone (jamskog polja) na otkopna polja

Slika 8.3.21

8.3.3.1.2. Podjela rudonosne zone (jamskog polja) na horizonte

Slika 8.3.22

8.3.3.2. Određivanje dimenzija jamskog polja

Određivanje dimenzija jamskog polja ima opravdanja u većim ležištima, gdje se u ovisnosti o projektiranom kapacitetu proizvodnje određuju optimalne dimenzije eksploatacijskog jamskog polja. Optimalne dimenzije jamskog polja određuju se na osnovi kriterija da troškovi eksploatacije po toni proizvedene rude budu minimalni.

Najmanji troškovi eksploatacije postižu se kada $f(G, n_o)$ ima minimum.

G - dužina jamskog eksploatacijskog polja po pružanju

n_o - broj otkopnih polja u jamskom polju

Za određivanje minimuma funkcije potrebno je odrediti sve troškove eksploatacije za neko jamsko polje.

Troškovi eksploatacije jamskog polja obuhvaćaju slijedeće elemente:

- troškove izgradnje prostorija otvaranja
- troškove održavanja prostorija otvaranja
- troškove izgradnje objekata površinskog tehnološkog kompleksa rudnika
- troškove izgradnje navozišta
- troškove izrade hodnika po pružanju
- troškove održavanja hodnika po pružanju
- troškove izvoza kosim prostorijama
- troškove transporta hodnicima otkopnog polja
- troškove prijevoza radnika horizontalnim prostorijama
- troškove prijevoza radnika kosim prostorijama
- troškove električne energije za provjetravanje hodnika
- troškove električne energije za provjetravanje kosih prostorija
- troškove odvodnjavanja.

Otkopno polje je proizvodna jedinica jamskog polja određena dimenzijama po pružanju (L_o) i padu (I_o), te brojem otkopa.

8.3.3.3. Odnos otkopavanja i pripreme

U cilju pravodobnog uvođenja u eksploataciju neotkopanih dijelova jamskog ili otkopnog polja, priprema treba vremenski prethoditi otkopavanju.

Dodatno značenje pripreme je i u dopunjavanju istražnih podataka naročito u tektonski poremećenim ili jalovim zonama.

Napredovanje pripreme ispred otkopa ponekad je diktirano tehnološkim procesom i potrebom transporta otkopane mase na sabirne jamske komunikacije.

Dinamika pripreme i otkopavanja treba biti usklađena.

Kašnjenje pripreme može smanjiti kapacitet proizvodnje ili se smanjuje dužina otkopnih polja (povećanje troškova).

Prijevremena priprema, pogotovo u težim radnim uvjetima (povećani tlakovi), može proizvesti dodatne troškove održavanja tih prostorija.

Koeficijent pripreme (k_p) je odnos dužine pripremnih radova u m prema ukupno zahvaćenoj količini rude tom pripremom.

8.3.3.4. Osnovni tehnički parametri otkopa

Dimenzije otkopa diktirane su projektiranim kapacitetom, tehnologijom otkopavanja i rudarsko-tehničkim uvjetima eksploatacije

- Dužina crte otkopne fronte
- Dužina pojedinog otkopa

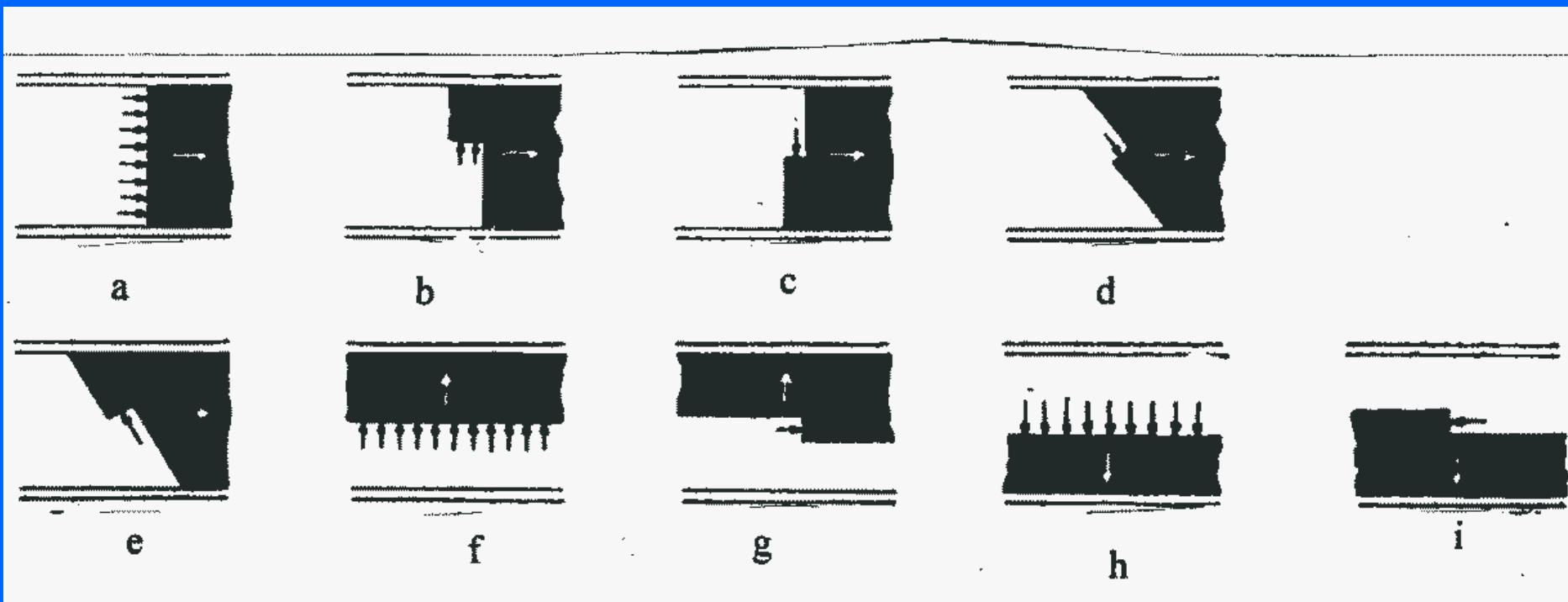
8.3.4. RAZVOJ RUDARSKIH RADOVA

- dinamika izrade podzemnih prostorija
- front i napredak rudarskih radova
- otkopavanje ležišta m.s.: redoslijed radova; nastupno i odstupno otkopavanje

8.3.4.1. Dinamika izrade podzemnih prostorija

- otvaranje
- razrada
- priprema
- otkopavanje
- zatvaranje (sanacija)

8.3.4.2. Front i napredak rudarskih radova

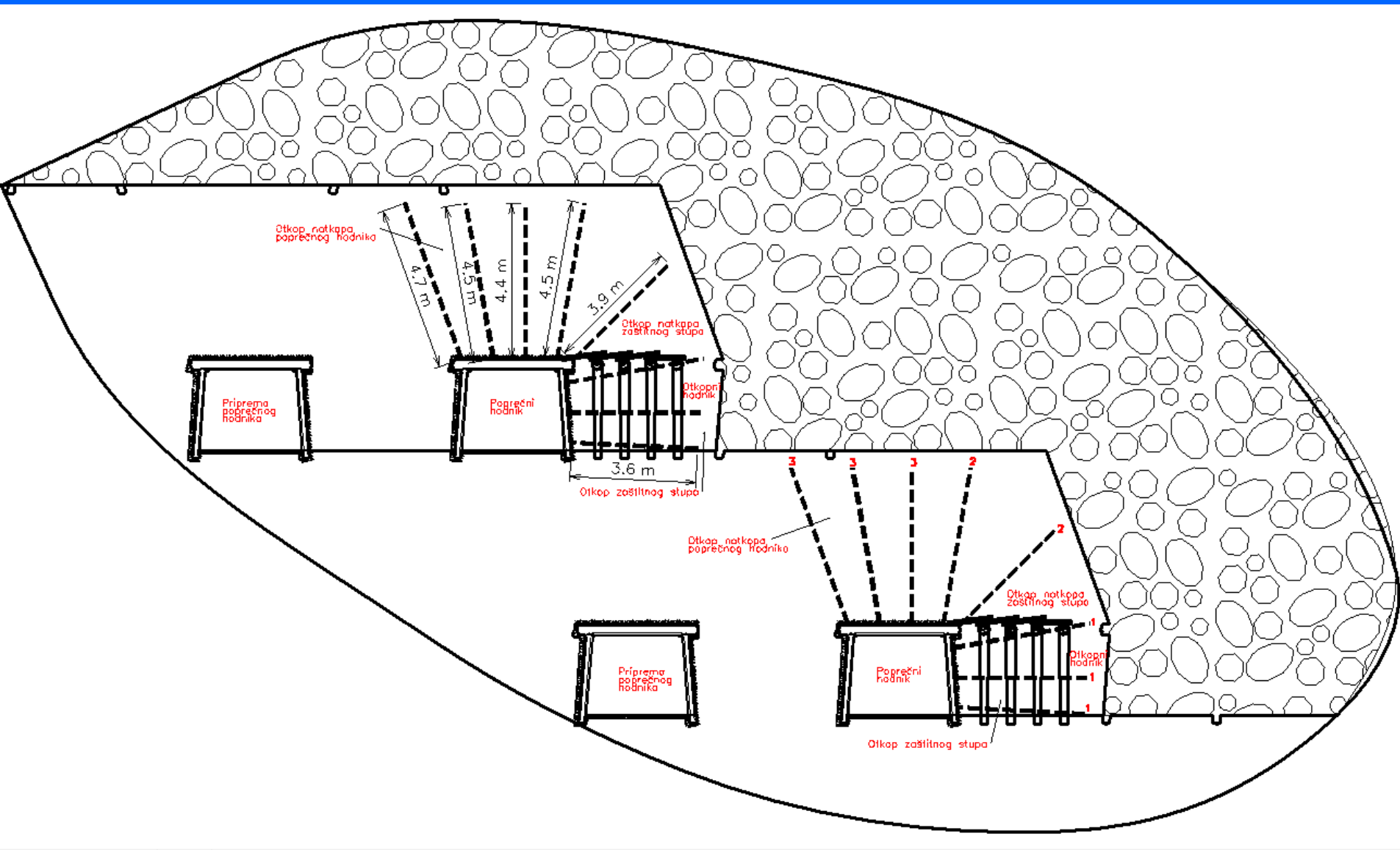
Slika 8.3.23 Shema smjera napredovanja otkopne fronte i dobivanja u ležištima ugljena

Smjer napredovanja otkopne fronte je:

- po pružanju (a, b, c, d, e)
- poprečno na pružanje uskopno ili niskopno (f, g, h, i)

Smjer otkopavanja-dobivanja je:

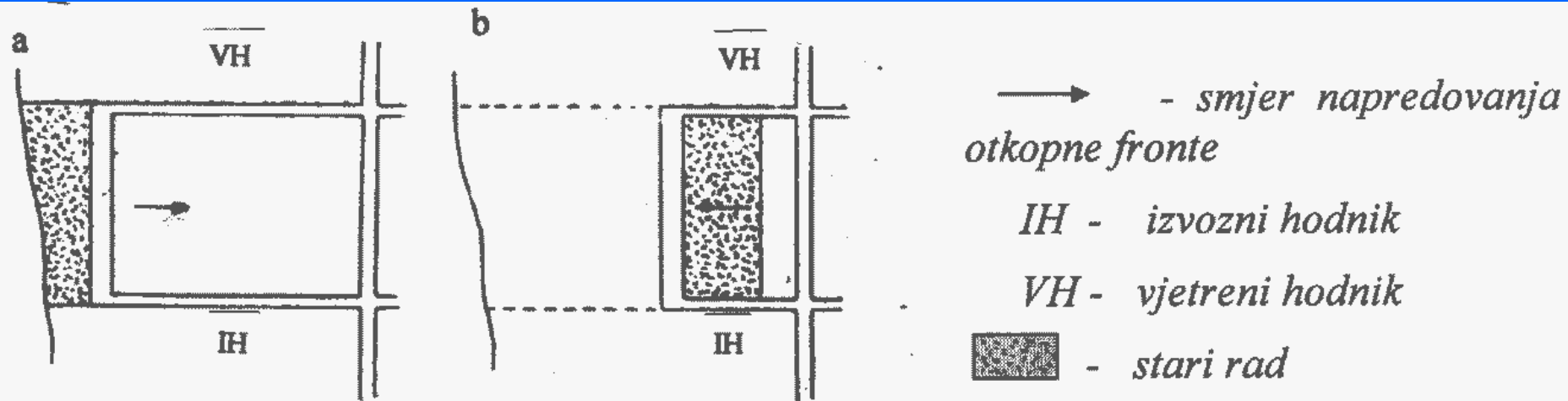
- po pružanju (a, g, i)
- po usponu (b, f)
- niskopno (c, h)
- dijagonalno (d, e)

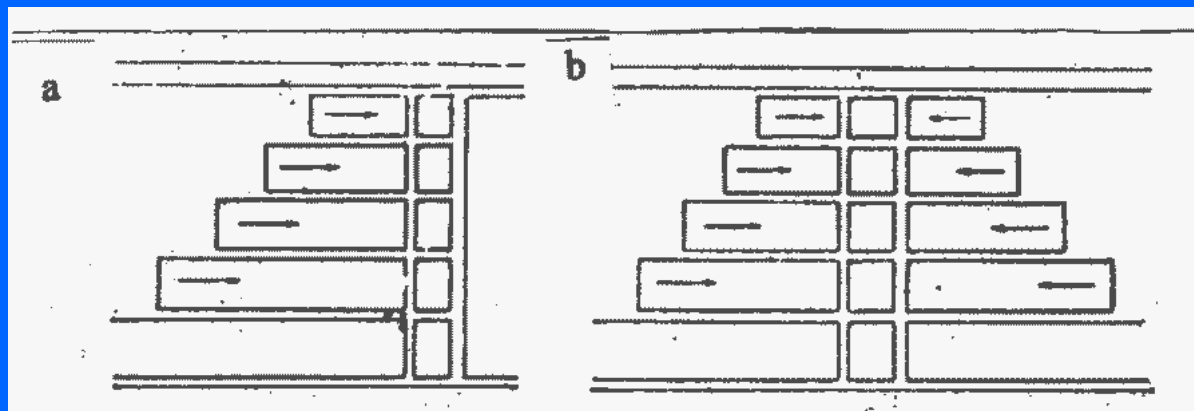
Slika 8.3.24 Razvoj rudarskih radova, pripreme i napretka, u ležištima sa zarušavanjem rude i krovine

8.3.4.3. Redosljed radova pri otkopavanju ležišta

- nastupno (b)
- odstupno otkopavanje (a)

Shematski prikaz napredovanja otkopne fronte

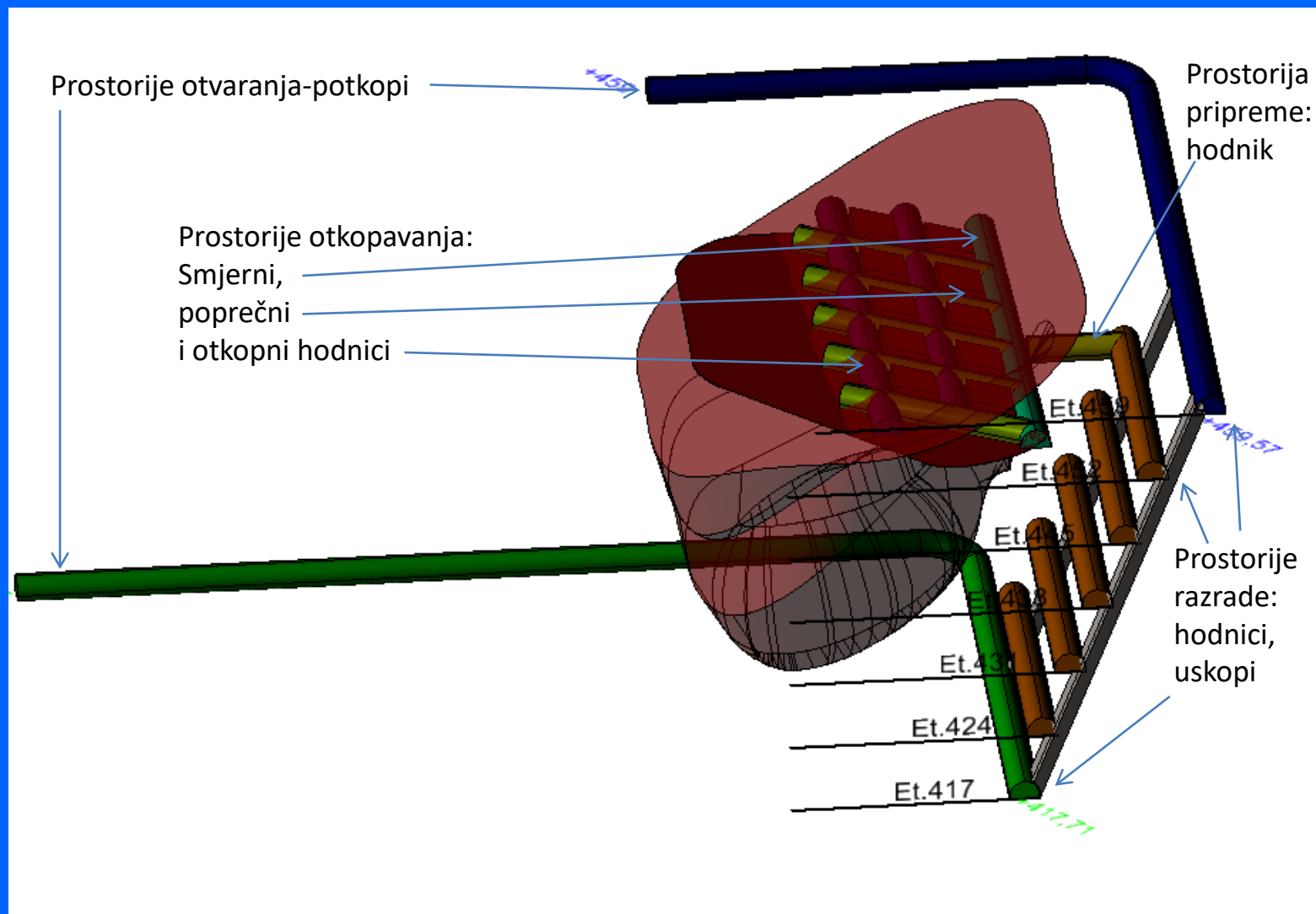

Shema jednokrilnog i dvokrilnog otkopavanja (odstupno otkopavanje)

8.3.5. PRIMJERI IZ RUDARSKE PRAKSE

8.3.5.1. Projektiranje eksploatacije ležišta boksita i nekih metala

Otkopni hodnici (smjerni, poprečni, prekopni)

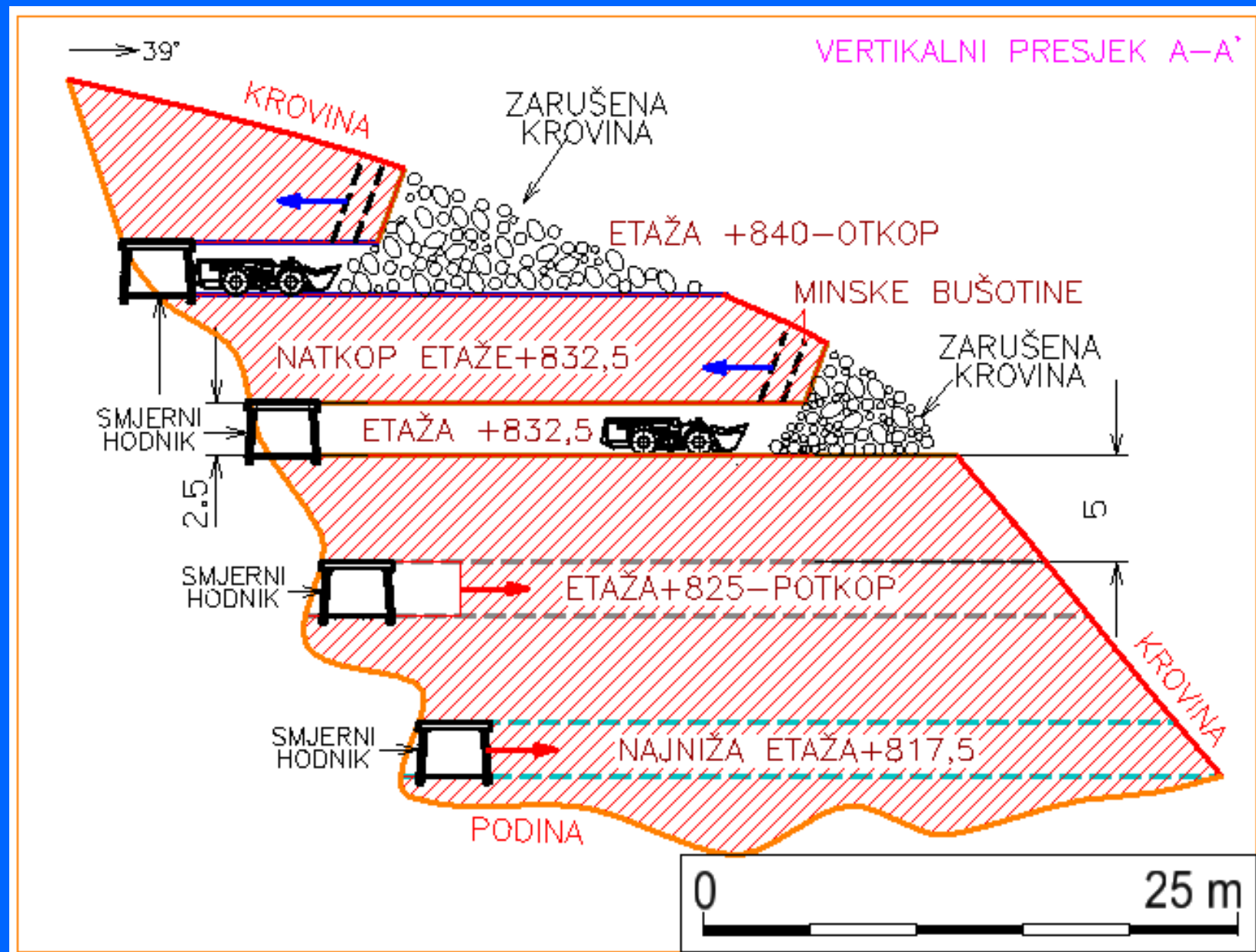

Slika 8.3.26 3D model otkopavanja ležišta boksita

Otkopne prostorije pri eksploataciji boksita

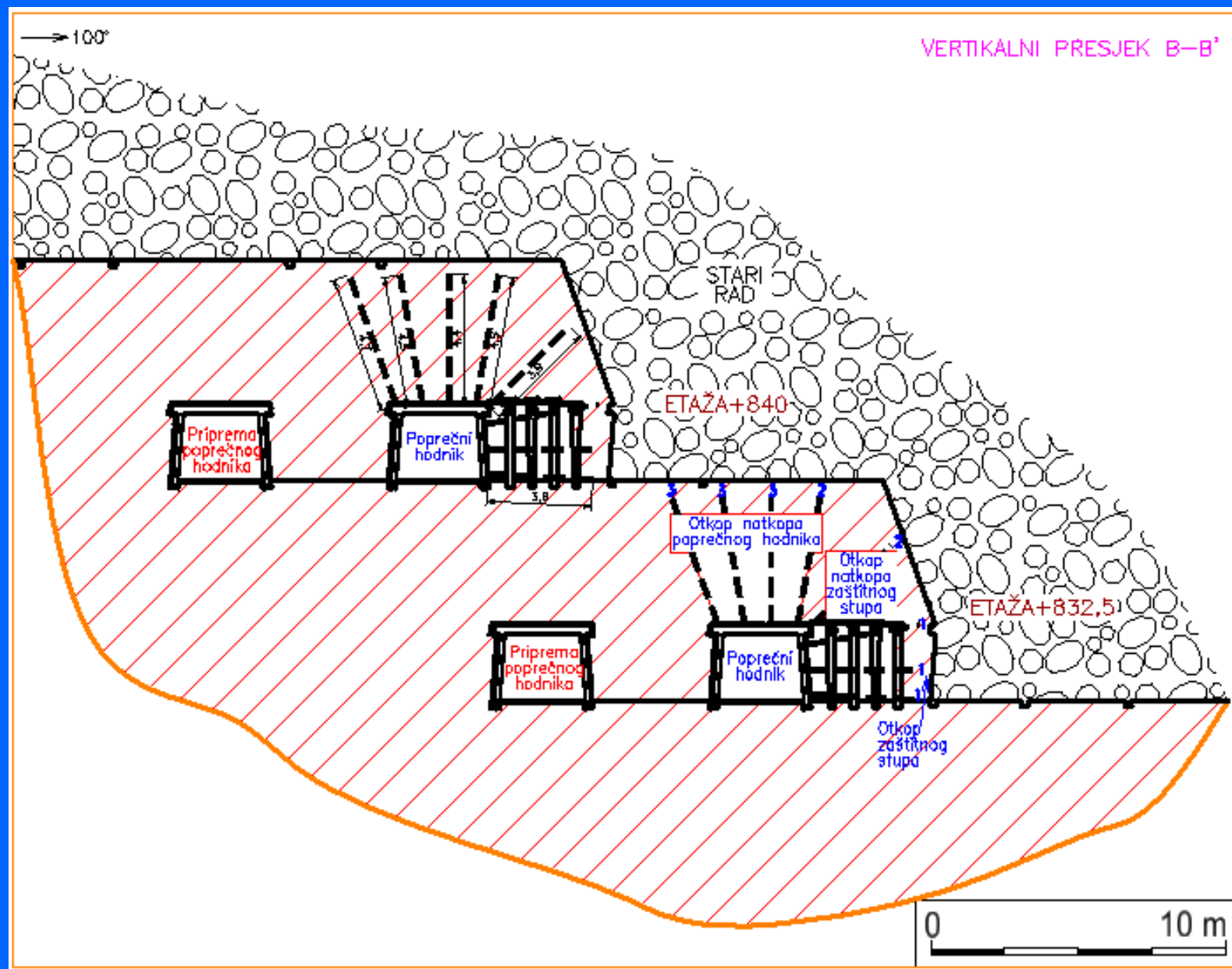

Slika 8.3.27 Etažna karta 832,5, na L-34

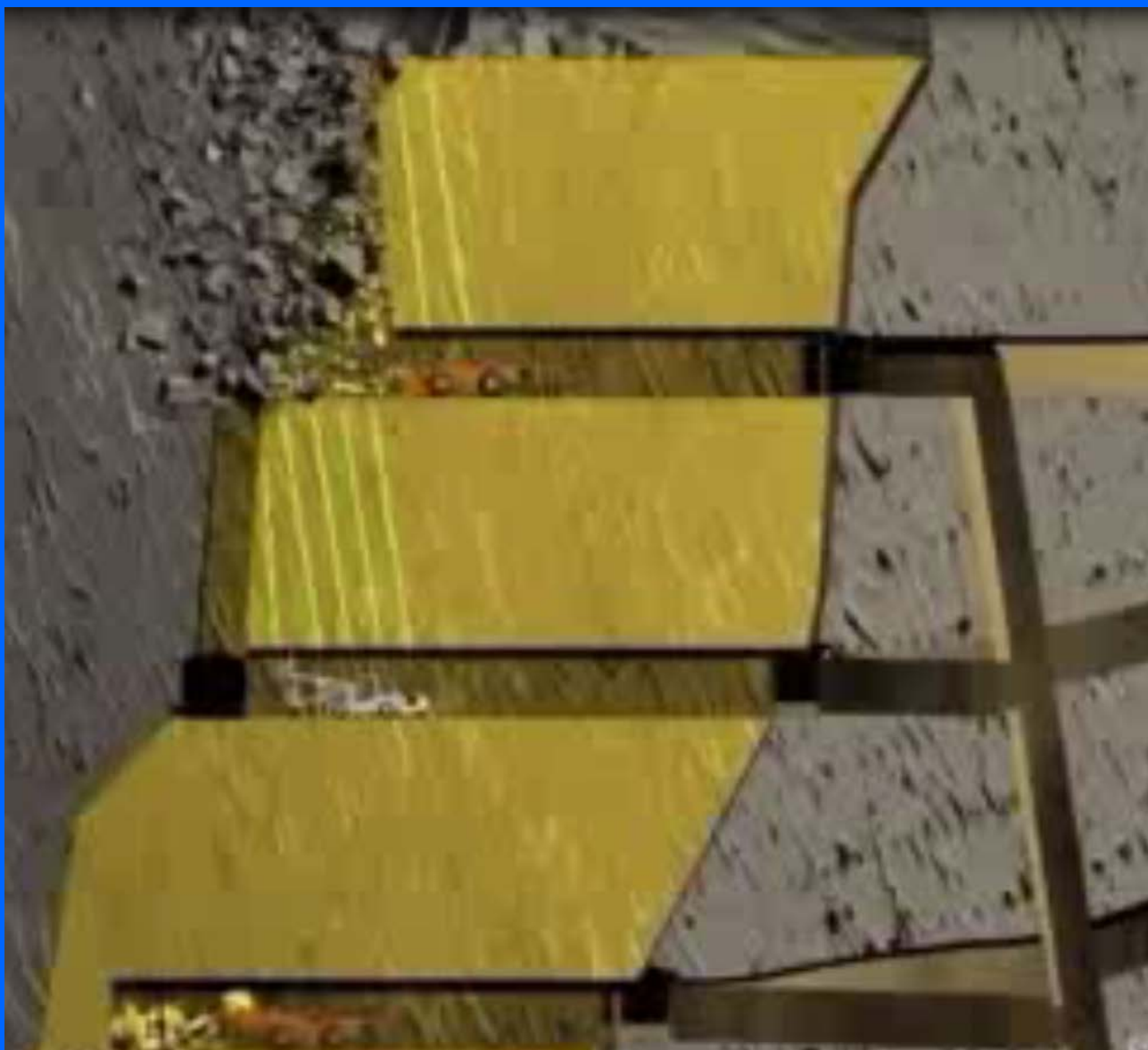

Slika 8.3.28 Poprečni presjek A-A'

Otkopne prostorije pri eksploataciji boksita

Slika 8.3.29 Poprečni presjek B-B'

Slika 8.3.30 Podetažno blokovo zarušavanje rude i krovine u ležištima metala

Otkopavanje ležišta metala komorama sa zasipavanjem otkopanog prostora

Izrada komora, 1. korak

Početak zasipanja komora, 3. korak

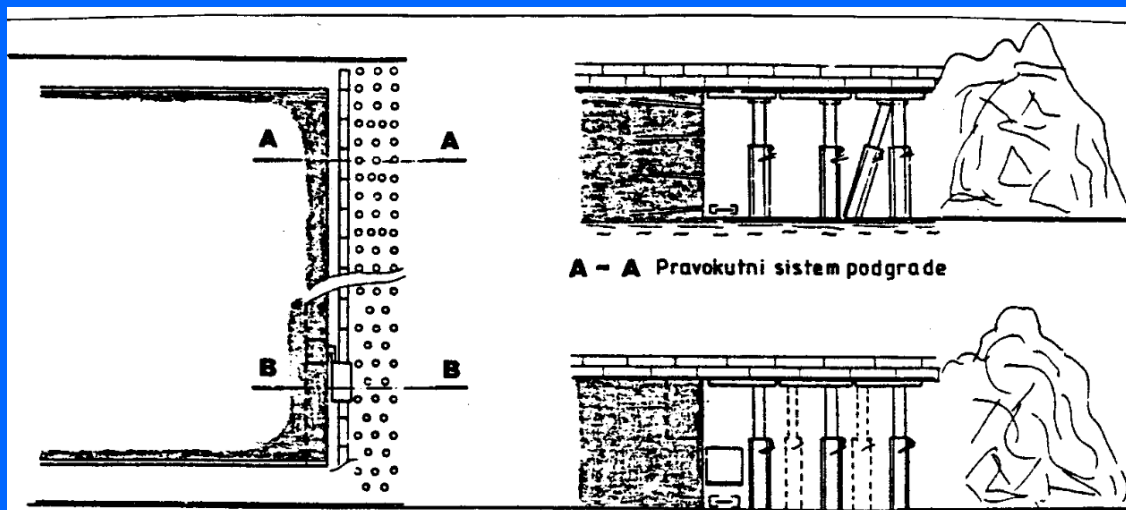
Otkopavanje ležišta, 2. korak

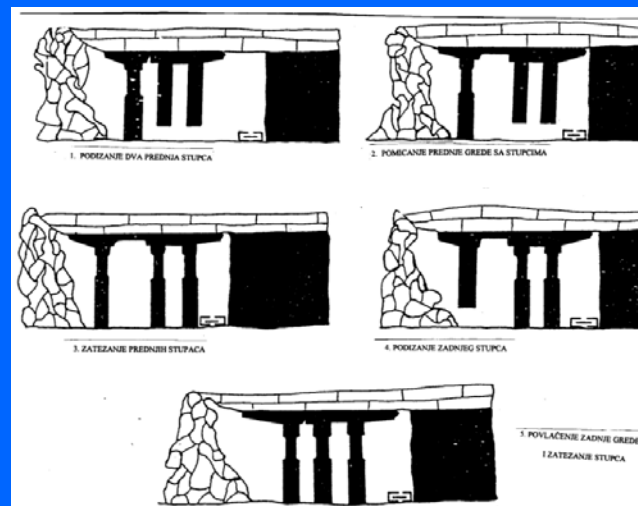
Zapunjene komore, 4. korak

8.3.5.2. Projektiranje eksploatacije ležišta ugljena

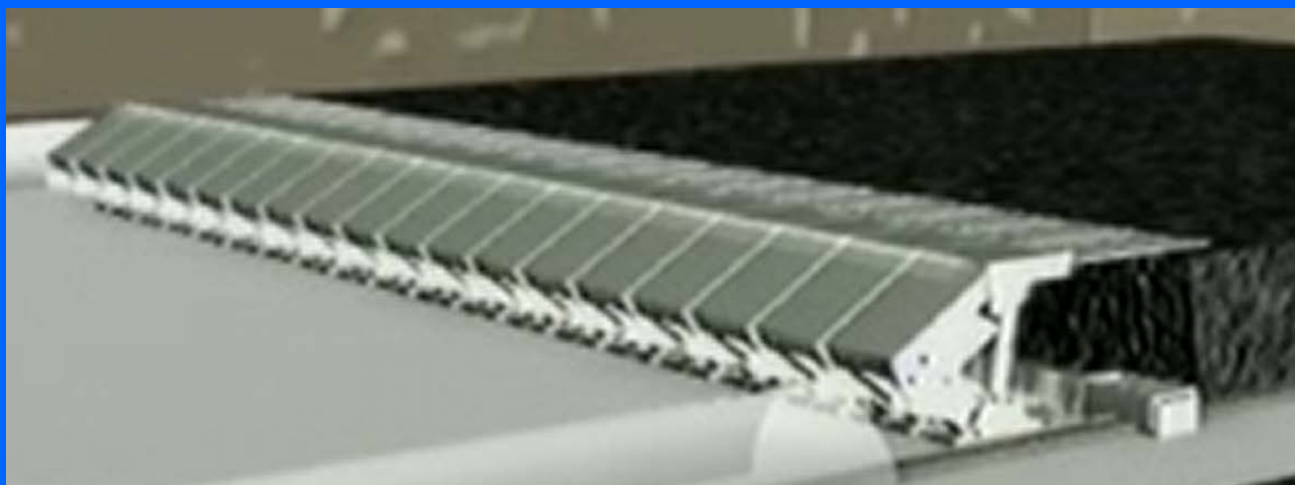
Široka čela

Klasični širokočelni otkopi

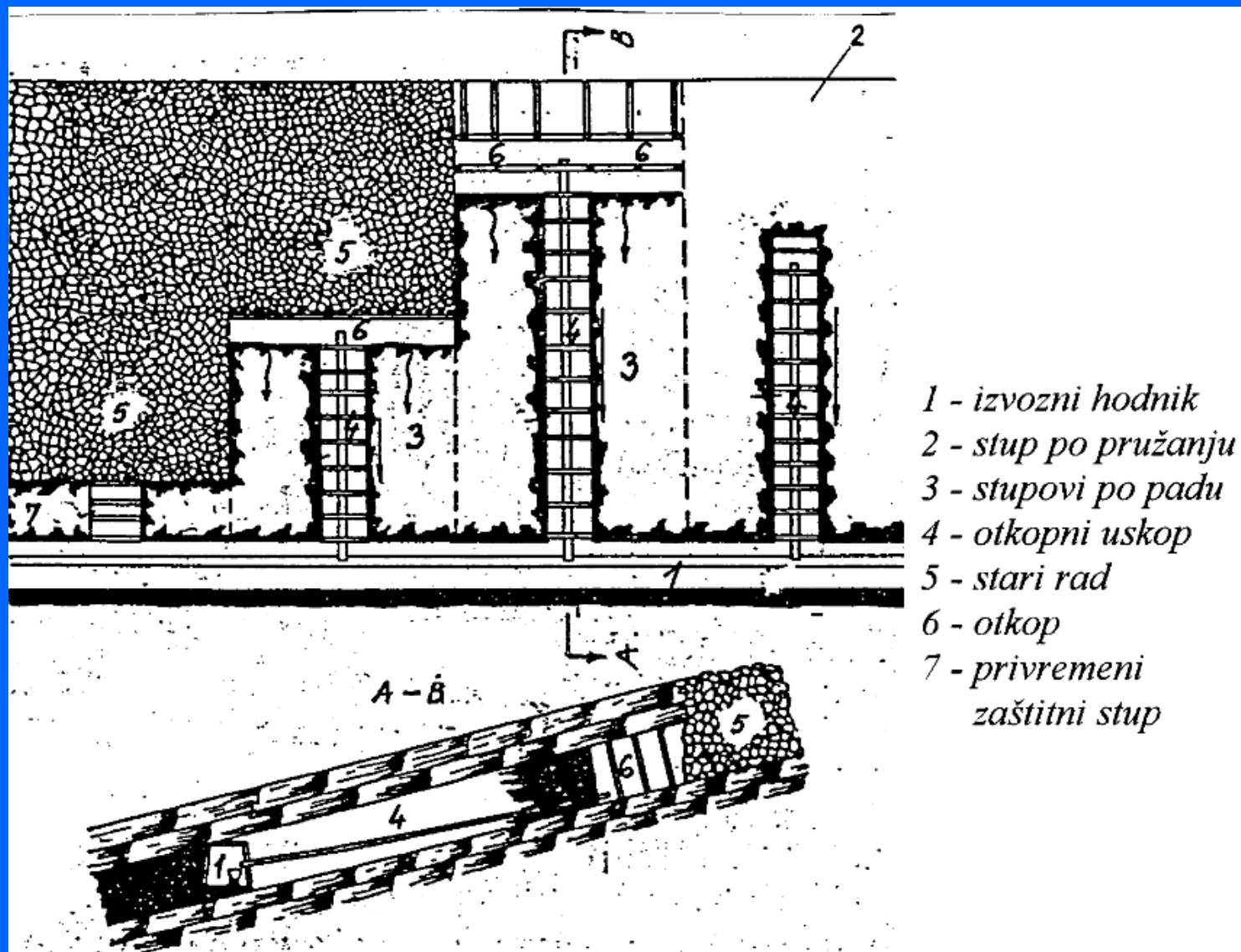
širokočelni otkopi s hidrauličnom koračajućom podgradom

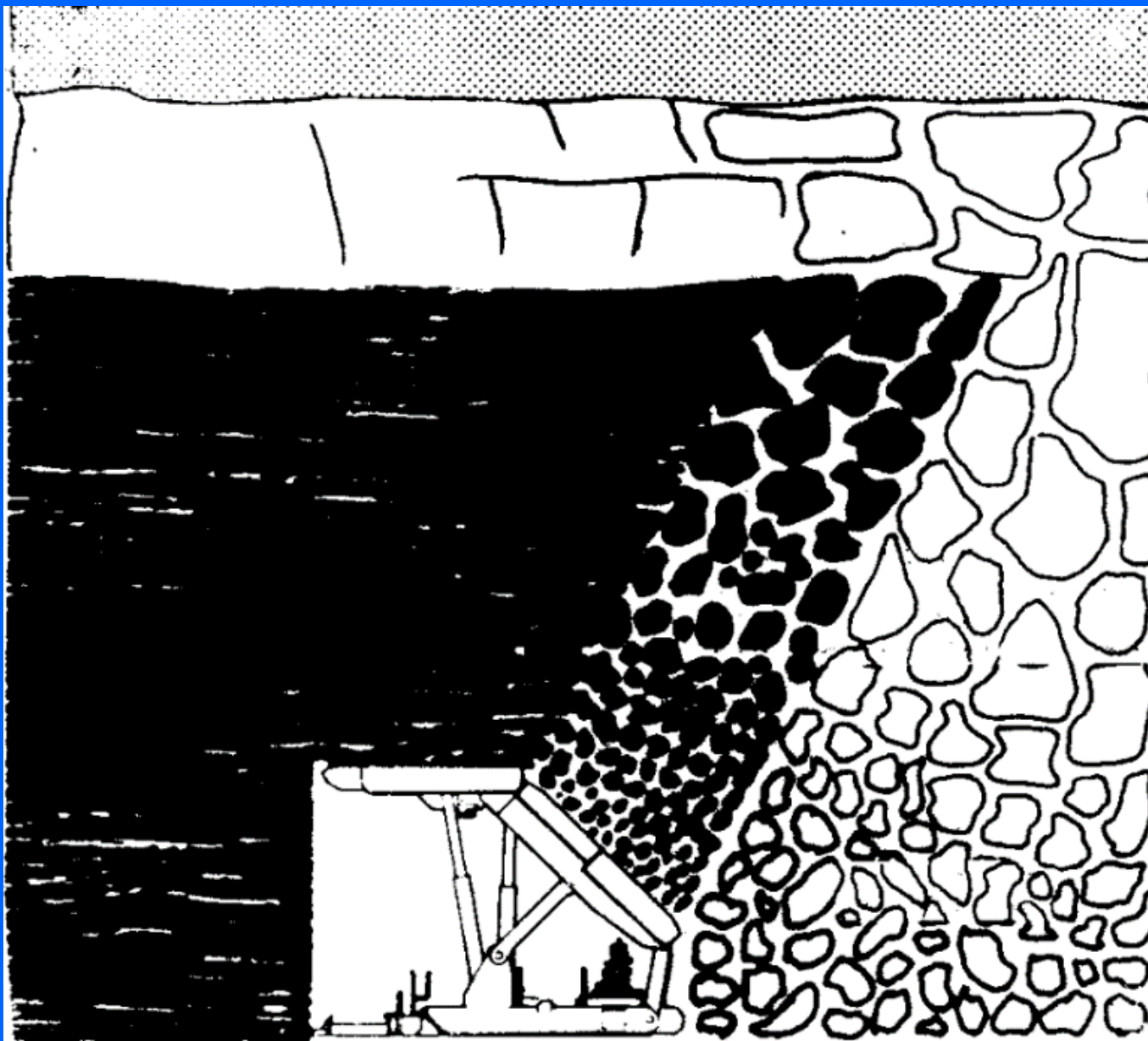
širokočelni otkopi s kompleksnom mehanizacijom

Slika 8.3.32

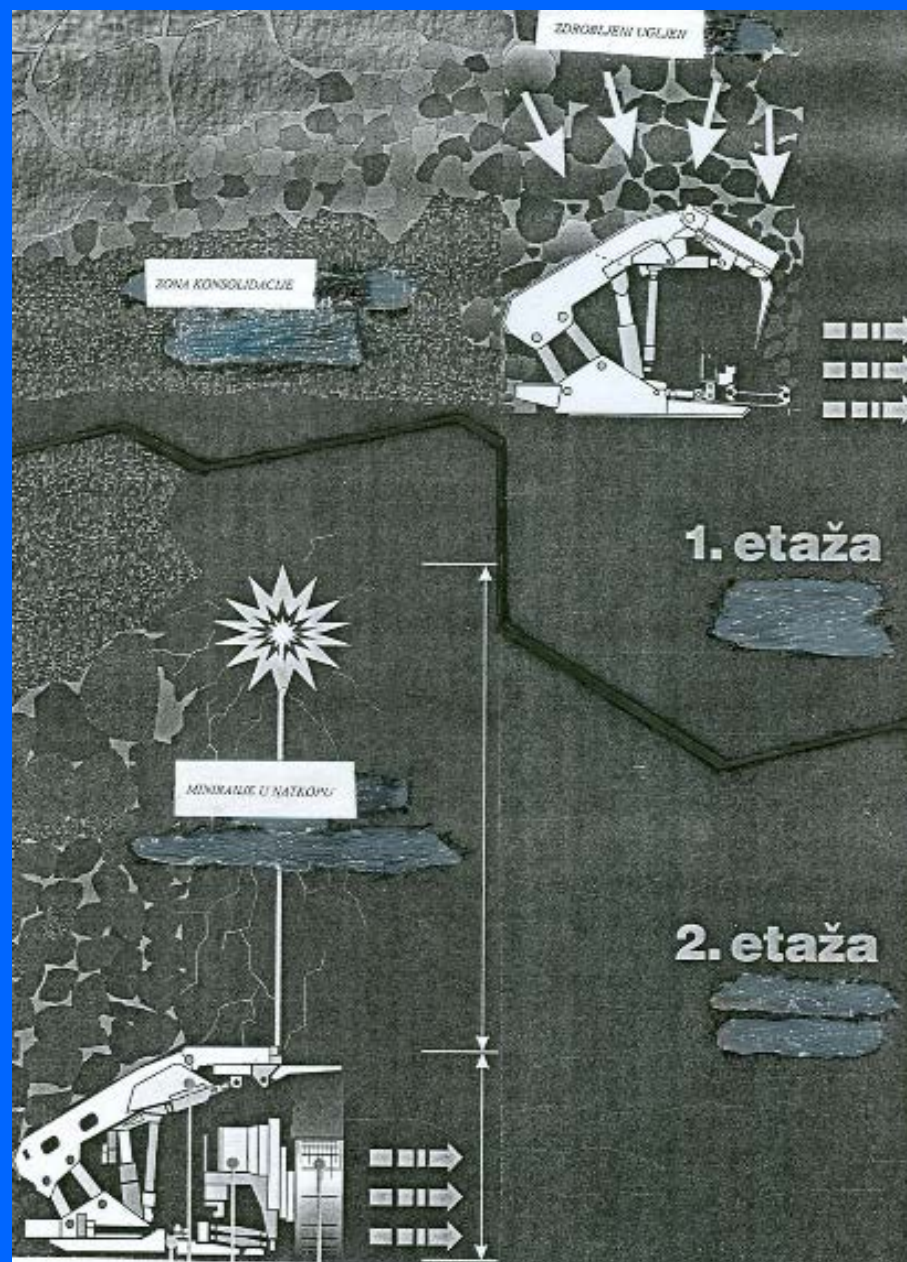
Otkopni niskopi, uskopi i natkopi

Slika 8.3.33 Stupno otkopavanje ugljena uskopima i niskopima

Slika 8.3.34 Natkopno dobivanje zarušavanjem ugljena i krovine

Parametri širokočelnog otkopa:

- otkopna visina 10–20 m
- dužina 90–130 m
- proizvodnja otkopa 3000–10000 t/dan
- posada otkopa 55–65 nadnica/dan (18–22 nad/smjeni)
- produktivnost 30–90 t/dan

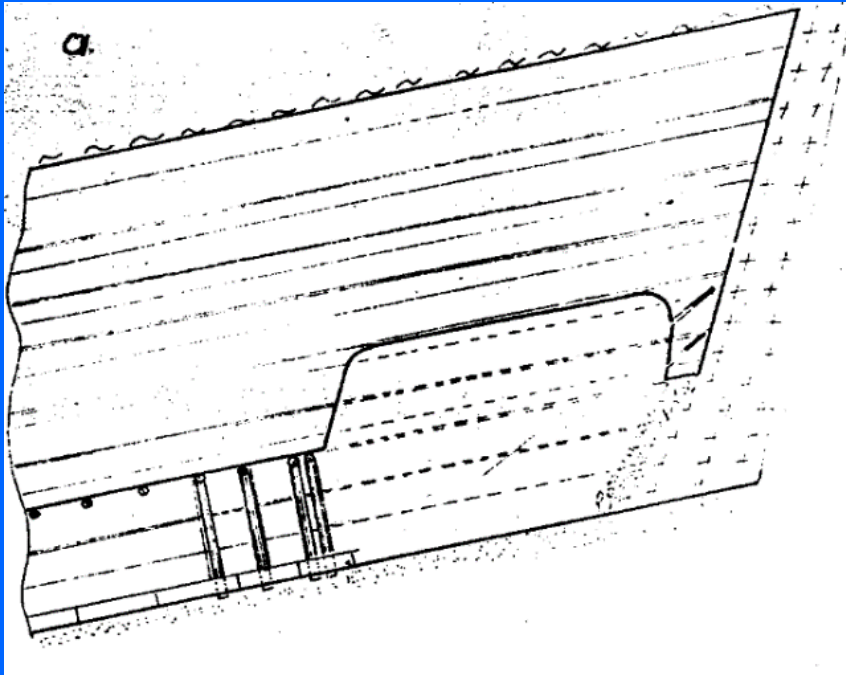
Slika 8.3.35 Velenjska otkopna metoda-otkopavanje u dvije etaže

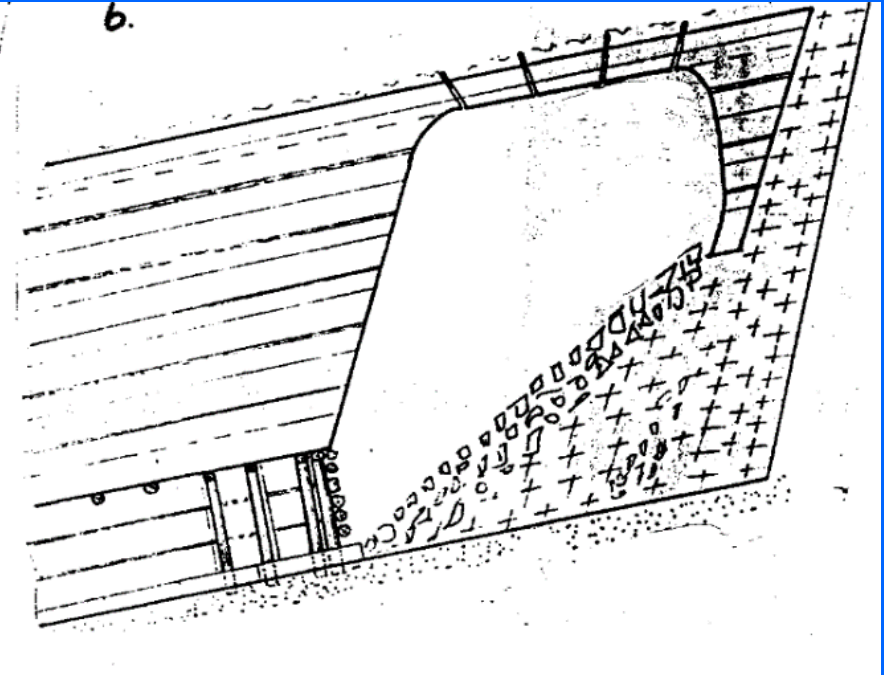
Slika 8.3.33

Slika 8.3.36 Rudnik ugljena Velenje-površina (slijeganje i formiranje jezera, rekultivacija)

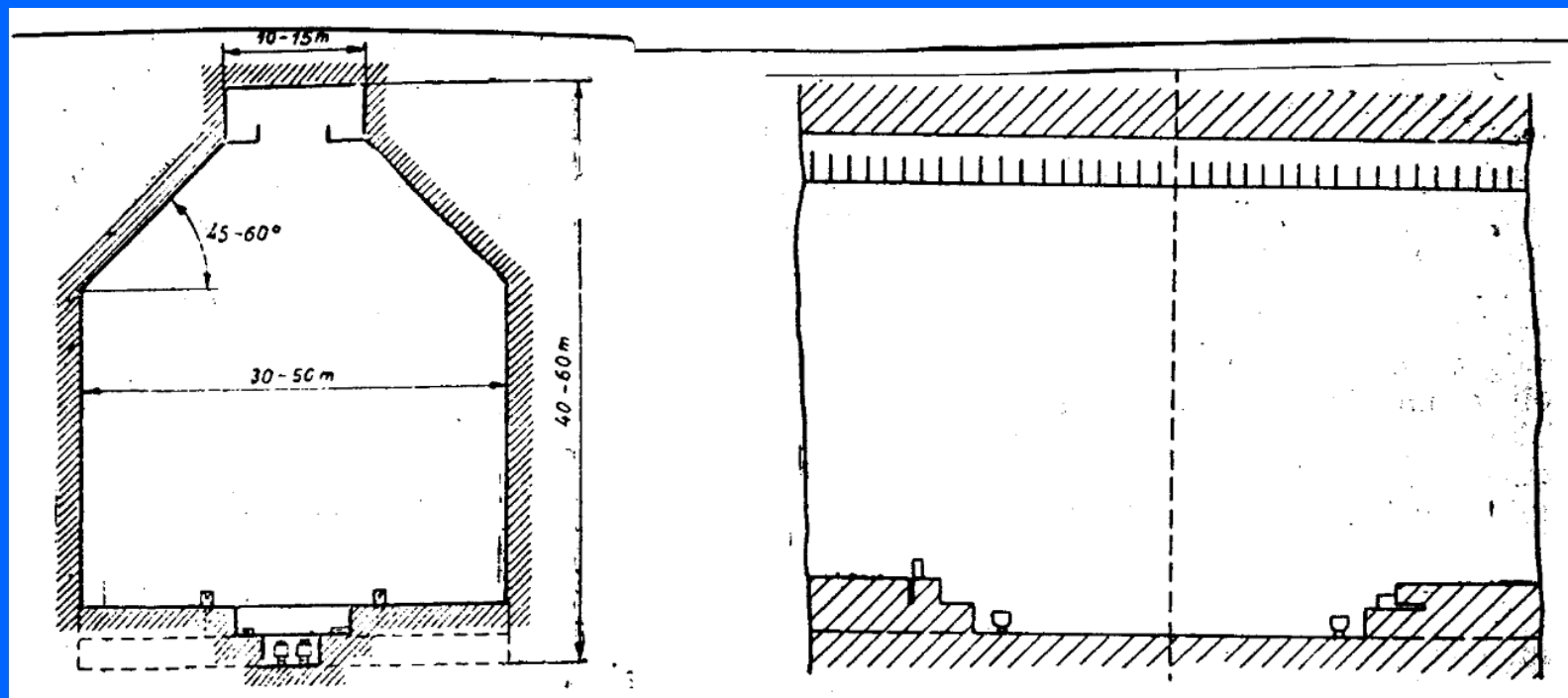
podasipanje

zarušavanje

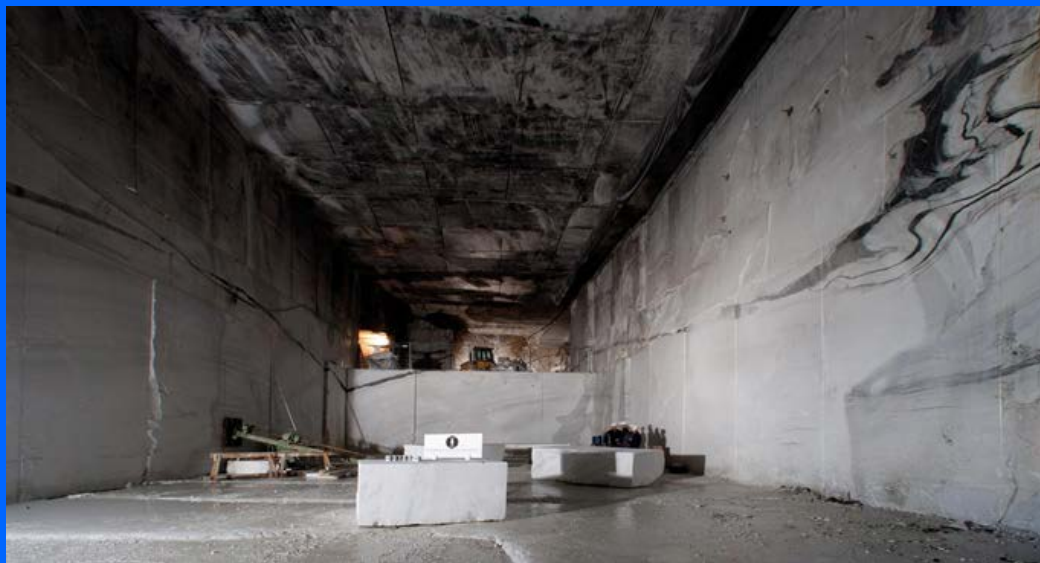
Slika 8.3.37 Otkopavanje ležišta ugljena komorama

8.3.5.3. Projektiranje eksploatacije ležišta soli

Slika 8.3.38 Otkopavanje ležišta soli velikim komorama

8.3.5.4. Projektiranje podzemne eksploatacije ležišta a-g kamena

Galerije agk u masivnim ležištima ($h > 10$ m)-Bianco Lasa, Italija

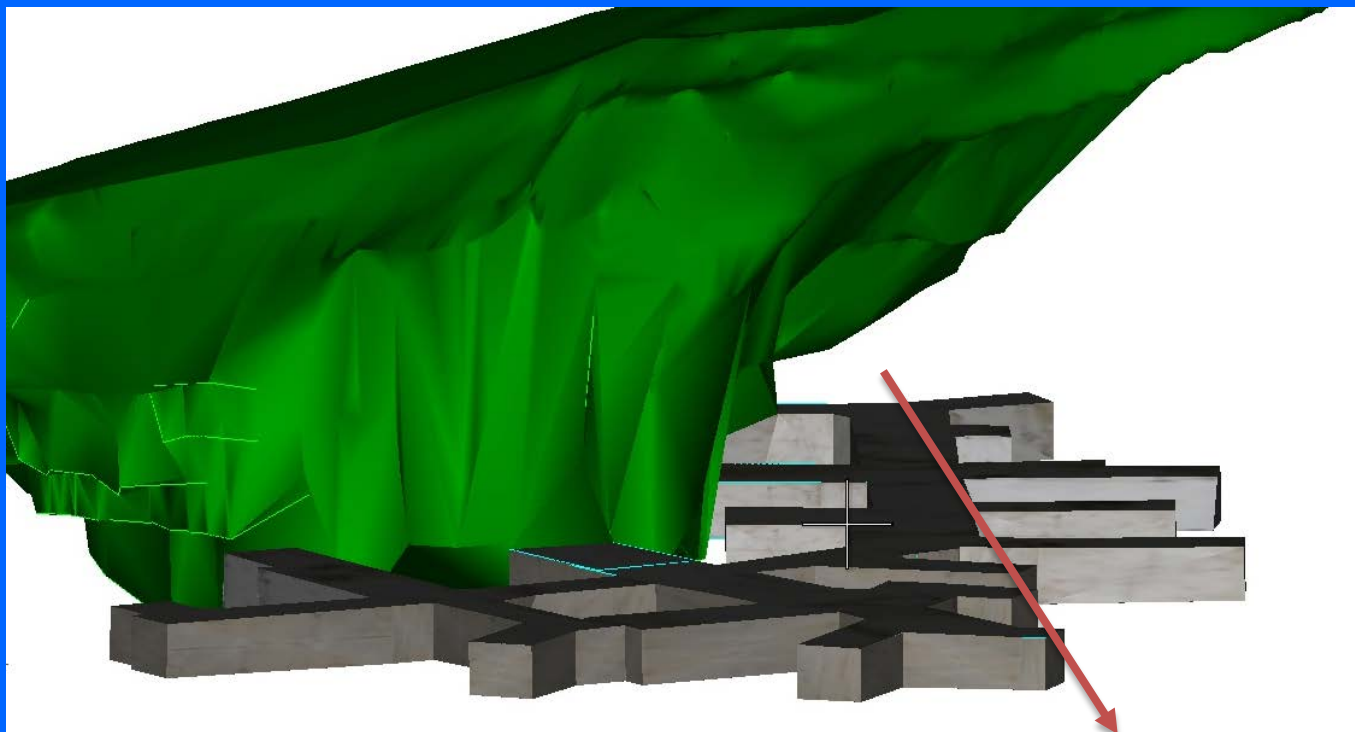

Galerije agk u slojevima < 7 m, Kanfanar

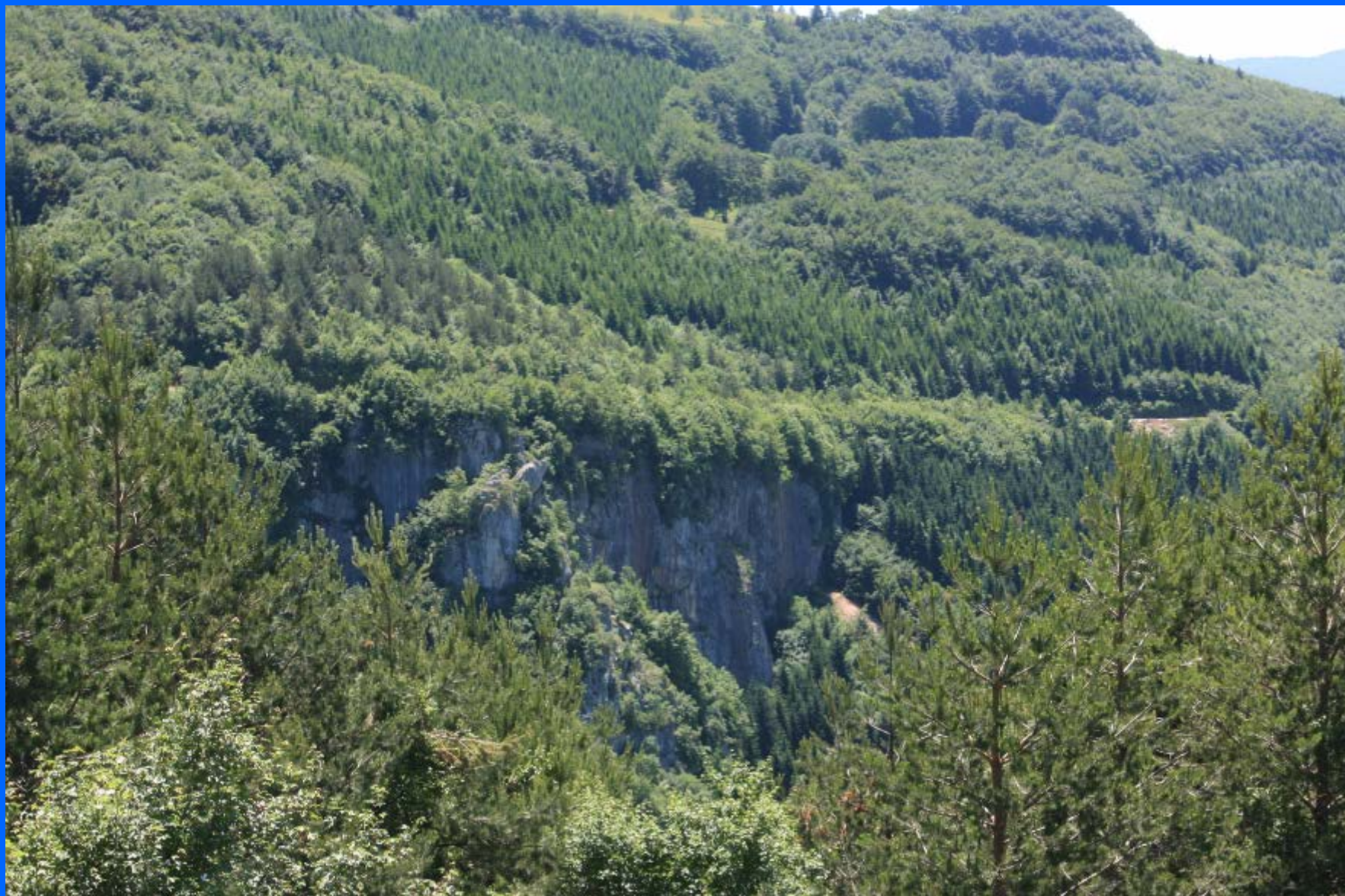
Galerije > 30 m, s nepravilnim rasporedom stupova, Marmor Sežana, Slovenija

8.3.5.4.1. Model terena i podzemnog kopa a-gk u Hotavlju

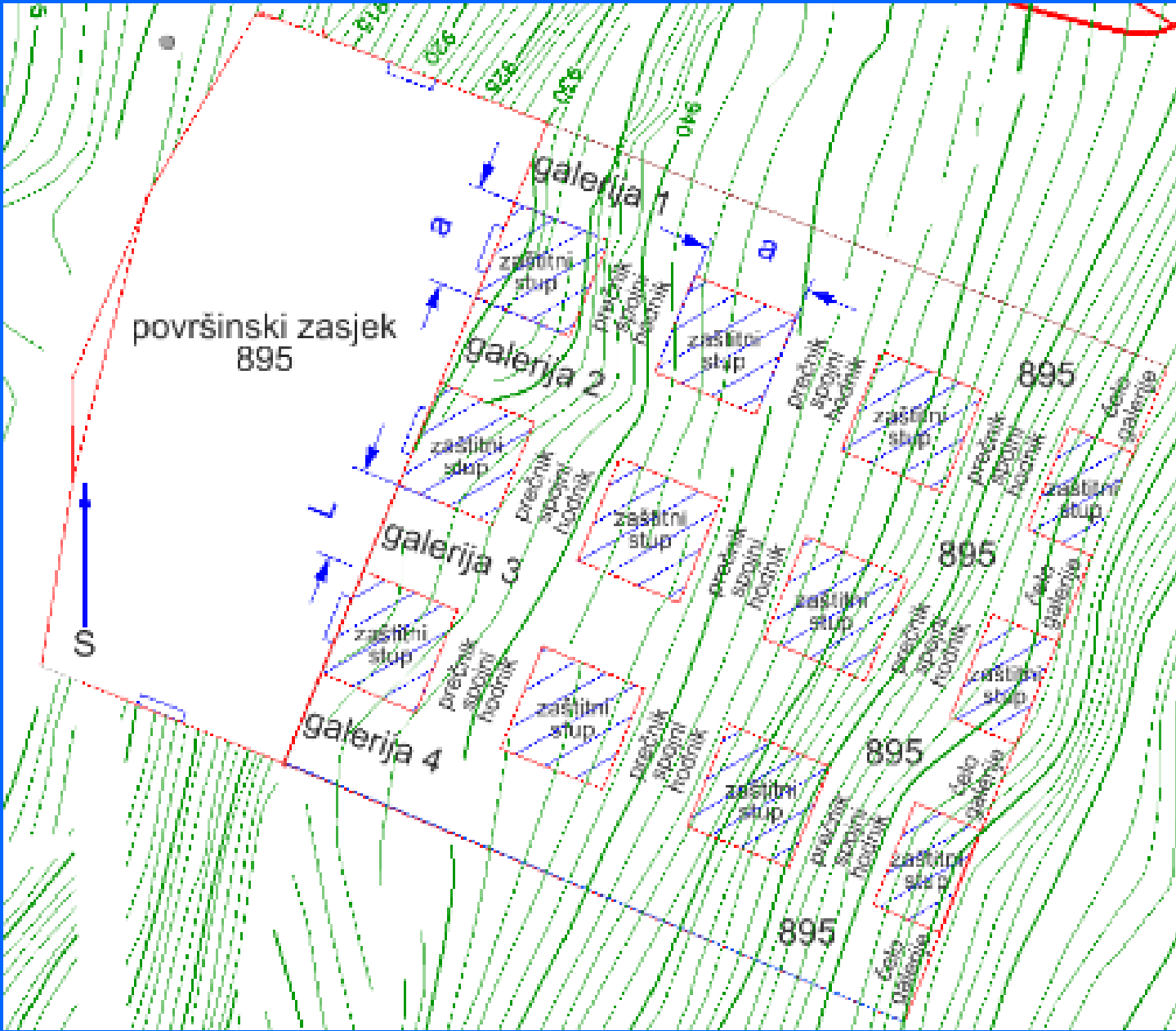

Slika 8.3.40

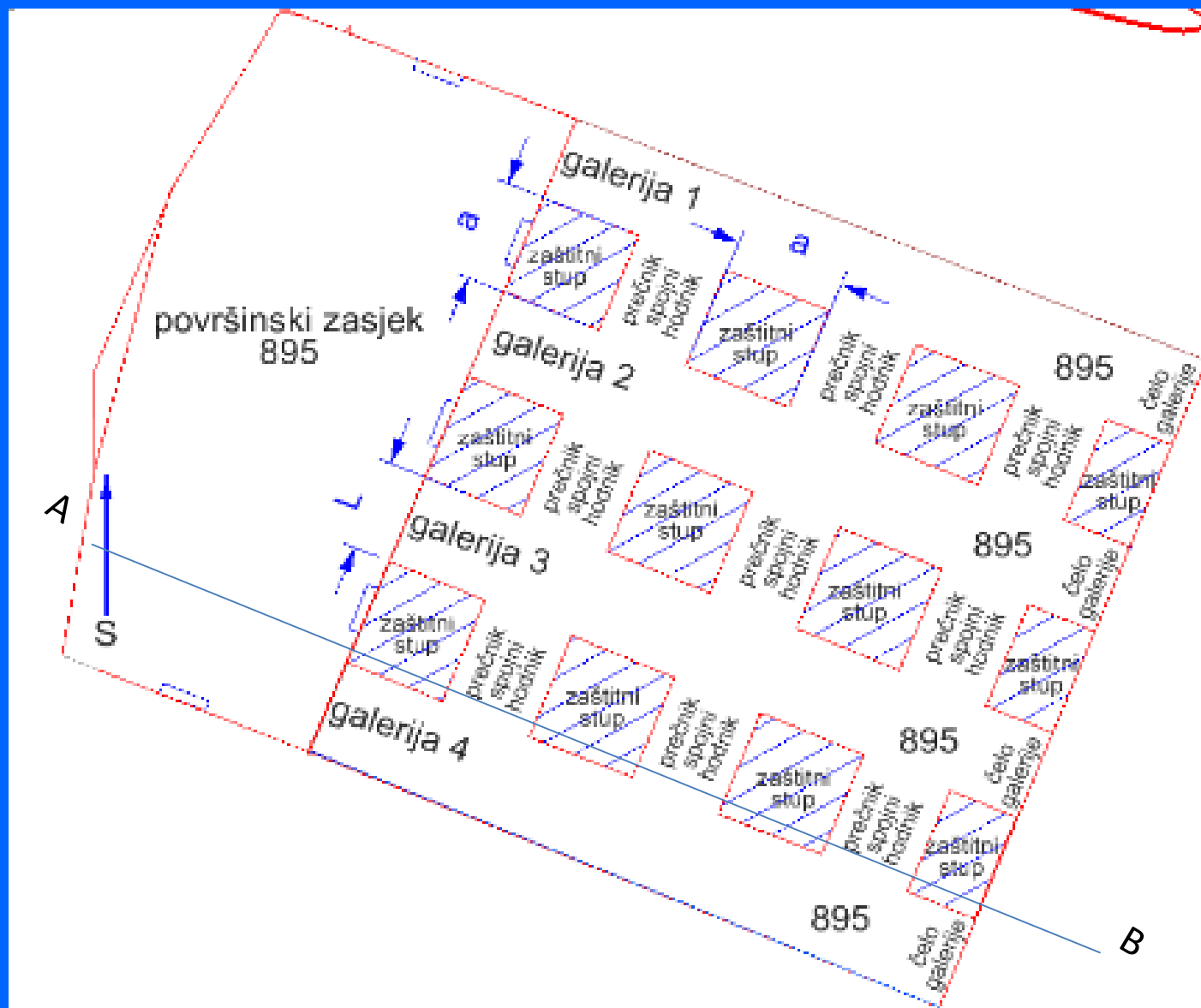
8.3.5.4.2. Idejna rješenja za ležište a-gk „Crvene Stijene”

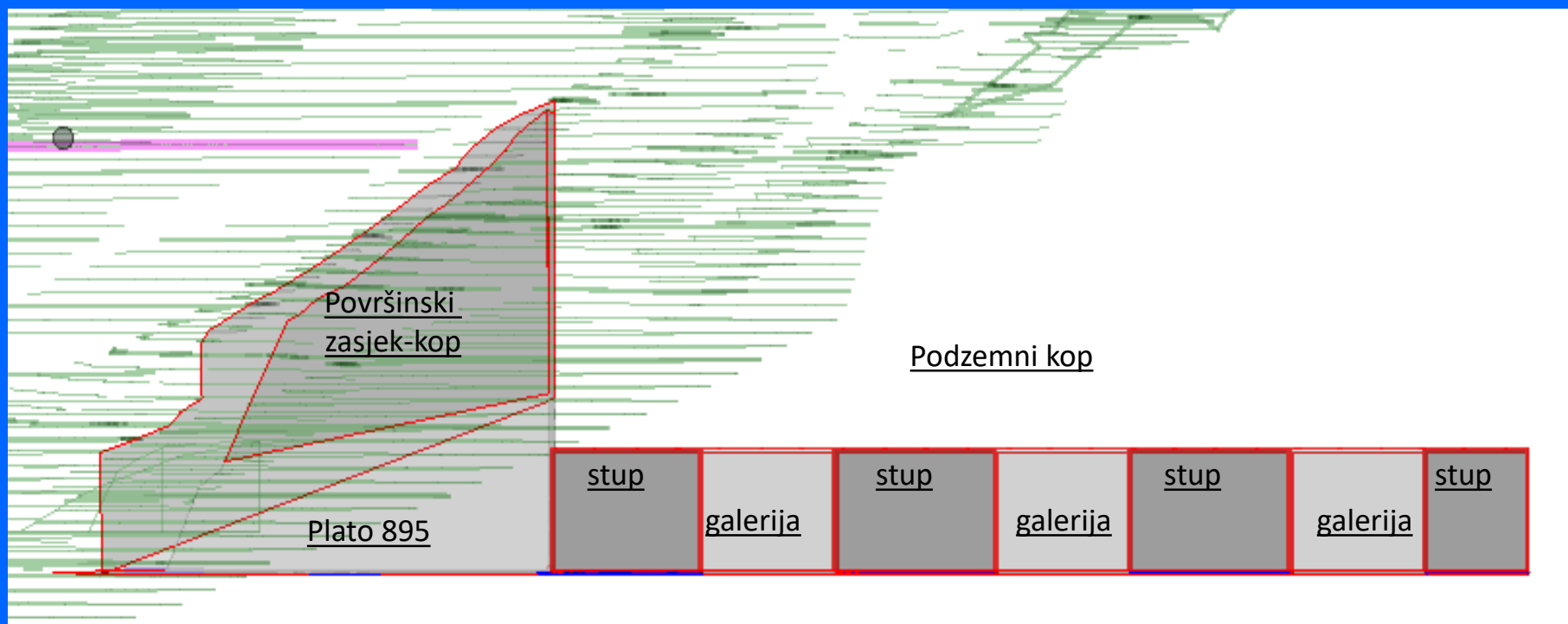
Slika 8.3.41 Šire područje ležišta a-gk Crvene Stijene

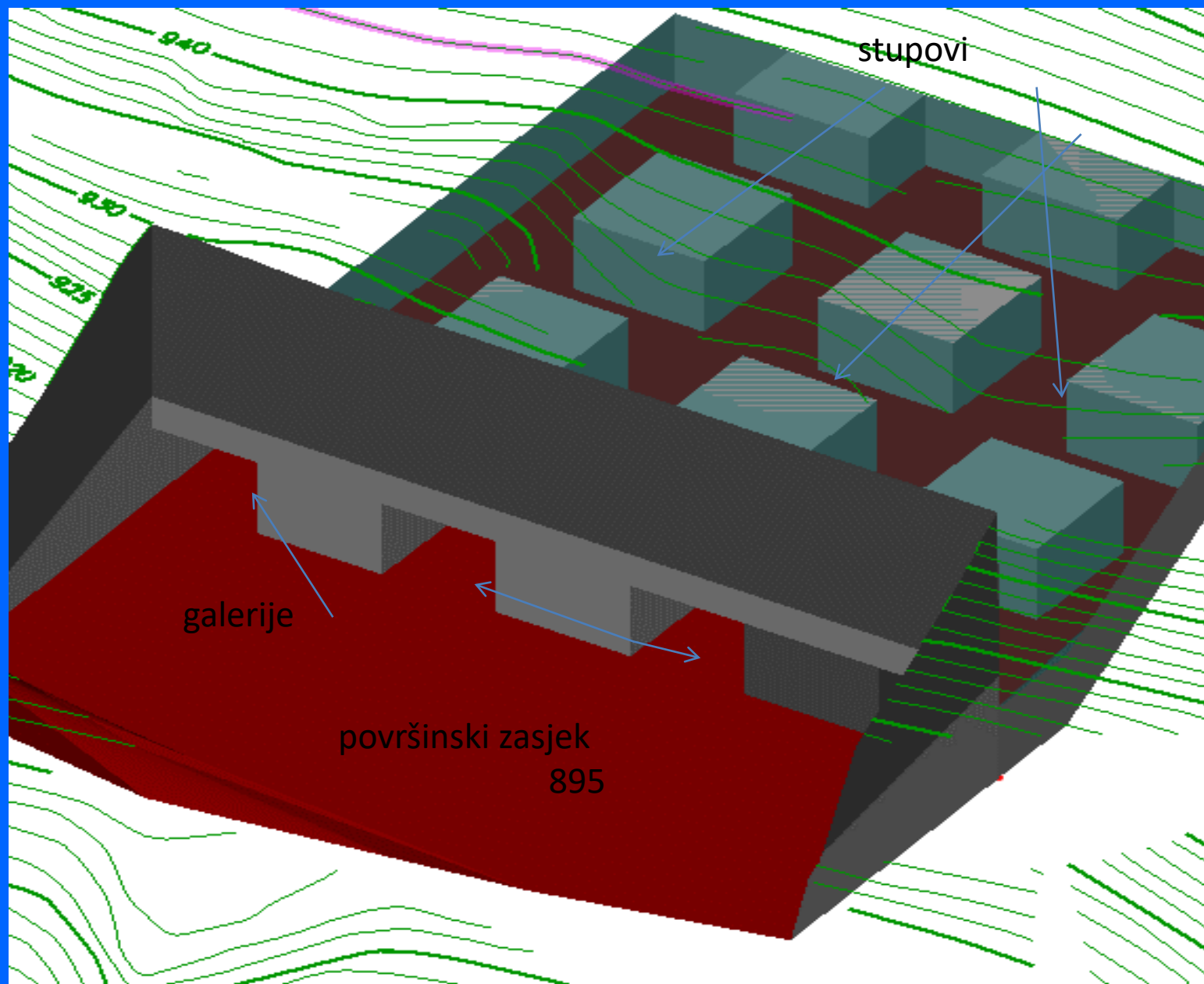
Slika 8.3.43 Priprema terena s planom izrade galerija (C.S.)

Slika 8.3.44 Tlocrt (bez terena)

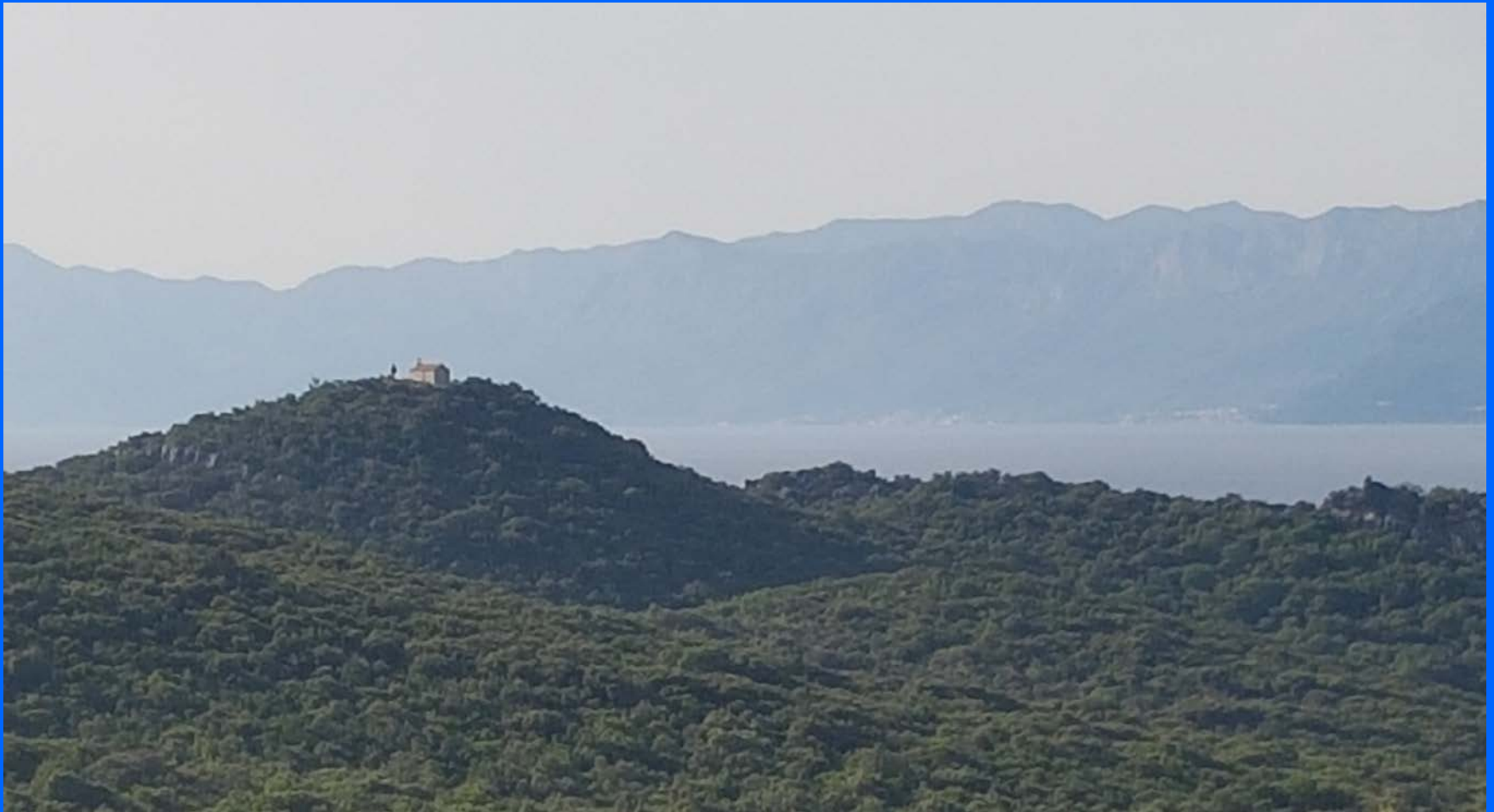
Slika 8.3.45 Presjek A-B

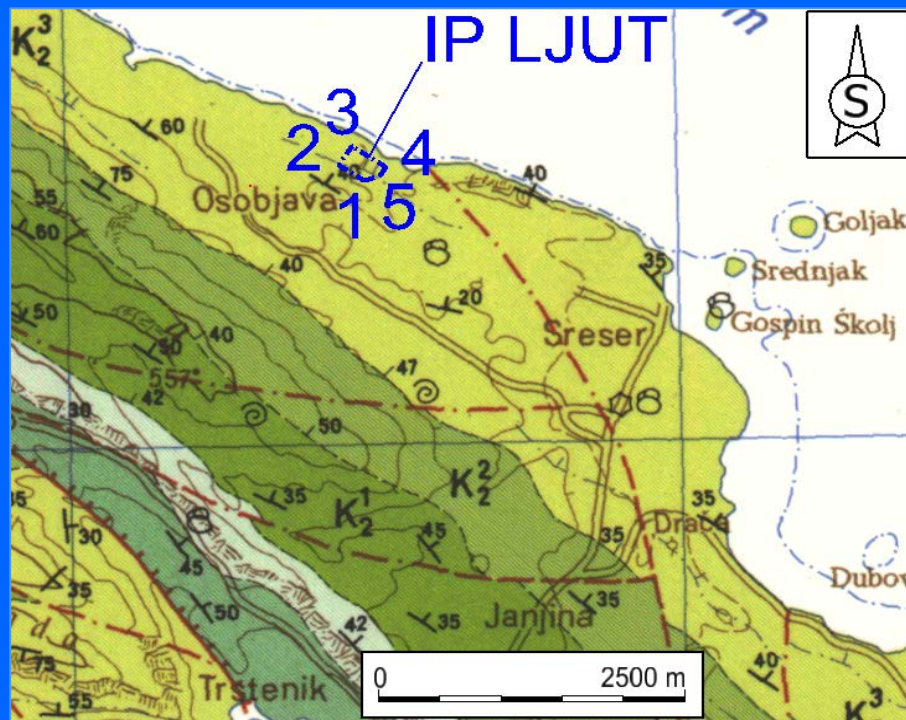
Slika 8.3.46 3D model galerija

8.3.5.4.3. Idejna rješenja za ležište „Ljut”

Komorno-stupna (galerijska) metoda eksploatacije a-gk, u slojevitom ležištu s pravilnim rasporedom stupova

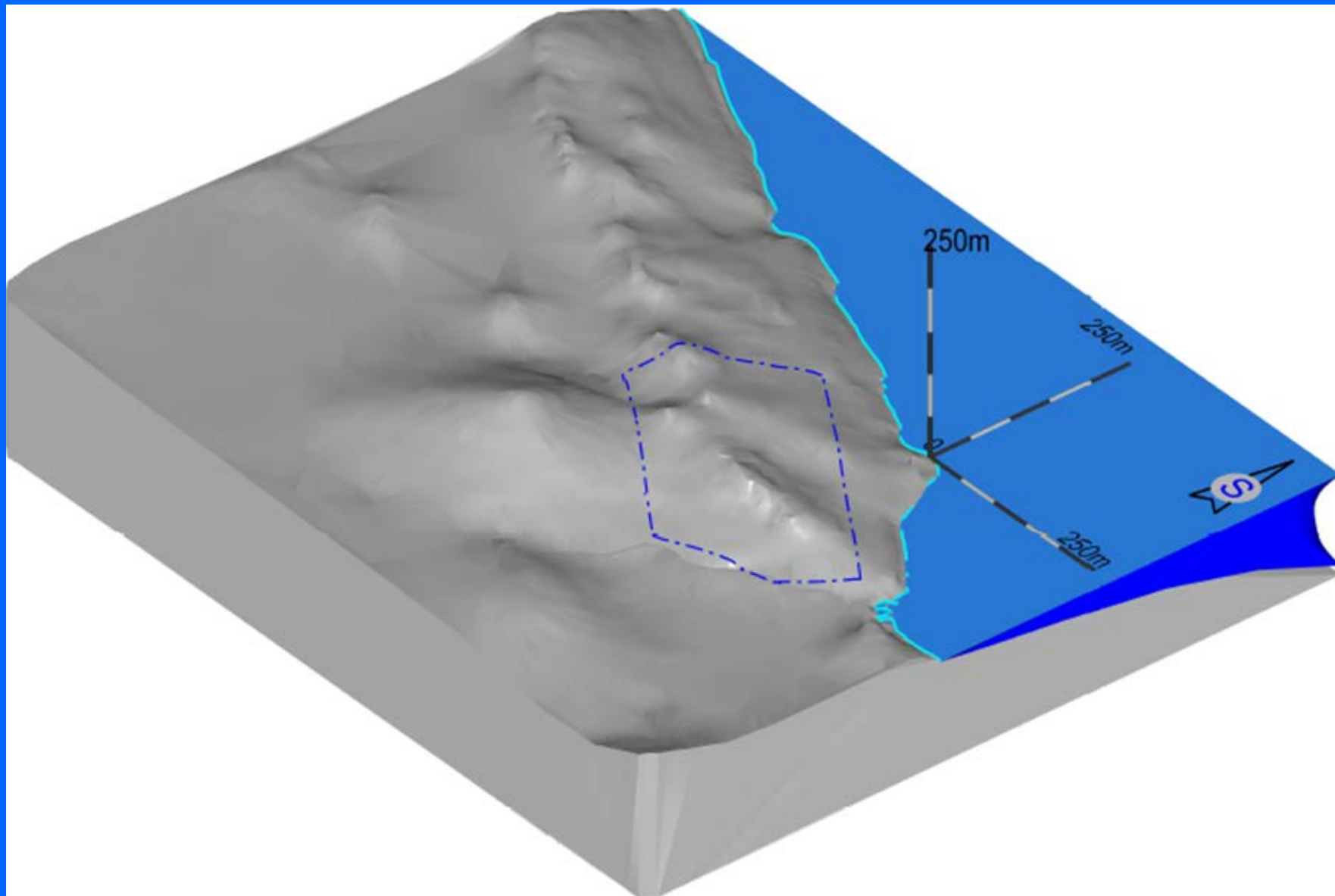
Slika 8.3.47 Šire područje ležišta

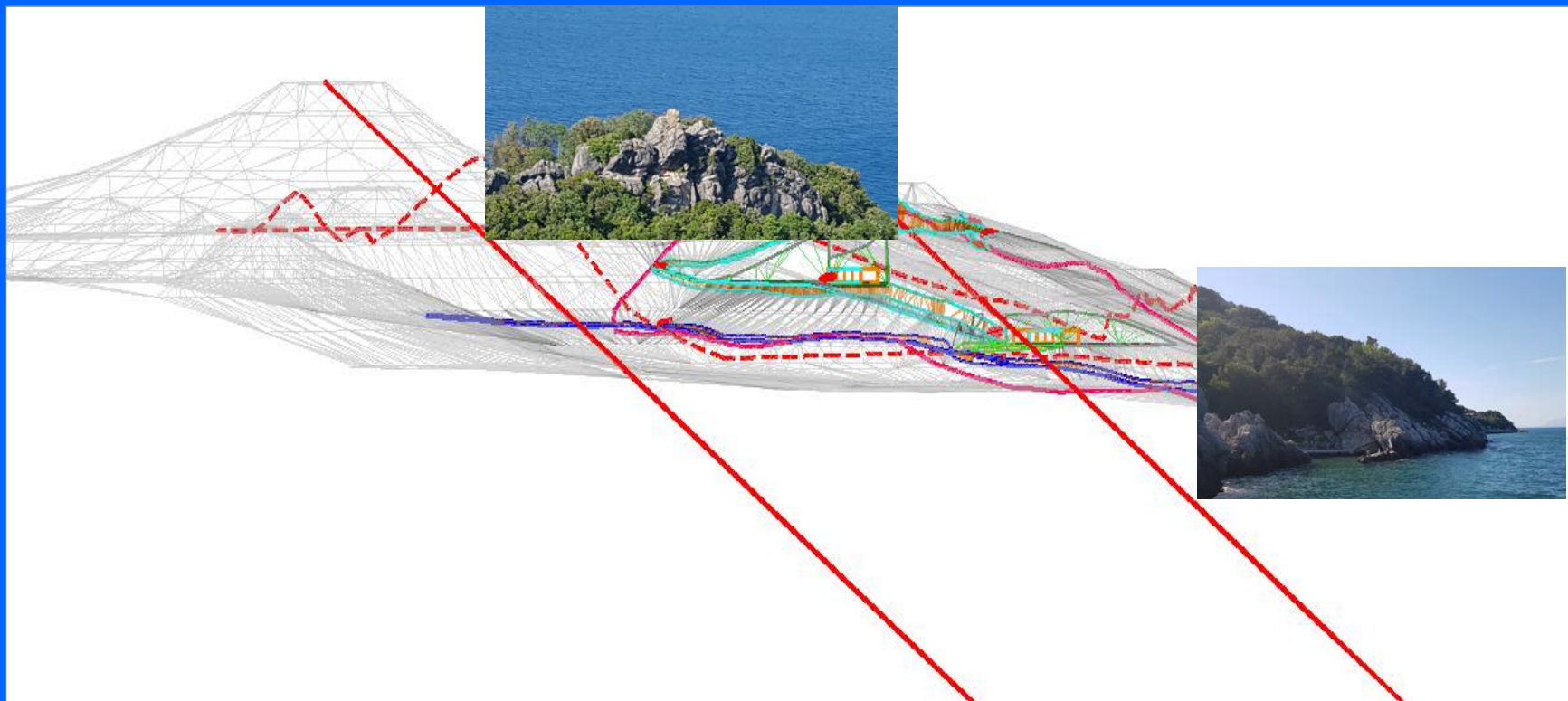
Tumač:

	Vapnenci (O. Korčula, O. Mljet): vapnenci i dolomiti (Pol. Pelješac)-senon		Normalna granica: utvrđena (s padom) i aproksimativno locirana (s padom)
	Vapnenci-turon		Rasjed bez oznake karaktera: utvrđen, aproksimativno lociran i fotogeološki utvrđen
	Vapnenci i dolomiti-cenoman		Čelo ljske: utvrđeno i aproksimativno locirano
	Vapnenci s ulošcima dolomita-alb		Elementi pada sloja: normalan i prevrnut
	Vapnenci-barem, apt i alb		Marinska makrofauna
			Mikrofauna; mikroflora
		1,2,3,4,5	Oznaka vršnih točaka
		— . — . — .	istražnog prostora

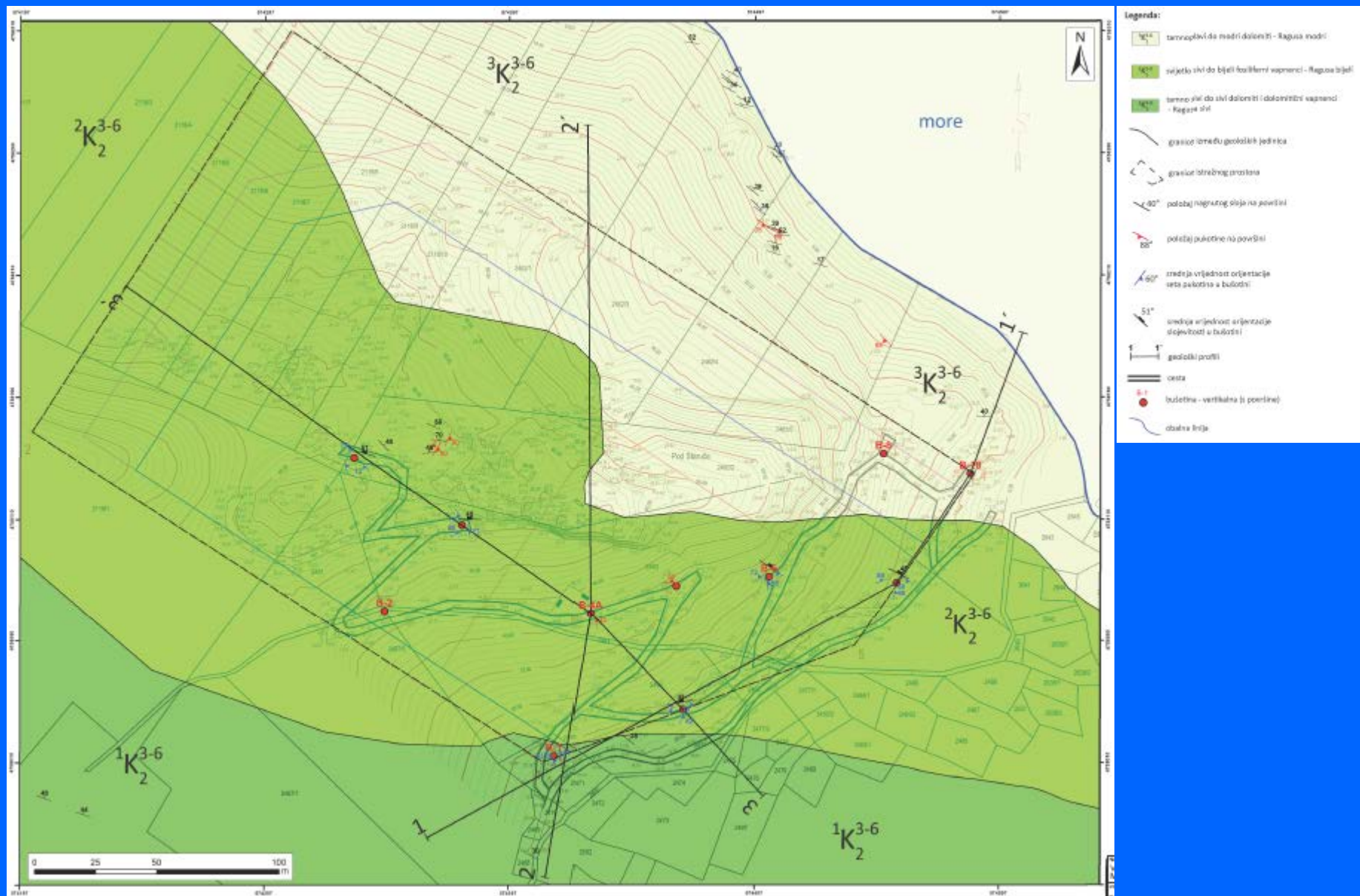
Slika 8.3.48 Geološka karta šireg područja istražnog prostora arhitektonsko-građevnog kamena 71

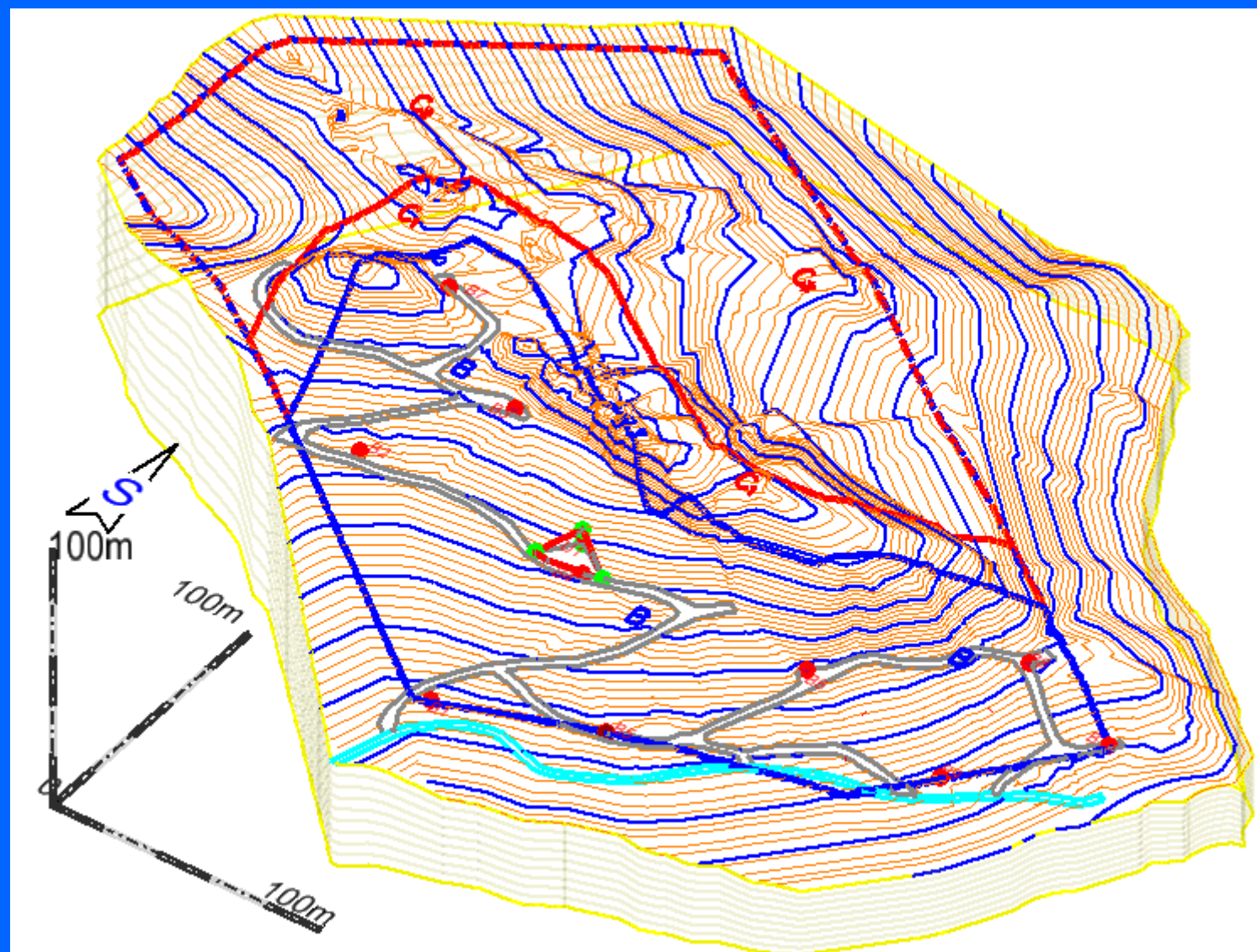
Slika 8.3.49 3D šireg područja ležišta a-gk

Slika 8.3.50 Nagib slojeva

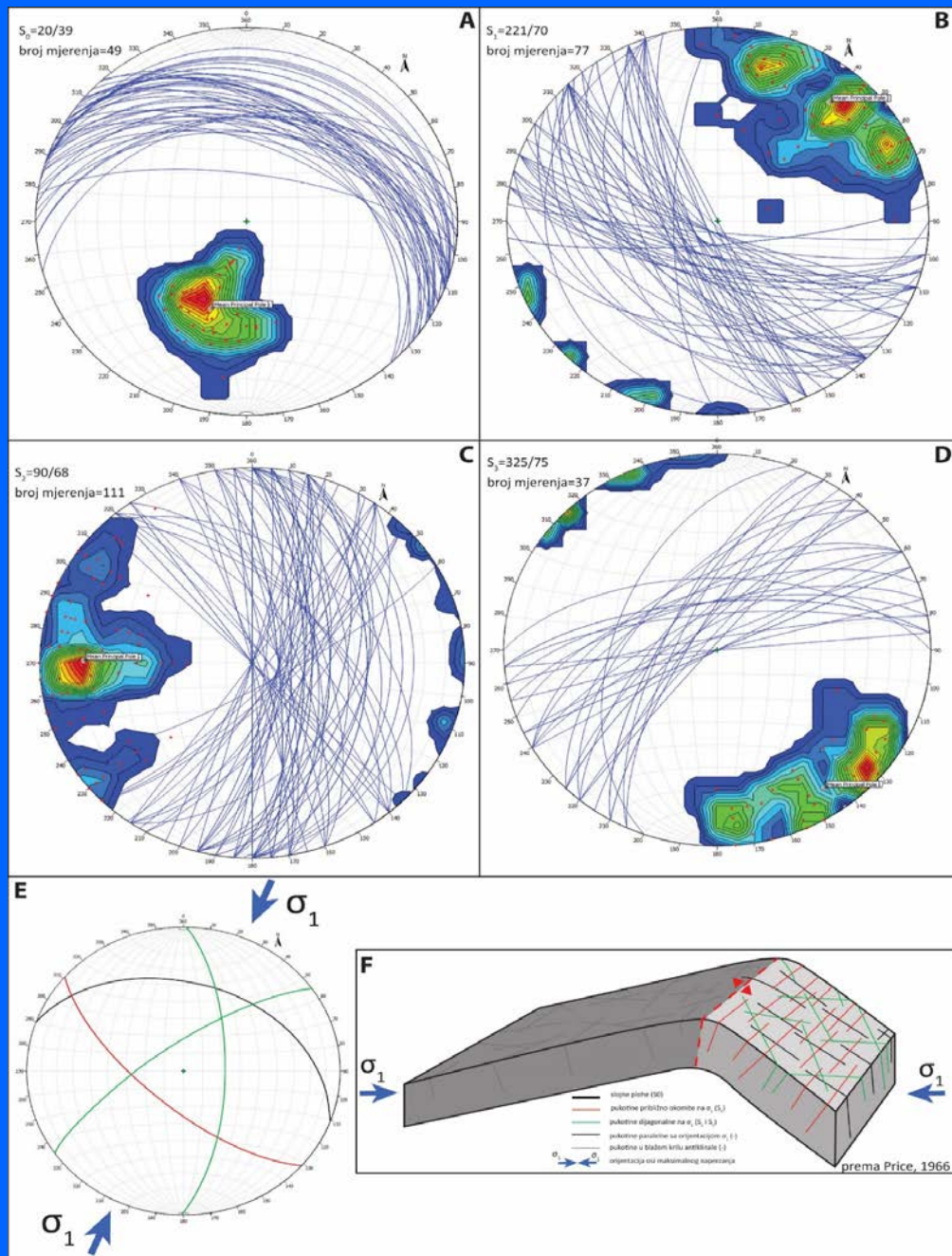

Slika 8.3.51 Situacijska i geološka karta ležišta

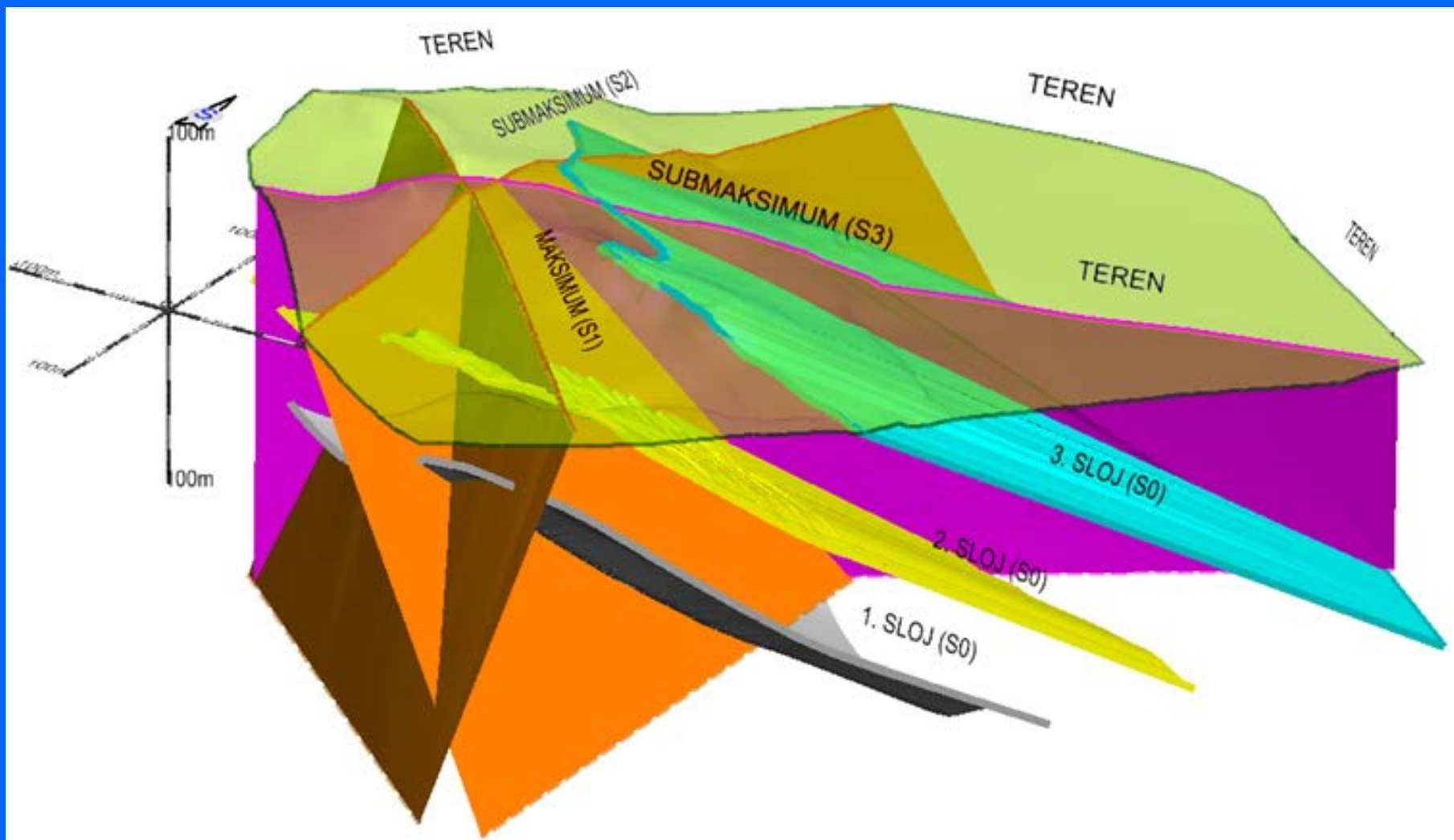

Slika 8.3.52 Izrada 3D modela ležišta i granica rezervi a-gk

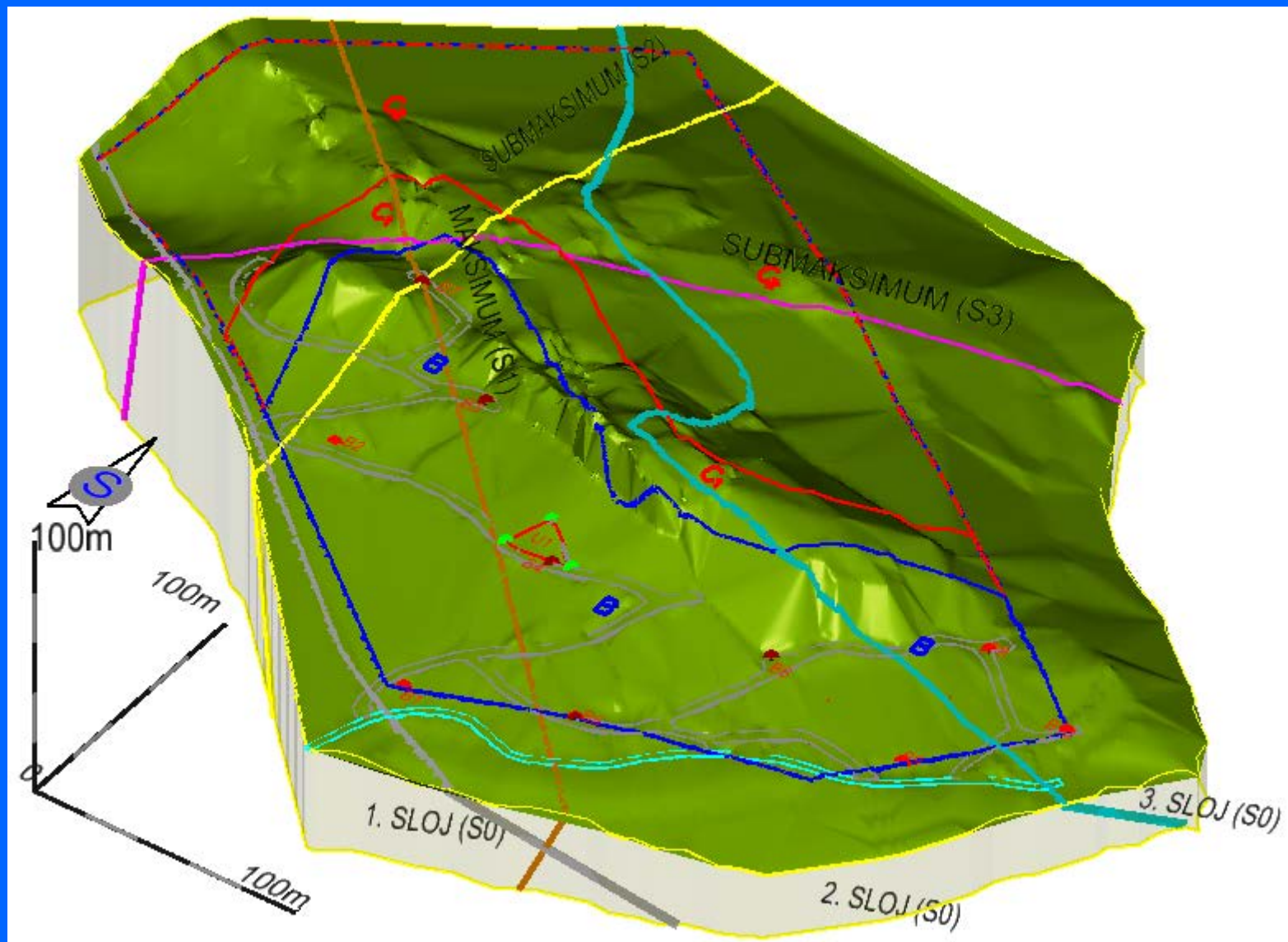
- A) S_0 – slojevitost;
 B) S_1 – tenzijske pukotine;
 C i D) S_2 i S_3 – konjugirane smične pukotine;
 E) Stereogram sa osrednjenim orijentacijama svih setova diskontinuiteta i orijentacijom osi maksimalnog naprezanja;
 F) Strukturna interpretacija razvoja pukotina u istražnom prostoru „Ljut“.

Slika 8.3.53 Stereogrami pojedinih setova diskontinuiteta 76

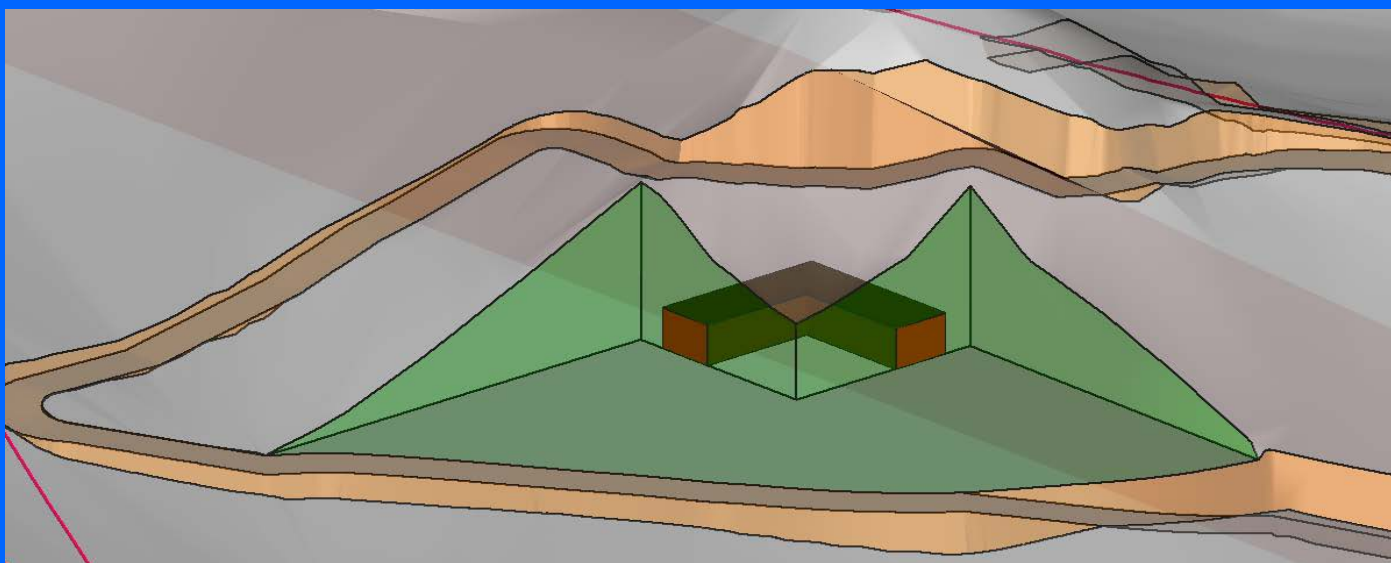
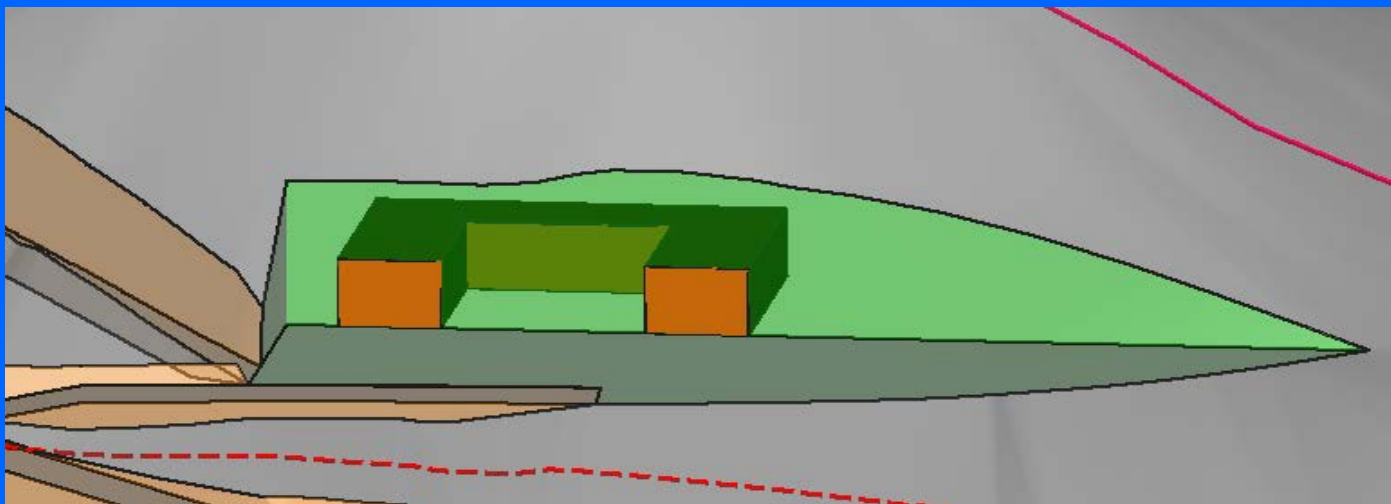
Slika 8.3.54 Prostorni položaj (3D) osnovnih sustava diskontinuiteta u ležištu

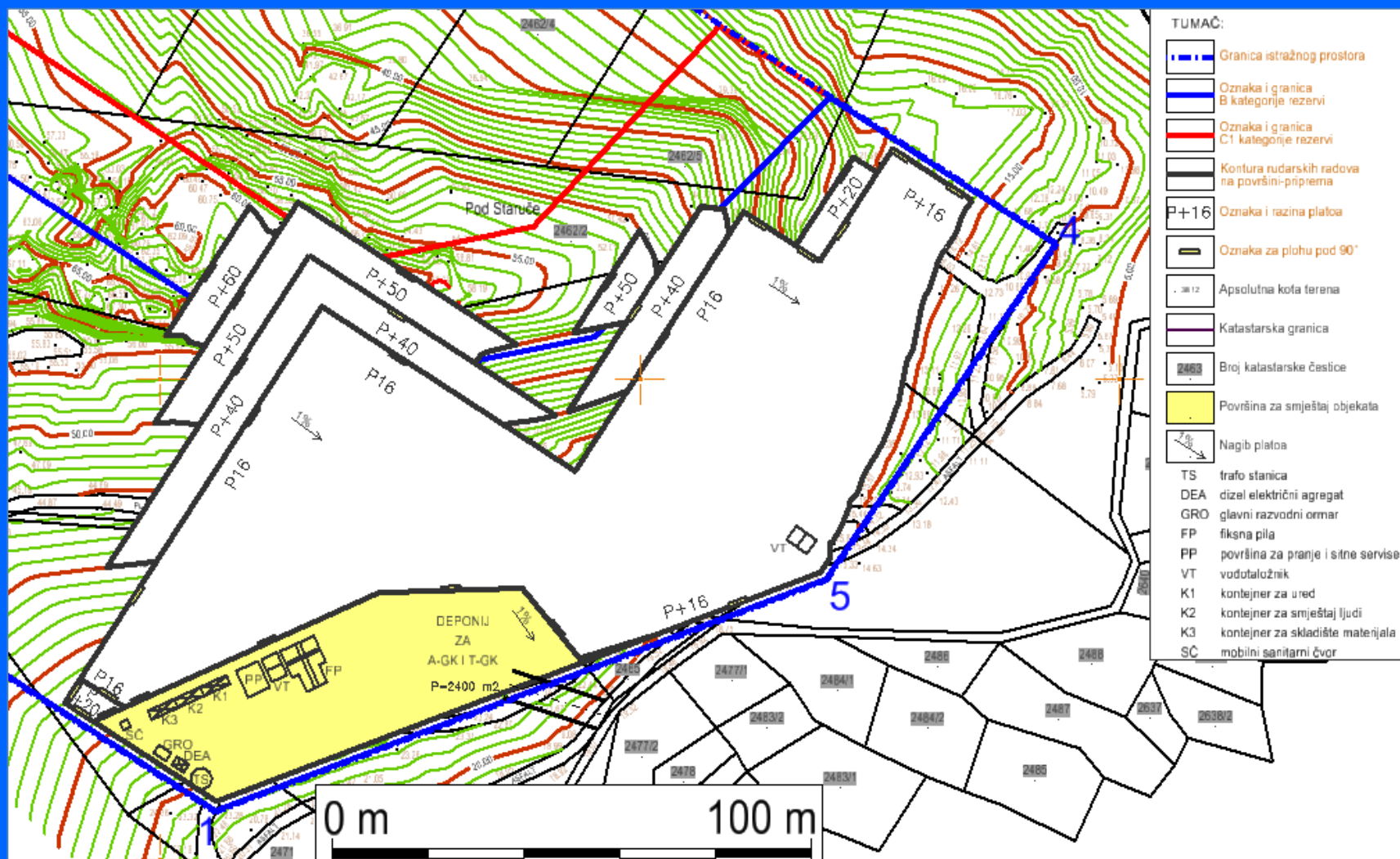
Slika 8.3.55 Prikaz geološkog modela ležišta a-gk

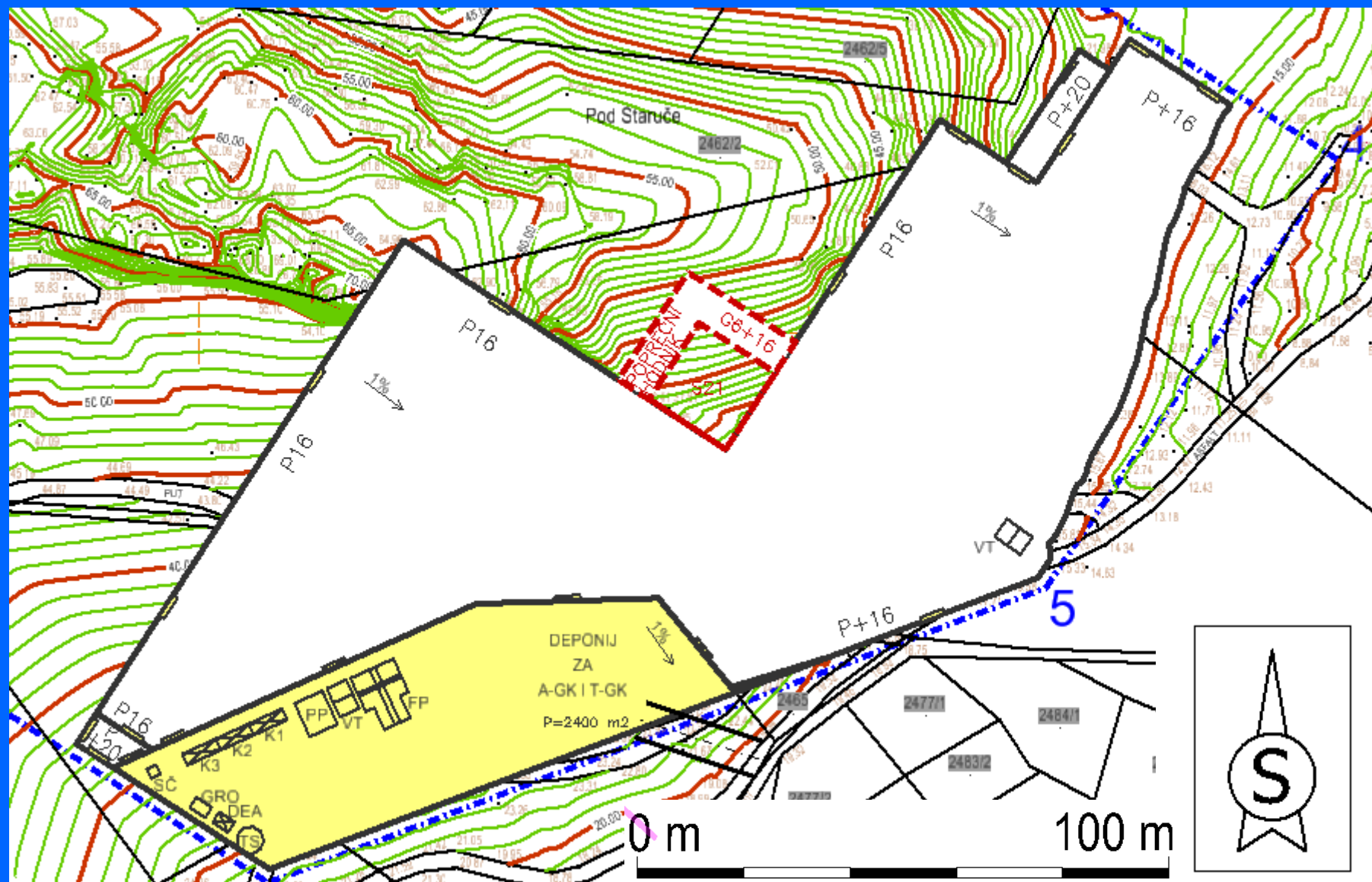
Slika 8.3.56 Jezgre iz strukturne istražne bušotine B-9

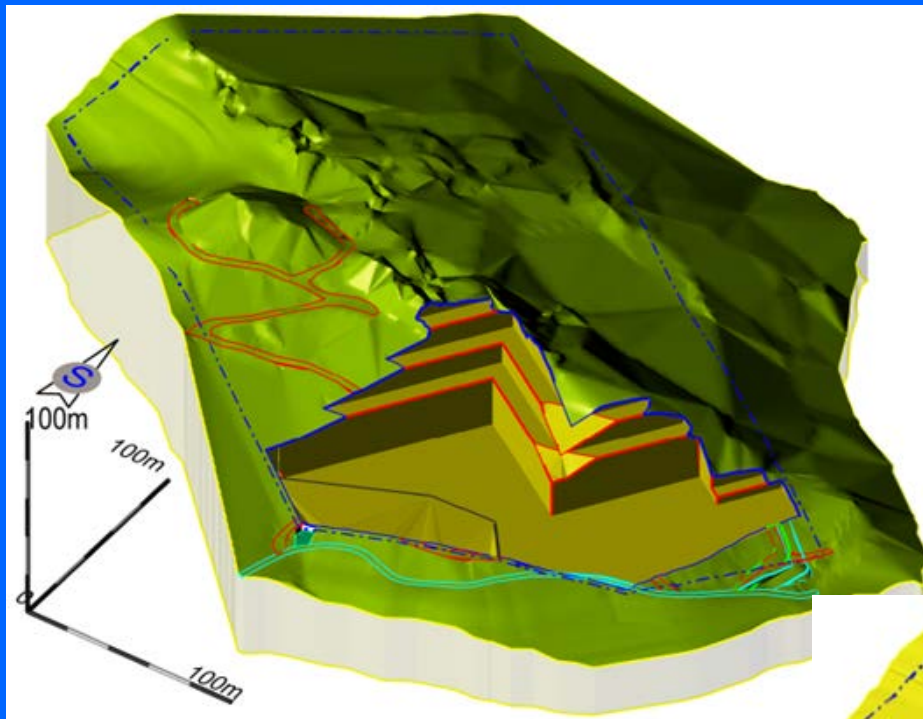
Slika 8.3.57 Istražni usjeci i probne galerije

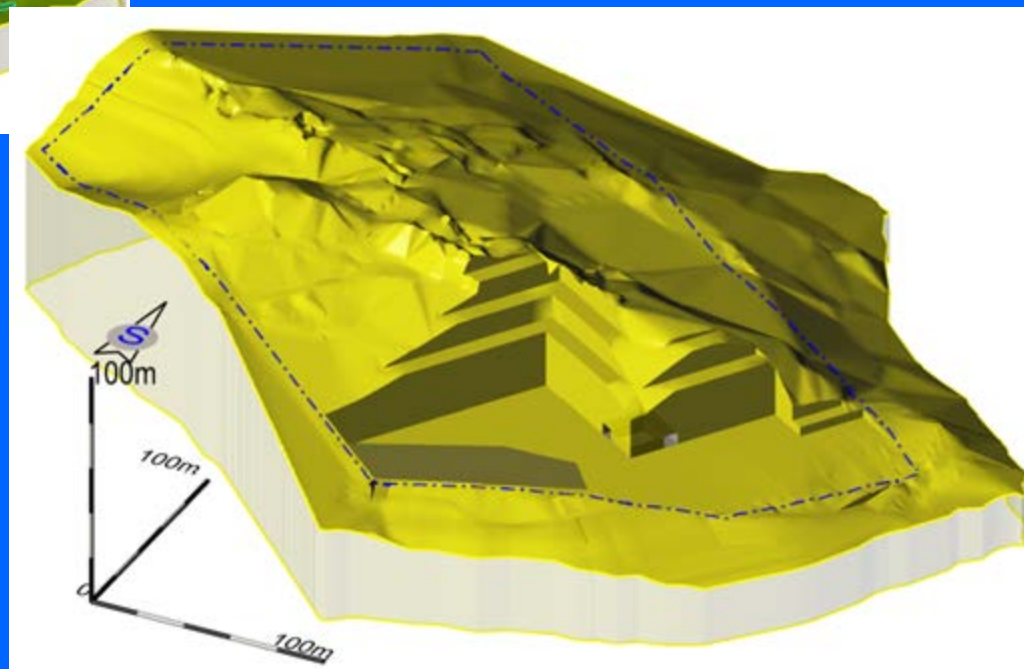
Slika 8.3.58 Idejno rješenje prve faze podzemne eksploatacije – pripremni plato

Slika 8.3.59 Idejno rješenje prve faze podzemne eksploatacije
– otvaranje jedne galerije

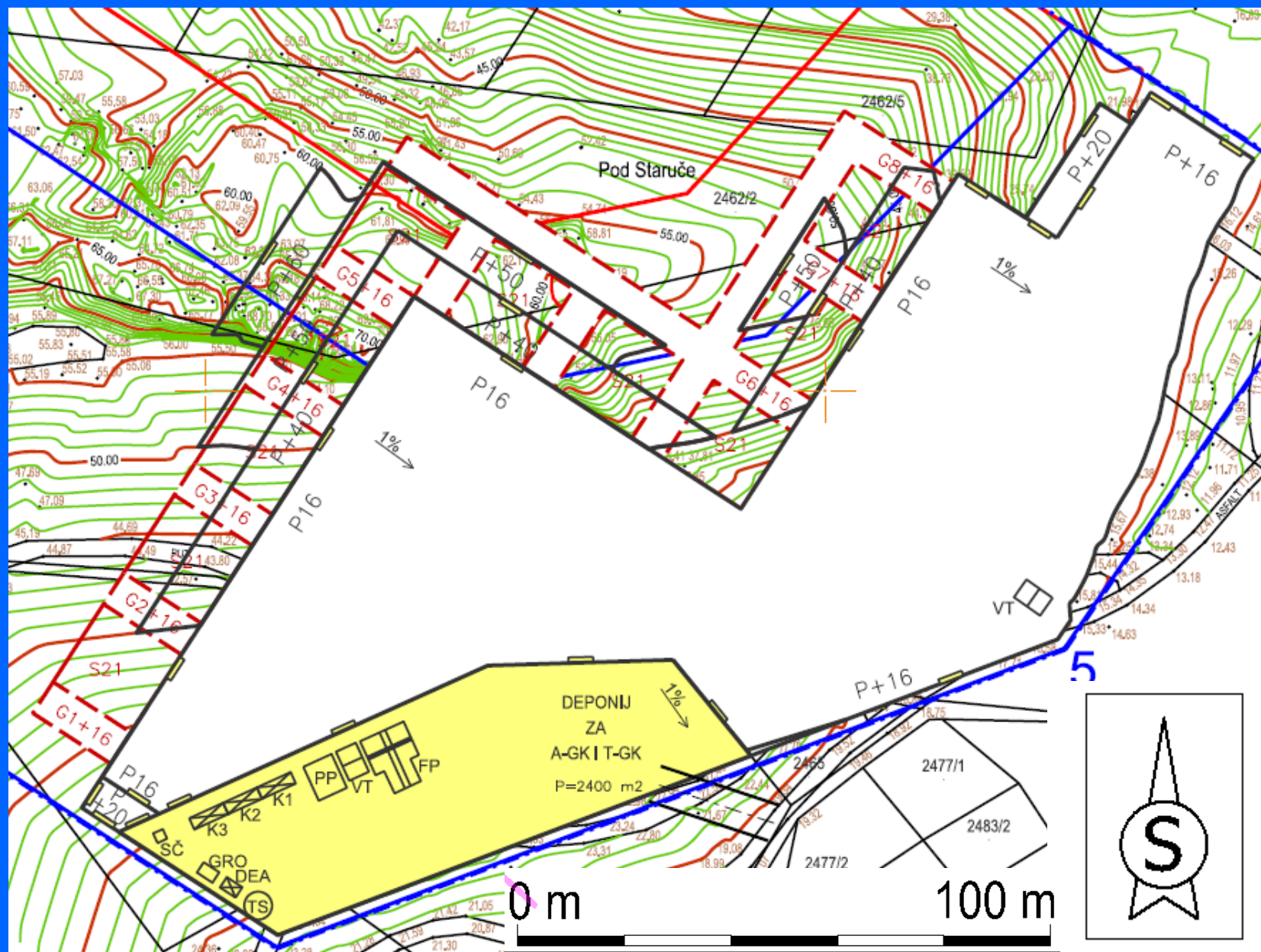

pripremni plato

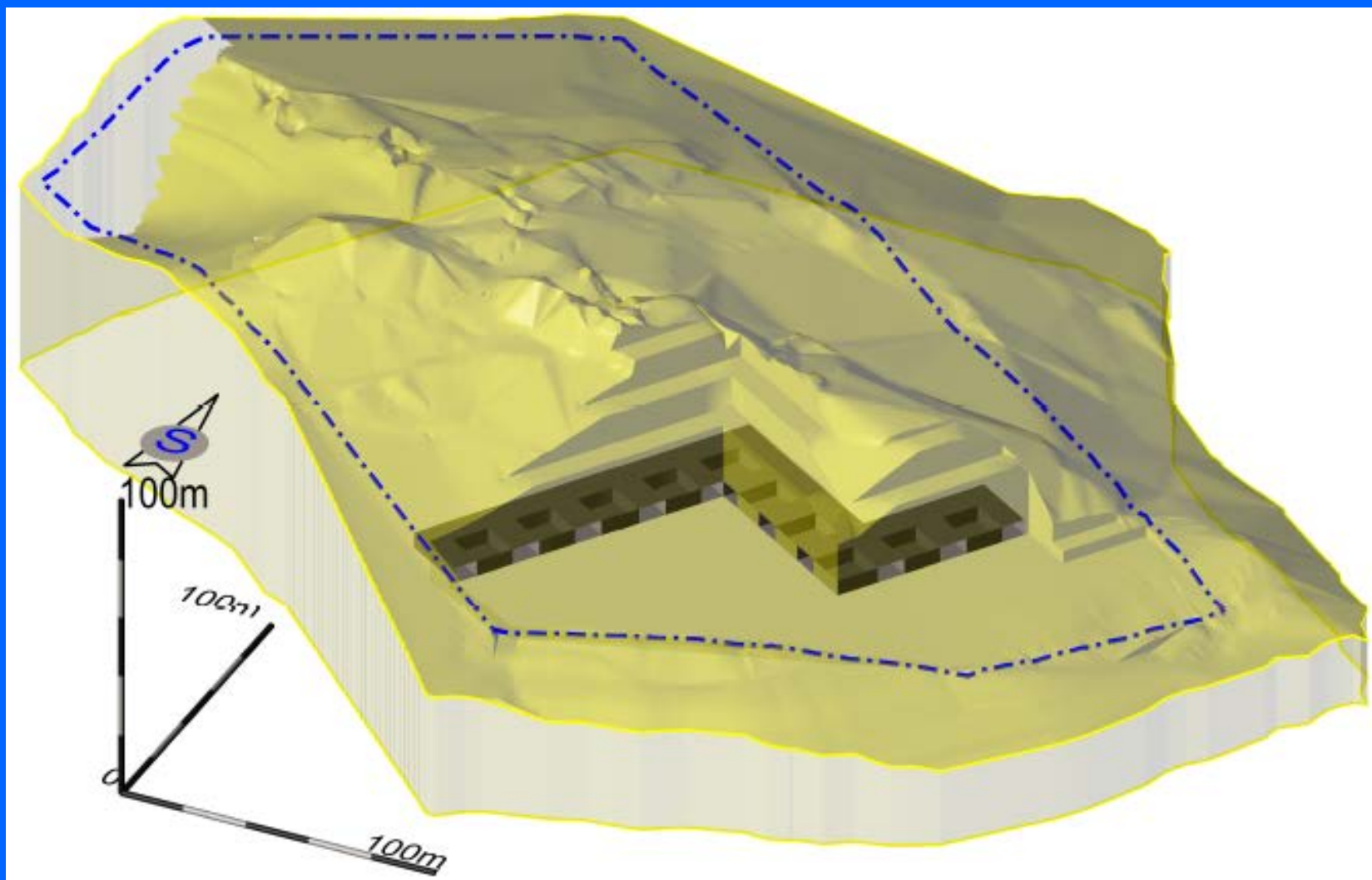

otvaranje jedne galerije

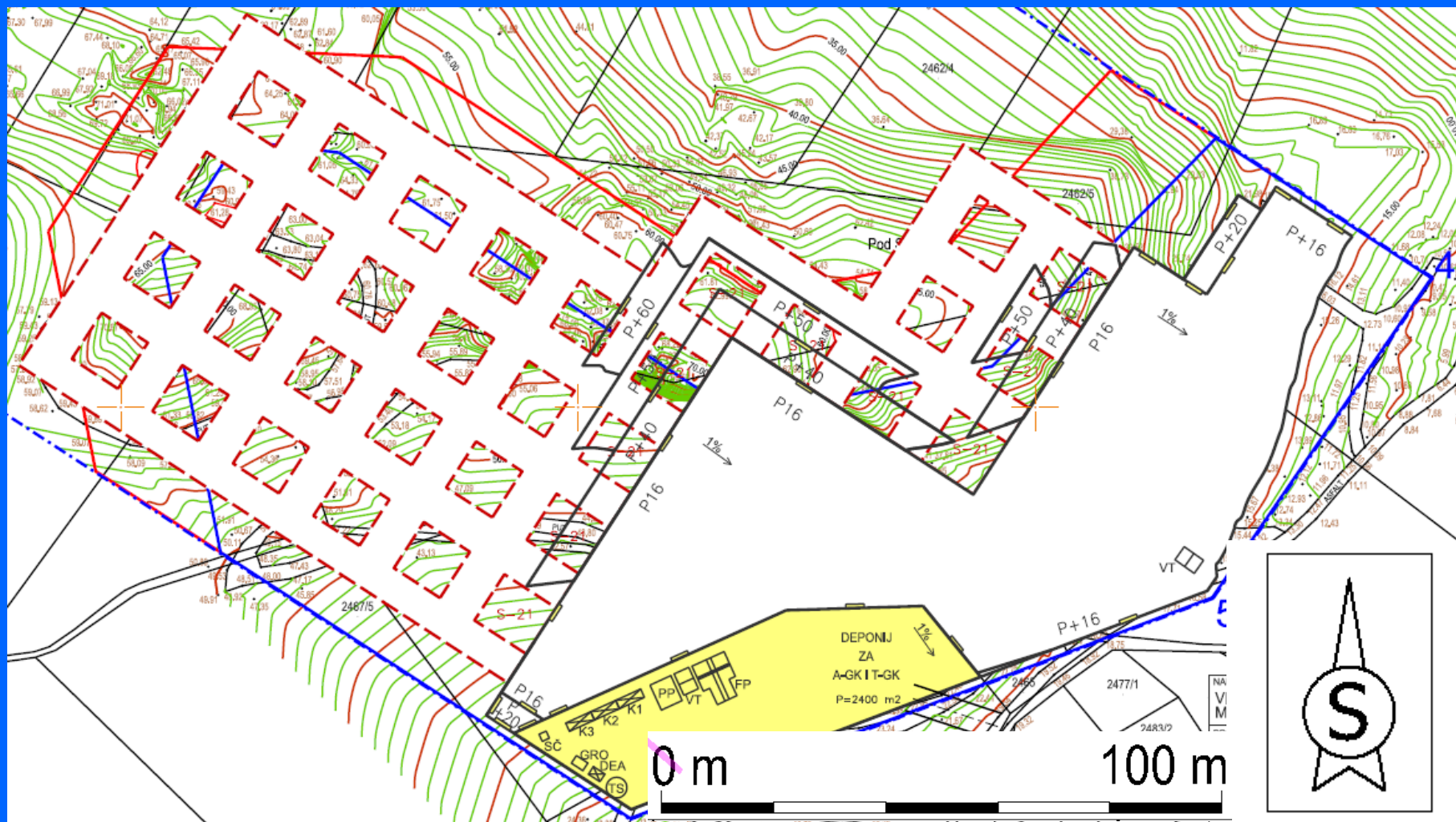
Slika 8.3.60 3D model prve faze podzemne eksploatacije – otvaranje jedne galerije

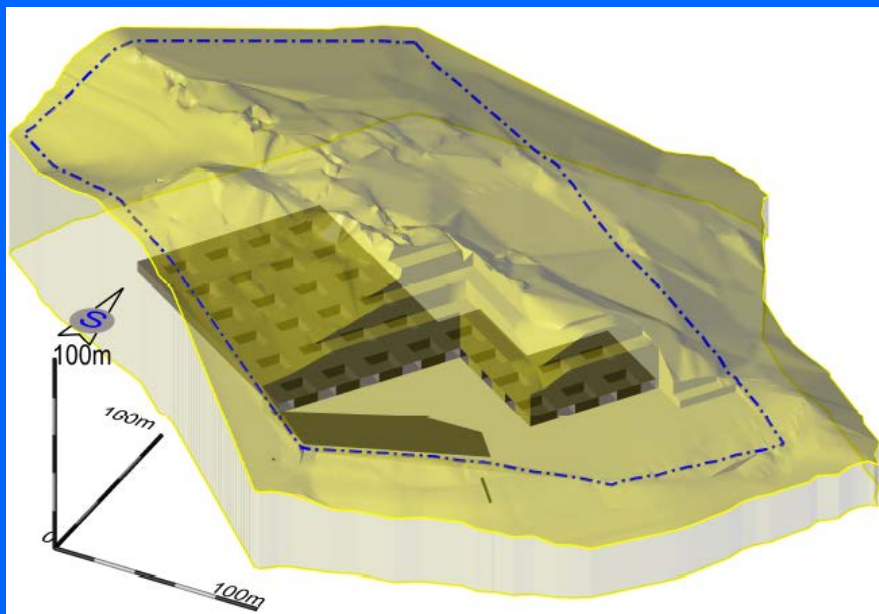
Slika 8.3.61 Idejno rješenje druge faze podzemne eksploatacije – otvaranje svih galerija

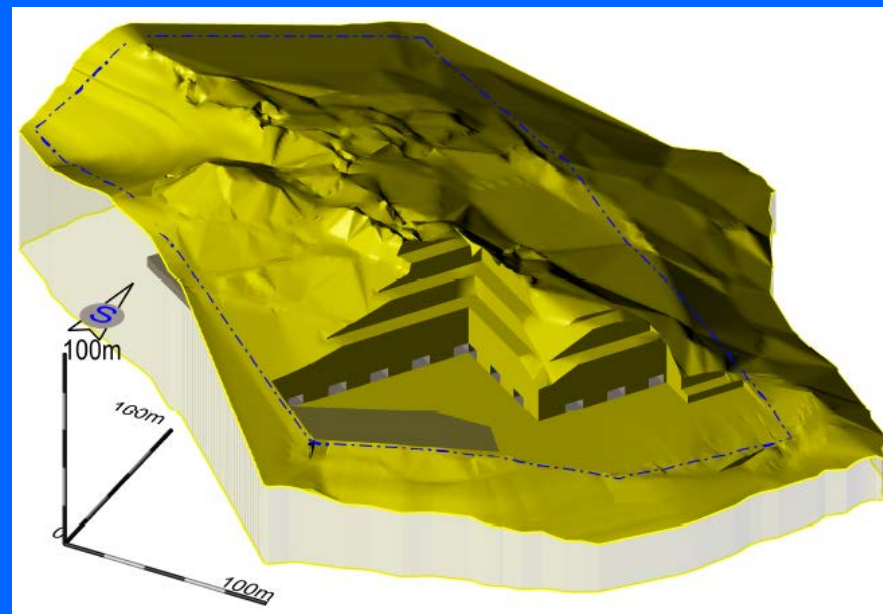
Slika 8.3.62 3D model otvaranja svih galerija

Slika 8.3.63 Idejno rješenje treće faze podzemne eksploatacije
– razvoj svih galerija na razini +16 m

prozirni pogled galerija

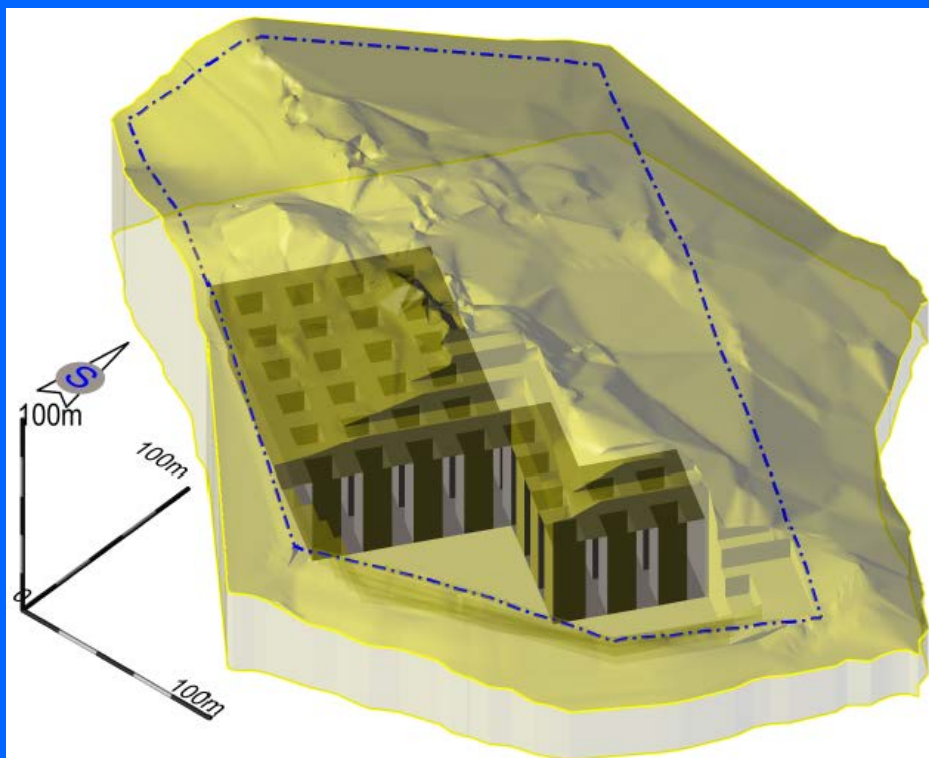

stvarni pogled galerija

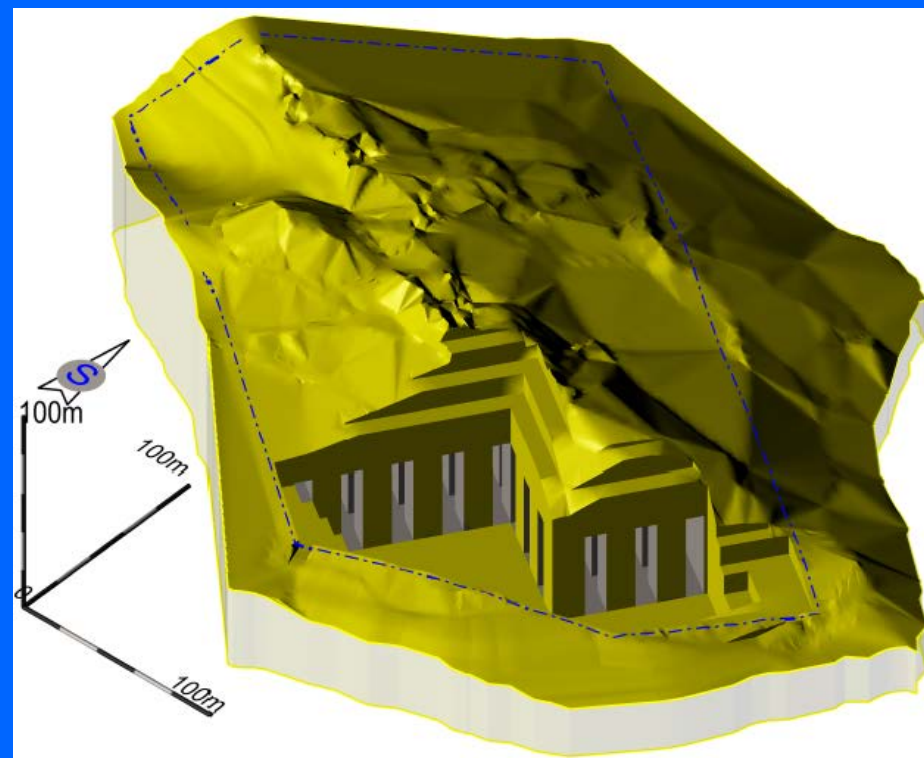
Slika 8.3.64 3D model razvoja svih galerija na +16 m

Slika 8.3.65 Idejno rješenje završne faze podzemne eksploatacije
– razvoj svih galerija na razini -20 m

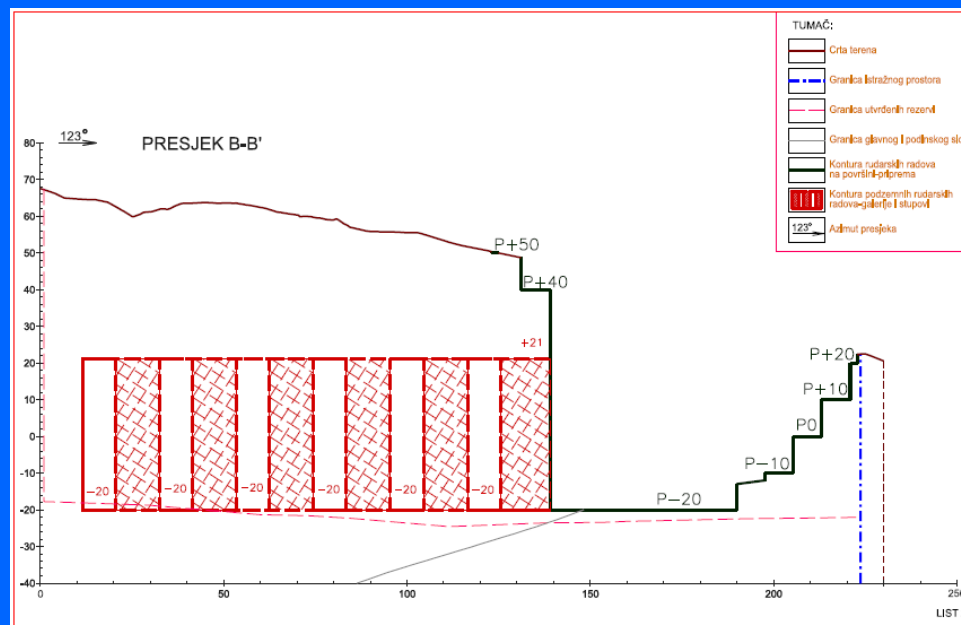
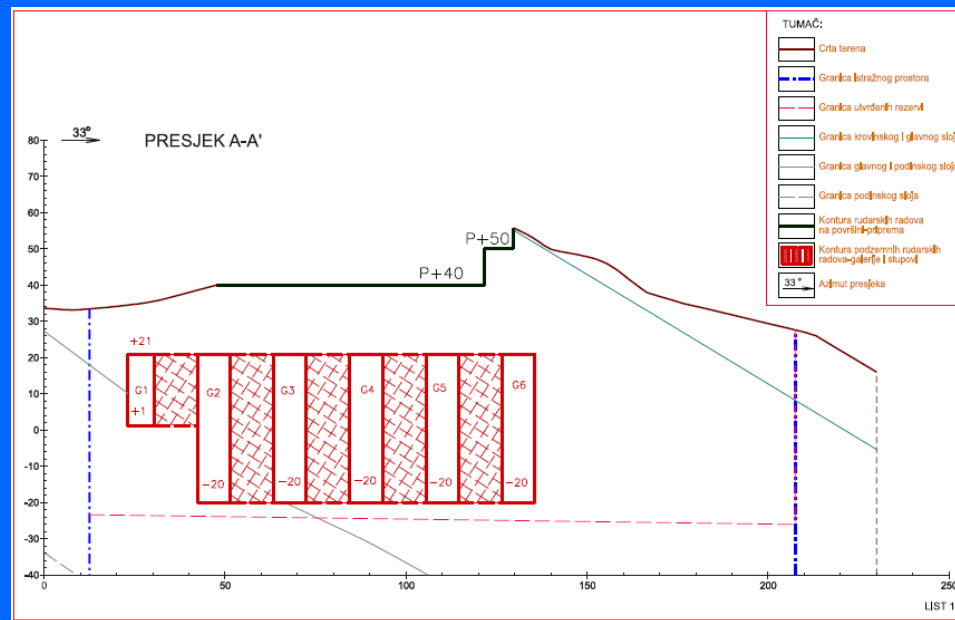

prozirni pogled galerija

stvarni pogled galerija

Slika 8.3.66 3D model razvoja svih galerija na -20 m

Slika 8.3.67 Poprečni presjeci galerija-završna faza